

У нумары:

Патрыятызм і літаратура

Пісьменніцае слова ў выхаванні беларускіх вайскоўцаў-патрыётаў.

Стар. 2

Затрыманыя імгненні кахання

У беларускую літаратуру прыйшоў паэт, якога чакалі даўно.

Стар. 7

Эрнест Хемінгуэй публіцыст, эпik

Яркі пісьменнік XX стагоддзя — прыклад велізарнага ўплыву на грамадскую думку.

Стар. 12

Яшчэ не адкрытае, не ўбачанае...

Творы талашскіх паэтаў у перакладзе на беларускую — упершыню.

Стар. 14

Папярэднік і паслядоўнік

Даследаванне адной незычлівай фразы Ф.Багушэвіча пра творы В.Дуніна-Марцінкевіча.

Стар. 15

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА І ПАЎГОДДЗЕ 2008 г.

ПАДПІСАЦА НА ШТОТЫДНЁВІК «ЛіМ» МОЖНА З ЛЮБОГА МЕСЯЦА

Для індывідуальных падпісчыкаў:

1 месяц — 6400 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:

1 месяц — 8300 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: першае паўгоддзе, на 1 месяц — 4400 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска: 1 месяц — 6500 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

16 сакавіка Архікатэдральны касцёл імя Найсвяцейшай Марыі Панны сустрэаў свой чарговы — 298 год нараджэння.

Рэстаўрацыя галоўнай каталіцкай святыні Беларусі доўжылася 2 гады і была завершана ў 2007 годзе.

Адноўленыя яго цэнтральныя нефы і алтарная частка.

Але да 300-гадовага юбілею касцёла, які будзе праз два гады, яго аднаўленне, пэўна, прадоўжаць: не раскрытыя пакуль фрэскі на бакавых нефах, не разгаданыя роспісы на калонах, не прачытаныя гербы, якія вячаюць уваход у капліцу святога Феліцыяна...

З верай, адзінствам, любоўю...

Перад галоўным святам каталікоў, за некалькі дзён да Уваскрэсення Хрыстова карэспандэнты "ЛіМ" ўзняліся пад купал храма, на балконы касцёла. Тут позірку адкрываюцца выявы Біблейскіх сцэн. Роспісы ў рэстаўрацыйных работах 2005 — 2007 быццам і новыя, але яны ствараліся па старажытнай канве. Самі фрэскі маляваліся па тынкоўцы, дробна- і буйна-зорнай, якая адбівае колер і праменіць дадатковае святло. На аднаўленні фрэсак працавала група знаных майстроў. У тым, які выгляд мае святлыня, — плён шматлікіх намаганяў кардынала Казіміра Свэнтка.

Касцёл знаходзіцца ў гістарычнай частцы Мінска, на ранейшай саборнай плошчы верхняга горада, дзе адначасова размяшчаліся некалькі храмаў. І кожны меў нейкую асаблівасць. "Першае і галоўнае, — тлумачыць пробашч архікатэдральнай парафіі імя Найсвяцейшай Панны Марыі ксёндз Антоні Клімантовіч, — што мы бачым касцёл у стылі барока — такіх будынкаў вельмі мала. І ўсе яны не маюць такога чыстага стылю, як катэдра. Па-другое,

сучасны арган, які ўстаноўлены два гады таму, вытрымлівае заяўлены і пранесены праз стагоддзі стыль. Выкананы фірмай з Заходняй Аўстрыі. Аснова яго — механічная праца, а не электрычная, як часта цяпер бывае. Гэты арган можна параўнаць з арганамі эпохі Баха. Малітву-музыку дораць парафіянам звання майстры — арганіст Уладзімір Неўдах ды Зося Голуб.

У гісторыю святыні ўпісаны імёны шматлікіх грамадскіх і культурных дзеячаў Беларусі: дваранскіх родаў Сангушкаў, Ваньковічаў, Радзівілаў, Салагубаў, Агінскіх, Ходзькаў. Менавіта выхадцы з дома Ваньковічаў, які размяшчаўся непадалёк, былі ксяндзамі ў касцёле.

У Архікатэдральным касцёле і цяпер віруе духоўнае жыццё. Зусім нядаўна тут адбылася гістарычная падзея — зладкавалі вялікі тэлемент, які злучыў вернікаў Беларусі з гарадамі Іспаніі, Бразіліі, Эквадора, Кубы ды дапамог маліцца разам са Святым Айцом Бенядзіктам XVI. Тут адбываліся службы з удзелам сакратароў канферэнцыі каталіцкіх біскупаў Еўро-

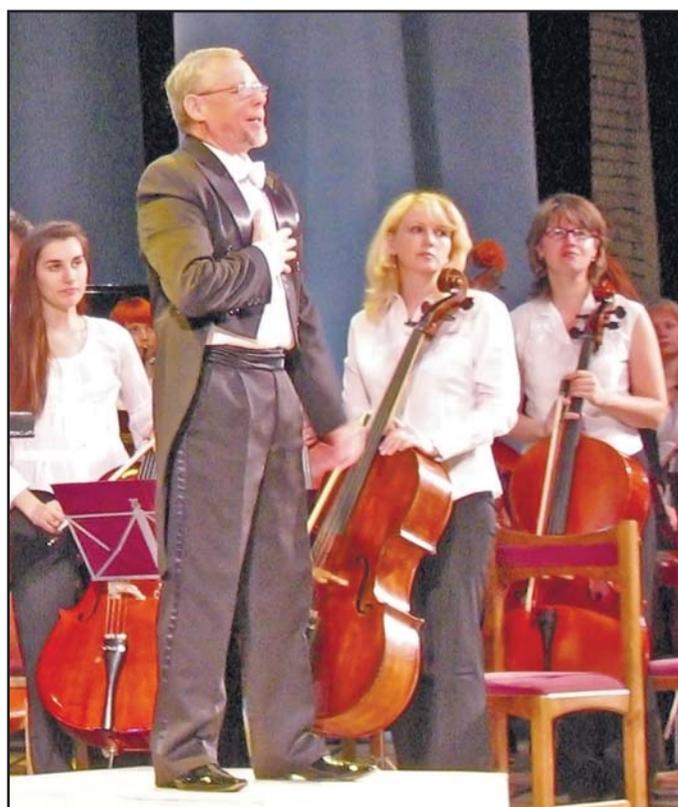
пы. Збіраліся і прадстаўнікі чатырох канфесій — праваслаўныя, лютэране, каталікі ды прадстаўнікі індыйскай абшчыны, у якой аб'яднаныя ўсе пратэстанты.

Аднак, царкоўная гісторыя — гэта і вера людзей і іх мова. Набажэнствы тут зазвычай ладуецца па-беларуску. "Беларуская мова — гэта мова, якая сведчыць, хто я ёсць, — падкрэслівае ксёндз Антоні Клімантовіч. — Без мовы чалавек ніхто. Я думаю, у кожнай краіне варта ведаць шмат моў, але павінны карыстацца і сваёй гістарычнай: беларус — беларускай, украінец — украінскай, паляк — польскай..."

І ў гэты святочны перыяд хачу павіншаваць усіх хрысціян, каталікаў, з Вялікоднымі святамі. Хрыстос, які нарадзіўся, і сёння, перамагаючы смерць, прыносіць нам новае жыццё, хай умацуе ўсіх нас у веру, у адзінстве ў любові, каб мы, карыстаючыся дарамі Божымі, якія чэраем з крыніцы ўваскрослага Хрыста, былі лепшымі."

Ірына ТУЛУПАВА

Фота Кастуся Дробава

Да новых прэм'ер!

З аншлагам прайшоў у Вялікай зале сталічнай філармоніі канцэрт заслужанага аматарскага калектыву Рэспублікі Беларусь Сімфанічнага аркестра Маладзечанскага музычнага вучылішча імя М. К. Агінскага. Творчы калектыв на чале са сваім мастацкім кіраўніком і галоўным дырыжорам (ён жа і дырэктар вучылішча), заслужаным дзеячам культуры Беларусі Рыгорам Сарокам прысвяціў гэтае выступленне святочнай даце: сёлета Маладзечанскае музычнае вучылішча адзначае сваё 50-годдзе. Аркестру ж спаўняецца 40.

Яшчэ з мінулага стагоддзя вядомая нашым чыгачам плённая дзейнасць ініцыятыўнага маэстра — дырэктара, пры якім будні вучылішча набылі яркае творчае напавенне. Многія выпускнікі працягваюць музычную адукацыю, затым бліскуча рэалізуюць сябе ў мастацтве і ў педагогіцы — на радзіме, за мяжой. Міжнароднае прызнанне атрымаў і сімфанічны аркестр: апошнім часам гастролі былі ў Францыі, Галандыі, у Маскве. Чым жа здзівілі маладзечанскія музыканты мінскую публіку? Жанравай разнастайнасцю і складанасцю праграмы (фрагменты з класічных опер, "Рапсодыя ў стылі блюз" Д. Гершвіна, аркестравая замалёўка на тэмы песенек з папулярных мультфільмаў ды інш.). Летась увесну прэм'ерай оперы "Яланта" абвясціў сваё нараджэнне Маладзечанскі маладзёжны музычны тэатр. Сапраўдны тэатр, які следам за аднаактовай операй П. Чайкоўскага ўзяўся за найскладаную пастаноўку "Травяты" Д. Вердзі. Маэстра Р. Сарока працуе над ёй з маладымі натхнёнымі салістамі, якія ўдзельнічалі ў мінскім канцэрце... А чаму б не паехаць да іх на прэм'еру — у кастрычніку, маладзечанскай электрыкай?..

Лана ІВАНОВА

Фота Віктара Кавалёва

Міншчына: з павагай да чытача

Мінскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі прыме актыўны ўдзел у правядзенні Дня беларускага пісьменства ў Барысаве.

Пра гэта паведаміў старшыня абласнога аддзялення СПБ Рыгор Сакалоўскі, выступаючы са справаздачай аб працы за мінулы год. Цяпер ужо збіраецца бібліятэчка з лепшых кніг. Да таго ж да пісьменнікаў звярнуліся сябры літаратурнага аб'яднання, якое створана пры мясцовай бібліятэцы з тым, каб да свята па магчымасці выдаць кнігу з лепшымі творамі літаратараў Барысаўшчыны.

Паводле Рыгора Васільевіча, Мінскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі — самае маладое, яно працуе ўсяго толькі 2,5 гады. Але пасля Мінскага гарадскога — самае прадстаўнічае — у арганізацыі 39 чалавек. Дзякуючы добрым стасункам з Мінаблвыканкамам, асабістай падтрымцы Мікалая Дамашкевіча, затым — Леаніда Крушца, арганізавалі творчы конкурс, які па фінансавых магчымасцях пераўзыходзіць рэспубліканскі. Вынікі падводзіцца раз у два гады. Таму сябры арганізацыі цягам 2008 года могуць скарыстаць час для напісання дабротных літаратурных тэкстаў: чарговыя вынікі будуць падведзены толькі ў годзе 2009-м.

У Мінскай абласной арганізацыі наладжаныя цяпер добрыя стасункі і з газетай "Мінская праўда": раз на два месяцы будзе выходзіць літаратурная старонка.

На справаздачнай сустрэчы Мінскага абласнога аддзялення СПБ быў абраны яго савет у складзе Алеся Карлюкевіча, Леаніда Крываноса, Зіновія Прыгодзіча, Анатоля Смалянікі і Рыгора Сакалоўскага. Паўнамоцтвы апошняга як старшыні аддзялення былі пацверджаныя.

Ярына РЫТАМІНСКАЯ

Каб слова жыло...

У дзіцячай бібліятэцы №14 г. Мінска адбылося адкрыццё літаратурнай студыі "Агмень". Удзельнікамі гэтай імпрэзы былі як вядомыя паэты і празаікі, так і старшакласнікі гімназій і агульнаадукацыйных школ Заводскага раёна сталіцы.

Моладзь прачытала свае творы, а кіраўнік студыі, вядомы беларускі паэт Міхась Башлакоў не толькі даў ацэнку творчым здольнасцям пачынаючых літаратараў, але і паказаў сапраўдны майстар-клас.

Таксама вельмі цёпла былі сустрэты вершы і пародый цудоўнага лірычнага паэта Міколы Шабоўча.

Яшчэ адзін госць, празаік Іван Конанаў, расказаў пра сваю творчасць і пажадаў моладзі не шукаць лёгкіх сцяжынак у жыцці, а шчыра працаваць на карысць роднай Бацькаўшчыны. Даведаўшыся, што сярод вучняў ёсць выхаванцы школы-інтэрната для дзяцей-сірот, усе свае кніжкі, якія меў пры сабе, ён падараваў ім з аўтографамі.

Адкрыццём імпрэзы стала выступленне Ганны Віскушэнікі, студэнткі 4 курса факультэта журналістыкі БДУ, якая выканалася шэраг сваіх песень. Ганна — удзельніца розных конкурсаў, працуе на радыё (канал "Культура").

Цудоўную, амаль дамашнюю атмасферу вечара дапамаглі стварыць супрацоўнікі бібліятэкі на чале з загадчыцай Людмілай Пдлеўскай.

Дзмітрый РЫМША

Мы крочым па яшчэ не ўтравелых веснавых сцяжынах-дарожках паміж асобных плацаў, казённых будынін, дзе жывуць і вучацца салдаты і заўважаем незвычайную ўпарадкаванасць ва ўсім. У вонкавым убранны ваеннай часці, у акуратна засцеленых ложках, ля якіх — асабістыя тумбачкі салдатаў, і на кожнай — абавязкова гаршчэчак жывых кветак і фота маці альбо каханай дзяўчыны. Ды яшчэ сувеніры-падарункі, якія, пэўна, прынеслі з "гражданкі" сваякі ды сябры. Утульна, як дома.

Патрыятызм і літаратура

І тут — быццам бы ў працяг роздзума пра нашыя мірскія каштоўнасці — зусім нечакана заўважаем... беларускі куточак. У своеасаблівым музеі сялянскага побыту пад адкрытым небам — і драўляная студыя-калодзеж з абавязковым "жураўлём", і незапэжаны воз, і калода для колкі дроў, і самі дровы. Лава, на якую хочацца прасесці, жэрдкі, якія хочацца падправіць, ладна змайстраваны плот-агароджа...

І ўсё гэта — на тэрыторыі першай асобнай спецыялізаванай міліцэйскай брыгады ўнутраных войск МУС Бела-

русі. Сустрэўшы дэлегацыю пісьменнікаў, намеснік начальніка ўпраўлення ідэалагічнай работы ўнутраных войск палкоўнік Сяргей Міхнюк і начальнік прэс-службы маёр Павел Травулька акцэнтуюць: гэта — воіска элітнае. Каб выканаць галоўную задачу — надзейна забяспечыць унутраную бяспеку дзяржавы і яе жыхароў, даводзіцца быць і мініёрамі, і снайперамі, і аператарамі-кінолагамі. Патрульна-паставава служба і канваіраванне знявольненых — таксама клопаты ўнутраных войск. Прынамсі, прыгатаваныя для прыезду гасцей па-

казальныя заняткі ў піратэхнічным цэнтры (дзе вучаць абяшходжванню выбуховых прыстасаванняў) сарваліся па прычыне неадкладнага рэагавання на самы сапраўдны сігнал аб пакінутых без нагляду падазронах пакетах — на мінскай вуліцы Бехцерава ды яшчэ ў Смалявічах. Адгукацца на кожны такі выпадак — абавязак спецназаўцаў. Тэлефонныя мініраванні — таксама іх парафія. Хаця, кажучы "мінёраў" стала меней: калі 99 працэнтаў тэлефанаванняў раскрываюцца "па гарачых слядах". А яшчэ штодзень для нясення патрульна-паставай службы накіроўваецца 1 300 службоўцаў унутраных войскаў.

"Вышыня, якую аддаваць нельга" — менавіта такую назву меў "круглы стол", арганізаваны ў першай асобнай спецыялізаванай брыгадзе ўнутраных войск Мінскім абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі. Напярэдадні вайсковага свята — дня ўнутраных войск МУС Рэспублікі Беларусь (18 сакавіка) пісьменнікі-ветэраны павялі рэй пра патрыятызм і літаратуру. Барыс Далгатовіч падкрэсліў: патрыятызм — гэта ўчынкi людзей: смелыя, рашучыя. Ды

распавёў пра Вялікую Айчынную: 800 чалавек кінуліся пад танкі, 600 — здзейснілі паветраныя тараны, інжынеры ў тыле прыдумвалі тэхнічныя навінкі... Да прыкладу, паветраныя супрацятанкавыя бомбы, якіх пасля вырабілі 6 мільёнаў — перад самай вялікай танкавай бітвай на Курскай дузе, — забяспечылі нечуваную перамогу... Спецназаўцы — аўдыторыя самая ўдзячная: такімі шчырымі воплескамі сустракала яна пісьменніцкі дэсант. Аляксандр Суслаў удзельнік аперацыі "Баграціён", ветэран вайны, якому цяпер 85 год, падзівіўся: "в галазах людзей по-доброму тепло". "Выдатная дзяржава — Беларусь. Вы абараняеце Радзіму, продакці", — падсумаваў пасля шэрага выступленняў паэт, ардэнаносец Юрый Іваноў. А Валянціна Гіруць-Русакевіч знайшла падборку сваіх вершаў на бібліятэчным стэндзе: часопіс "Маладосць" быў расчынены якраз на адпаведнай старонцы.

Да друкаванага слова тут ставяцца з павагаю. Асноўны фонд бібліятэкі — 10 тысяч адзінак захоўвання. Выдаюцца таксама кнігі пра дзейнасць унутраных войск, некалькі з іх было падрыхтавана да юбілейных дат, супольна з газетай "Советская Белоруссия" рыхтуюцца дадаткі-ўкладышы "Боевой призыв", і — накладам 299 асобнікаў выдаецца поўнаколерны (!) "Боевой вестник". Але дзеля лепшага захавання патрыятычных традыцый і славы нашых продкаў тут маецца музей. Гісторыя ўнутраных войскаў падаецца ў ім непадзельна ад гісторыі Беларусі, пачынаючы з X стагоддзя. Згадваюцца першыя дзяржаўныя ўтварэнні — княствы, ды абавязкі, што выконвалі княжацкія дружыннікі, драгунны, стралкі, змешчаная вываз крыжа Еўфрасінні Полацкай — як сімвал мінулых стагоддзяў, сімвал Бацькаўшчыны. Ёсць шчыты і зброя стралячых войскаў, дружын Вялікага княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, пасля трэцяга падзелу якой гісторыя беларускіх узброеных фарміраванняў стала знітаванаю з гісторыяй унутраных войскаў Расіі. Згадкі пра Другую сусветную вайну, міратворчыя місіі ў розных гарачых кропках ды шмат — пра сучасную Беларусь, яе куткі ды ваколліцы...

Ірына ТУЛУПАВА
Фота Кастуся Дробава

«Зорка» на радзіме

Оперная зорка сусветнай велічыні, наша зямлячка Ірына Гардзеі сёння, 21 сакавіка, спявае ў Мінску.

На сцэне Цэнтральнага дома афіцэраў Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі прадставіць "Баль-маскарад" Д. Вердзі. У партыі Амеліі — салістка Пецярбургскага Марыінскага тэатра, лаўрэат Міжнароднага конкурсу імя Ф. Вільяса Ірына Гардзеі. У 1991-м яна скончыла Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі і адразу была запрошана ў Маскоўскі музычны тэатр імя К. Станіслаўскага і У. Неміровіча-Данчанкі, потым — у Екацярынбург, а ў 99-м — у славуці Марыінскі. Выступала на многіх сцэнах, у тым ліку венскай Staatsoper, нью-йорксай Metropolitan opera.

С. ВЕТКА

Юбілей творчай дзейнасці

У сталічнай бібліятэцы імя Янкі Купалы адбыўся вечар пісьменніка, юрыста і журналіста Славаміра Антановіча, прысвечаны 30-годдзю яго творчай дзейнасці. Сустрэча мела выразную юбілейную афарбоўку з ўсімі належнымі кампанентамі — пышнымі букетамі, асабістымі пажаданнямі і ўспамінамі, падвядзеннем пэўных вынікаў пісьменніцкай працы...

Гасцей было шмат — блізкія сябры юбіляра, калегі па працы ў колішнім ЦК КПБ, Вярхоўным Судзе і Генеральнай пракуратуры, следчыя, старшыні раённых судаў, пісьменнікі, намеснік міністра спорту і турызму Ч. Шульга, дырэктар Інстытута філасофіі НАН Рэспублікі Беларусь В. Новікаў, а таксама самы маленькі госць — сын юбіляра, Андрэй Славаміравіч.

Шмат увагі надавалася постаці П. М. Машэрава, бо Славамір Антановіч знаёмы чытачу найперш па дакументальнай аповесці, прысвечанай гэтай асобе. Таму даволі сімвалічным было і тое, што мерапрыемства ладзілася неўзабаве пасля таго, як адзначалася 90-годдзе Пятра Міронавіча.

Гучалі запісы праграмы «До и после полуночи», на якую ў 1990-м годзе вядучы Уладзімір Малчанаў запрасіў Славаміра Антановіча ў якасці журналіста,

які даследаваў матэрыялы пра гібель П. М. Машэрава.

"Я тады працаваў у "Звяздзе" і пазнаёміўся са старшынёй Вярхоўнага Суда, ён паказаў мне трохтомную крымінальную справу. Але "Звязда" не апублікавала мае артыкулы, бо ў тых часы на імя Машэрава было накладзена табу. Яны выйшлі ў газеце "На страже". За гэтыя публікацыі мне далі вымову па партыйнай лініі. І вось пасля я пазнаёміўся з Уладзімірам Малчанавым, можа быць, дзякуючы гэтаму я і адбыўся як пісьменнік", — узгадаў Славамір Антановіч.

Пісьменнік распавёў пра свае кнігі: «Приговорённые к расстрелу», «Жизнь вне закона», «Призраки Можейковской крепости», якія таксама напісаныя па архіўных матэрыялах Вярхоўнага Суда. Акрамя таго, у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ідзе падрыхтоўка яго новай кнігі.

Гучала музыка, віншаванні, вядучы мерапрыемства, сакратар СПБ Георгій Марчук чытаў вершы юбіляра (як высветлілася, былі ў Славаміра Валяр'янавіча ў свой час і паэтычныя спробы). Такім чынам, як адзначыў хтосьці з гасцей, вечарына атрымалася "літаратурна-юрыдычнай".

Саша ДОРСКАЯ

Падарунак для Рэчыцы

Калектыў рэчыцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі пад кіраўніцтвам Тамары Фёдаравічы Елісеевай мэтай сваёй працы лічыць не толькі далучэнне чытача да кнігі, але і знаёмства яго з адметнымі асобамі-землякамі.

Апошняя сустрэча, зладкаваная рэчыцкай бібліятэкай, — з Іванам Фёдаравічам Штэйнерам.

Іван Фёдаравіч — постаць знакамітая: беларускі літаратуразнавец, доктар філалагічных навук, прафесар Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны.

Навукова-творчаму дыяпазону І. Штэйнера можна толькі падзівіцца: даследаванні, манаграфіі, вучэбныя дапаможнікі. У 2002 годзе пабачыў свет зборнік "Фальклорна-этнаграфічная і літаратурная спадчына Рэчыцкага раёна". Іван Фёдаравіч — сааўтар гэтай працы.

А яшчэ... У свой час І. Штэйнер браў у Рэчыцы шлюб, бо тут жылі бацькі ягонай жонкі.

У цэнтральную раённую бібліятэку яго прывяла прэзентацыя кнігі "Рэчыцкая лірычная" і «А прекрасней Рэчыцы места не найтці»... Гэта двухтомнік, супольна выдадзены Рэчыцкім раённым выканаўчым камітэтам і Гомельскім дзяржаўным ўніверсітэтам імя Ф. Скарыны. Навуковы рэцэнзент — акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі У. Гніламёдаў. Што да Івана Фёдаравіча, дык ён — не толькі адказны рэдактар выдання, але таксама аўтар праекта і большасці матэрыялаў.

Кніга "Рэчыцкая лірычная" — "зборнік навукова-папулярных артыкулаў і эсэ, прысвечаных даследаванню жыццёвага і творчага шляху пісьменнікаў, якія нарадзіліся ў Рэчыцкім раёне або звязаных з ім лёсам. Партрэты найбольш вядомых з іх падаюцца манаграфічна".

«А прекрасней Рэчыцы места не найтці...» — «...прысвечана гісторыі горада Рэчыцы, яго адлюстраванню ў дакументальнай і мастацкай традыцыі, песні, вершах. Паддзены партрэты найбольш вядомых мастацкіх калектываў, мастакоў, спартсменаў, якія праславілі родны горад».

Падчас прэзентацыі Іван Фёдаравіч быў зусім нешматслоўным. Выказаў падзяку Рэчыцкаму райвыканкаму за фінансаванне неабходнай справы.

— Галоўнае — кнігі ёсць, — не хаваў І. Штэйнер свайго глыбокага задавальнення. — Яны разбіраюцца і ў Мінску. Пра двухтомнік пытаюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы, хаця неабходная колькасць экзэмпляраў туды даслана своечасова. Мо хто і ў крыўдзе, мо пра каго не згадана, хаця і трэба было. Бо паправім і гэта. Бо ёсць думка аб перавыданні кнігі. Пасля, вядома ж, дапрацоўкі.

Уладзімір Верамейчык, Мітрафан Доўнар-Запольскі, Міхаіла Грамыка, Іван Навуменка (народны пісь-

меннік Беларусі), Уладзімір Ліпскі, Аркадзь Пінчук, Нэла Тулупава, Валянціна Коўтун, Анатоль Сыс, Віктар Ярац...

Іх мастацкае слова з'яўляецца літаратурнай візіўкай беларускага куточка пад назвай Рэчыца.

А як не згадаць Часлава Пяткевіча? Ён лічыцца выдатным беларускім і польскім этнографам, фалькларыстам. Але гэтак жа справядліва яго можна назваць творцам рэчыцка-паветавым. Грунтоўная манаграфія "Рэчыцкае Палессе" (асобным выданнем выйшла ў 1928 г. у Кракаве) — яскравы ўзор сапраўднай навуковасці і надзвычайнай дэталёвасці.

"Слова" Уладзіміра Данилавіча Сласовіча (1829 — 1906), які нарадзіўся ў Рэчыцы, і сёння з'яўляецца ўзорам юрыдычнай публіцыстыкі.

З рэчыцкай зямлі выправіўся ў вялікае мастацтва Фёдар Ігнатавіч Стравінскі (1843 — 1902), рускі спявак.

І гэта далёка не поўны пералік слаўных землякоў.

Калі браць дзень сённяшні, то трэба сказаць, што ў

Рэчыцы жывуць і працуюць такія адораныя асобы, як пісьменнік-казачнік Анатоль Караленка, паэты Барыс Грубман, Яўген Анціпаў, Інеса Налягач, Алена Цэйка, Валерыя Шкурын, празаік Ганна Казачук, паэтэса, кампазітар, педагог Вольга Уладзіміраўна Волах, кампазітары Валерыя Мельнікаў і зусім малады Сяргей Якуш, мастакі Юрыя Скоблаў, Максім Пажарыцкі, Васіль Пачыцкі, Юля Артамонава ды шмат іншых.

Калі звяртацца да памяці, то трэба абавязкова згадаць Васіля Васільевіча Базіна. Во гэта быў жа талент, якому цесна й на траіх: паэт, кампазітар, музыка-баяніст, спявак.

Сапраўднае майстэрства дораць гараджанам народны духавы аркестр, народны ансамбль песні і танца "Дняпро" (мастацкі кіраўнік Тамара Дубавец, хормайстрам калектыву з'яўляецца 40 гадоў), народны тэатр гарадскога Палаца культуры (кіраўнік Мікалай Філонаў). Народны аркестр народных інструментаў імя заслужанага работніка культуры БССР Рыгора Лазарэвіча (дырыжор Анатоль Рудзь), народны ансамбль народнай музыкі "Рэчыцкія музыкі", народны ансамбль народнай песні "Грымата", народны тэатр "Люзіён" Палаца культуры "Нафтавік"...

Вядома ж, усе яны не маглі паказаць сябе на прэзентацыі, затое "дэлегалі" сваіх артыстаў, сярод якіх — Марыя Сушанок, Марыя Арсёнава, Маргарыта Чэчат, Андрэй Радчанка, Антон Макуха...

Іван Фёдаравіч Штэйнер зрабіў гораду і раёну выдатны падарунак, і месца гэтаму падарунку на паліцах самае ганаровае. Не толькі рэчыцкай, але і рэспубліканскай бібліятэцы. У Івана Фёдаравіча, якому сёлета споўніцца толькі 55, залатая сярэдзіна творча-навуковай дзейнасці: разумнай, дасціпнай, самабытнай, асветленай божым промнем.

Пятро РАБЯНОК

Конкурс Вырашаць — моладзі

Пагадзіцеся, апошнім часам добрыя стужкі сталі рэдкім гасцем на тэлеэкранах. На змену ім амаль усе тэлеканалы, мякка кажучы, "запаланілі" серыялы. Але колькасць (на некаторых каналах налічваецца да шасці асобных серыялаў, прычым з паўтормі ўранку) не пераходзіць у якасць. Ды і матэматычны закон, калі ад змены складнікаў сума не змяняецца, тут таксама не спрацоўвае. Пад разнастайнымі назвамі — аднолькавы змест: да месца і не перанятая літаральна ўсімі сцэнарыстамі амнезія, а яшчэ гвалт, здрады і забойствы. Вось і ўсё.

Хоць, з аднаго боку, не мая справа крытыкаваць. Магчыма, камусьці гэта падабаецца, бо, у іншым выпадку, не было б такой колькасці аднагатыповых серыялаў. З другога боку, глядзім тое, што маем (у сэнсе, у кінапракце), а часам, як вынік, і маем у рэальным жыцці тое, што глядзім. Пры аналізе такіх тэлесерыялаў паўстае заўсёдна дзіма крытыка: альбо пакрыўдзіць аўтара, скажаўшы яму праўду, альбо, схлусіўшы, прынізіць самога сябе.

Але цяпер з'явілася выдатная магчымасць для пэўнай катэгорыі (пра яе крыху ніжэй) грамадзян самім паўплываць на айчыныя кінематографы. У нашай краіне стала добрай традыцыяй правядзенне разнастайных конкурсаў у галіне кінаіндустрый. Вось яшчэ адна выдатная навіна для аматараў прыгожага пісьменства і добрага кіно: Міністэрства культуры Беларусі выпусціла загад аб правядзенні ў гэтым годзе адкрытага маладзёжнага конкурсу на стварэнне літаратурнага сцэнарыя матацкага фільма ў жанры меладрамы.

Заснавальнікамі конкурсу з'яўляюцца Міністэрства культуры нашай краіны, рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства "Нацыянальная кінастудыя "Беларусьфільм", грамадскае аб'яднанне "Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі", рэспубліканскае грамадскае аб'яднанне "Беларускі саюз кінематографістаў", Саюз пісьменнікаў Беларусі і РУП "Беларускі візацэнтр".

Мэты конкурсу — павышэнне ролі нацыянальнай кінематографіі ў сацыяльна-культурным жыцці рэспублікі, падтрымка таленавітых кінематографістаў, захаванне і развіццё традыцый нацыянальнага кінавідэамастацтва, стварэнне новых арыгінальных сцэнарыяў ігравых фільмаў у жанры меладрамы, якія ў мастацкай форме адлюструюць эмацыянальныя перажыванні і раскрываюць унутраны свет чалавека, яго імкненне да высокіх духоўных, маральных і эстэтычных ідэалаў, паказваюць лепшыя рысы беларускага народа. А таксама — выяўленне і стымуляванне эстэтычных пошукаў малада аўтараў, уvasабленне і спрыянне паказу іх сцэнарных работ на экранях рэспублікі.

Ужо ствараныя арганізацыйны камітэт, адборачная камісія і журы. Сярод чынінікаў апошняга такія асобы, як генеральны дырэктар Нацыянальнай кінастудыі "Беларусьфільм" Уладзімір Зямяталін (старшыня журы), галоўны спецыяліст сектара правядзення кінематографічных мерапрыемстваў упраўлення кінавідэамастацтва Дэпартаменту па кінематографіі Міністэрства культуры краіны Пётр Яхніс, сакратар Саюза пісьменнікаў Беларусі Георгій Марчук, галоўны рэдактар часопіса "На экранях" Людміла Перагудава, рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Рычард Смольскі...

Паколькі гэта адкрыты маладзёжны конкурс, то да ўдзелу ў ім запрашаюцца ўсе жадаючыя, якія адпавядаюць наступнаму ўзроставаму цензу: ад паўналецця і да трыццаці аднаго года.

Прыём заяў ад канкурсантаў адбываецца з першага красавіка да трыццатага верасня. Сцэнарый дасылць у Дэпартамент па кінематографіі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (праспект Пераможцаў, 11, 220004, г. Мінск) з пазнакай "На конкурс".

А ўзнагароджанне пераможцаў адбудзецца напрыканцы года — семнацатага снежня — у рамках мерапрыемстваў, прымеркаваных да святкавання Дня беларускага кіно.

Так што, маладыя аўтары, усё ў вашых руках і, безумоўна ж, таленце. А каб канчатковы "прадукт" быў запатрабаваны і цікавы, паспрабуйце, як некалі выказаўся Альфрэд Хічкок, адносіцца да кіно не як да кавалка жыцця, а як да кавалка торта.

Віктар КАВАЛЁЎ

Расійскія ўзнагароды

Тыдзень пачаўся з прыемнай весткі: знання людзі нашай краіны — пісьменнік, палітык, грамадскі дзеяч Мікалай Чаргінец і музыкант, народны артыст Беларусі Анатоль Ярмаленка ганараваныя расійскімі ордэнамі Дружбы народаў.

Дарчы, на пачатку сакавіка ў пасольстве Расійскай Федэрацыі ў нашай краіне адбылася цырымонія ўручэння медалёў Пушкіна сямі беларускім дзеячам культуры.

Я. КАРЛІМА

Аркестр — дзецям

Новая старонка распачалася ў біяграфіі аднаго з самых маладых творчых калектываў краіны — Прэзідэнцкага аркестра Рэспублікі Беларусь. Сёлета музыканты пад кіраўніцтвам дырыжора Віктара Бабарыкіна наладзілі гастрольны тур па нашых гарадах, прызначаны для самых юных слухачоў. Акцыя "Прэзідэнцкі аркестр — дзецям" прайшла ўжо ў Лагойску, Вілейцы і Віцебску. У красавіку плануецца выступленні ў Гомелі, Светлагорску і Гродне. А ў маі ды чэрвені гастрольны маршрут прывядзе гэты калектыв у Брэст, Пінск і зноў — у Гродна.

Лана ІВАНОВА

Пажыццёва ў страі

У рэдакцыі часопіса "Польмя" адбылася сустрэча з намеснікам старшыні Мінскай гарадской ветэранскай арганізацыі Вялікай Айчыннай вайны Іванам Ільчом Куставым. Яна была прымеркавана да распрацоўкі ідэі стварэння серыі нарысаў пра Герояў Савецкага Саюза, славуітую плеяду якіх прадстаўляе і сам шанюны і паважаны госць. Не шмат застаецца такіх людзей. Няўмоўны час робіць сваё. І таму задума была вельмі ўхвалена Іванам Ільчом.

Нарысы спачатку будуць змешчаны ў часопісах "Польмя" і "Нёман", а потым выйдуць асобнай кніжкай у РВУ "Літаратура і Мастацтва". Куставу выказаў вялікую ўдзячнасць пісьменнікам за тое, што яны ніколі не забываюць ветэранаў Вялікай Айчыннай, праўдзіва і высакародна ўслаўляюць у сваіх творах іх выключную ролю ў перамозе над фашызмам, згадаў найбольш яркія эпізоды са свайго франтавога летапісу.

Пятро САБІНА

Адзін з першых

Адным з першых уключыўся ў грамадска-культурную акцыю "Мы — беларусы!" Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі, які ўзначальвае Міхаіл Фінберг.

У лютым заслужаны калектыв правёў чатыры канцэрты для жыхароў малых гарадоў і аграградкоў краіны, у сакавіку адбываюцца выступленні на Брэстчыне, Міншчыне і ў сталіцы.

Для калектыву аркестра ўдзел у гэтай акцыі, паводле слоў маэстра М. Фінберга, — адказная і ганаровая місія. Гэта творчая справаздача калектыву перад грамадзянамі Беларусі.

С. Б.

Фота Аляксея Мацюша

У студзені, па запрашэнні Яго Высокапраасвяшчэнства Філарэта, Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі, у Мінску знаходзіўся Мітрапаліт Чарнагорска-Прыморска-Скендэрыйска-Брдска-Зэтскі, Печскага Патрыяршага прастола Экзарх, Яго Высокапраасвяшчэнства доктар Амфілохій (Радавіч). Які, між іншым, нарадзіўся 7 студзеня 1938 года, г. зн. сёлета адзначыў сваё сямідзесяцігоддзе.

Духоўна-культурнае адзінства

Для тых, у каго ўзнікала пытанне, якую ж сувязь гэта мае з "Літаратурай і мастацтвам", удакладню: гаворка ідзе не толькі пра вышэйшага статусу іерарха Сербскай Праваслаўнай Царквы, прызнаванага ў свеце багаслова, вядомага педагога, высокааўтарытэтнага грамадскага дзеяча, але і нашага калегу — члена Саюза пісьменнікаў Сербіі і Чарнагорыі. Як аўтар даследчыцкіх прац па класічнай філалогіі, з багатым плёнам перакладчык, неардынарны эсэіст, крытык і публіцыст, а таксама арыгінальны паэт, ён даўно вядомы ва ўсёй былой Югаславіі, шэрагу іншых краін. Між іншым, многія творы яго перакладаліся на рускую мову, а некаторыя на беларускую.

Само па сабе зразумела, што Мітрапаліт Амфілохій сцвярджаўся найперш у асноўнай сферы свайго служэння. Ён, атрымаўшы адукацыю на багаслоўскім факультэце (але паралельна і на філалагічным таксама) Бялградскага ўніверсітэта, павышаў кваліфікацыю ў Афінскім (дзе атрымаў вучоную ступень доктара багаслоўя), Бернскім Старакаталіцкім ўніверсітэтах, ва ўсходнім інстытуце ў Рыме, Свята-Сергіеўскім Рускім Праваслаўным інстытуце (Парыж).

Міжнароднае прызнанне Мітрапаліта-доктара два гады таму засведчыла Маскоўская Духоўная Акадэмія. А вось цяпер — Інстытут тэалогіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Рэктар інстытута Яго Высокапраасвяшчэнства Мітрапаліт Філарэт на ўрачыстым вечары ўручыў Яго Высокапраасвяшчэнству Мітрапаліту Амфілохію дыплом аб прысваенні вучонага звання ганаровага доктара багаслоўя. А Сінод Беларускай Праваслаўнай

Царквы — за ахвярнае служэнне Уладыкі Амфілохія на ніве Хрыстовай — ўзнагародзіў яго Ордэнам Свяціцеля Кірылы Тураўскага I ступені. У вельмі насычанай праграме візіту высокага гасця былі богаслужэнні, наведванні храмаў, прыходаў розных устаноў БПЦ, шэраг мерапрыемстваў. Высокі гасць удзельнічаў у адкрыцці выстаў ікон, карцін і мастацкіх фатаграфій Веры Джукіч, чарнагоркі паходжаннем, дастаткова ўжо вядомай у колах нашай творчай інтэлігенцыі. Дарчы, пані Вера, як яе муж, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Сербія ў Рэспубліцы Беларусь пан Срэчка Джукіч (не толькі дыпламат, але і пісьменнік), не адсабляюцца ад Царквы, а наадварот, усё больш актыўна і плённа з ёю супрацоўнічаюць. Таму іх заслугі адзначаны высокімі ўзнагародамі Беларускай Царквы — адпаведна, медалямі свяціцеля Кірылы Тураўскага і Прападобнай Еўфрасіні Полацкай.

З удзелам Высокапраасвяшчэнных Уладыкі Беларускага і Чарнагорскага адбылася таксама прэзентацыя кнігі Яго Свяцейшаства Патрыярха Сербскага Паўла "Удакладнім некаторыя пытанні нашай веры", якая на рускай мове выдадзена ў Мінску.

Нават зафіксаванае ў гэтай кароткай нататцы пераканаўча сведчыць, што візіт Яго Высокапраасвяшчэнства Амфілохія, Мітрапаліта Чарнагорска-Прыморска-Скендэрыйска-Брдска-Зэтскага, Печскага Патрыяршага прастола Экзарха стаў важнай падзеяй у жыцці нашай краіны, паслужыў умацаванню духоўна-культурных сувязяў паміж братнімі народамі.

Іван ЧАРОТА

Фота Аляксея Чароты

Любімыя кветкі — жывыя

Абаяльным, прыгожым жанчынам была прысвечана юбілейная перадасвяточная вечарына, ладжаная ў міжнародным цэнтры інтэграцыйнай інфармацыі "Грамадскі прэс-цэнтр Дома прэсы".

Традыцыйна ў прырададзень 8 сакавіка за "круглым сталом" тут збіраюцца вядомыя жанчыны Беларусі. Тэмы іх творчых пошукаў і роздумаў, пашыраных усхвалявана-эмацыйных дыялогаў датычаць розных сфер. На гэты раз на сустрэчу ў прэс-цэнтр завіталі першы намеснік міністра інфармацыі Беларусі Лілія Ананіч, старшыня цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэпубліканскіх рэфэрэндумаў Лідзія Ярмошына, член пастаяннай камісіі Савета Рэспублікі па заканадаўстве і дзяржаўным будаўніцтве Наталля Зайцова, алімпійская чэмпіёнка Эліна Зверава, генеральны дырэктар ААТ "Кандыгарская фабрыка "Слодыч" Наталля Кот, Аляся, Іна Афанасьева ды іншыя. Агулам жа за 10 гадоў ладжвання такіх сустрэч на іх пасяджэннях пабывалі каля ста жанчын. Традыцыйна ўдзельніцы адказваюць — паўжартам, на паўсур'ез — на пытанні адмысловай анкеты. На гэты раз 16 гераінь — 16 анкет. Адно пы-

танне-адказ вынесена ў назву гэтых нататак: "Любімыя кветкі?" — "жывыя". У жанчынамаці, прадаўжальніцы роду, не можа быць іначай.

Гаварылася і пра новую ролю ды статус жанчыны ў грамадстве. Са статыстычных звестак: па стане на 1 студзеня 2008 года колькасць жанчын у краіне складала звыш пяці мільёнаў чалавек, ці 53,3 працэнта ад агульнай колькасці насельніцтва. На тысячу мужчын прыпадае 1143 жанчыны. Працягласць жыцця ў мужчын — 63,6 гадоў, у жанчын — 75,5 гадоў. Яшчэ факт: 74 працэнт беларусаў жывуць у горадзе і толькі кожная чацвёртая застаецца сялянкай. У структуры адукацыі апошнімі гадамі таксама канстатуюць

змены: колькасць дзяўчат, якія вучацца, перавышае колькасць навучэнцаў-юнакоў. Прычым, найбольшы адрыв — у колькасці студэнтаў ВНУ. Студэнтак у вышэйшых навучальных установах Беларусі — 60 працэнтаў. Залішне згадваць, што пераважна "жаночымі" з'яўляюцца гуманітарна-сацыяльныя профілі — і ў навучанні, і ў далейшай працы.

У пасяджэнні "круглага стала" ды арганізацыі святочнага мерапрыемства ўдзельнічалі мужчыны — кіраўнікі вядучых прадпрыемстваў краіны: агракамбінат "Ждановічы", шклозавод "Нёман", ЗП "Інка-Фуд", УП "Мінскінтэркапс".

Ірына ТУЛУПАВА

Фота аўтара

Гвездаслаў гучыць па-беларуску

140 гадоў таму зборнікам "Паэтычныя першацветы" дэбютаваў будучы класік славацкай літаратуры Павал Арсаг Гвездаслаў (1849 — 1921).

Менавіта гэтая дата ў нечым і стала годай правядзення літаратурнага вечара ў Беларускам таварыстве дружбы. Адкрыў яго і вёў старшыня таварыства "Беларусь—Славакія", галоўны рэдактар часопіса "Польмя", лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Мікола Мятліцкі. У сваім уступным слове ён коратка нагадаў асноўныя этапы жыццявага і творчага шляху Павала Арсага Гвездаслава, а таксама прачытаў перакладзены ім на беларускую мову верш паэта "Славакам".

Вядучага хораша дапоўнілі загадчык кафедры славянскіх літаратур Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, прафесар Іван Чарота, які яшчэ і перакладае з славацкай

мовы, і дацэнт філалагічнага факультэта БДУ Мікалай Трус.

Перакладзены на беларускую мову Петрусём Макалём вершы з цыкла "Крывавыя санеты", у якіх славацкі паэт выказаў свой гнеўны пратэст супраць імперыялістычнай вайны, распачатай Германіяй у 1914 годзе, прачыталі студэнткі Юлія Гарошка, Вераніка Кедыш і Таціяна Ласіцкая.

Добрым музычным аздабленнем вечара стала выступленне сталічнага дзіцячага фальклорнага ансамбля "Кірмаш" пад кіраўніцтвам Алы Маленькіх.

Але асабліва ўразіў прысутных Часовы Павераны ў справах Славацкай Рэспублікі ў нашай краіне Любамір Рэгак, які не толькі вітаў іх на добрай беларускай мове, а і прачытаў па-беларуску перакладзены ўласна ім верш Павала Арсага Гвездаслава, прысвечаны роднай мове.

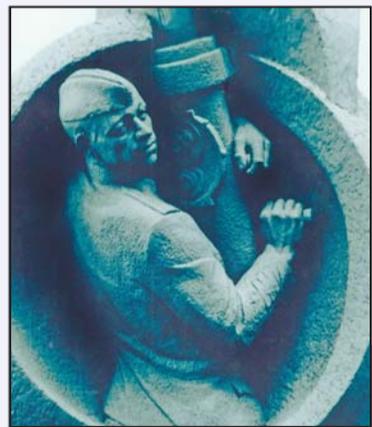
Па заканчэнні вечара адбылася і сустрэча супрацоўнікаў часопіса "Польмя" з Любамірам Рэгакам, падчас якой ішла размова аб падрыхтоўцы аднаго з сёлетніх нумароў, дзе будзе прадстаўлена сучасная славацкая літаратура.

Анатоль ЗАРЭЦКІ

Учынак скульптара Прыходзькі

Ніколі б не падумаў, што ў Мінску жыве столькі марскіх афіцэраў. Прыгожых, статных. Няхай сабе, з сівізнаю на скронях. Хто Вялікую Айчынную праходзіў у грывотных шыротах, хто стаяў на вахце падчас "халоднай вайны". Нядаўна яны сабраліся ў Доме афіцэраў, каб павіншаваць скульптара Валерыя Прыходзьку. Расійская акадэмія мастацтваў уганаравала беларускага майстра прэстыжным медалём Верашчагіна.

Валерыя Сямёнавіч сам служыў матросам на Балтыцы. Там і даведаўся пра подзвіг, здзейснены капітанам-падводнікам Аляксандрам Марынеску. У студзені 1945 года яго субмарына патанула вялікі нямецкі карабель, на борце якога знаходзілася некалькі тысяч нацыстаў высокага рангу, у тым ліку, дзесяткі падрыхтаваных экіпажаў падвод-

ных лодак. Гітлер аб'явіў Марынеску асабістым ворагам. Абставіны склаліся так, што геройства камандзіра-падводніка доўгі час замоўчвалася. Больш таго, яму давялося пасядзець некалькі гадоў у турме. Потым не давалі прыстойнага жылля для сям'і. Капітан меў незалежны харак-

тар. Гаварыў тое, што думаў. На начальства асабліва не звяжаў. Вось і паплаціўся... Званне Героя Савецкага Саюза было прысвоена яму пасля смерці.

Валерыя Прыходзька яшчэ там, у Ліепаі, калі насіў бесказырку, вырашыў, што павінен нешта зрабіць, каб увекавечыць памяць аб Марынеску. І зрабіў. За свой кошт. Спярыша помнік стаяў у Ліепаі. Там яго паспрабавалі пераплавіць. Удалося літаральна пад носам зборшчыкаў каляровых металаў вывезці ў Кранштат. Сённяшняе — віншаванні, сяброўская сустрэча — прыемны дадатак да доўгай гісторыі. Усё добра, што добра заканчваецца.

Вечарыну вёў паэт Міхаіл Ткачоў. Песнямі на марскую тэматыку парадаваў Валерыя Курак. Сустрэча адбылася пад эгідай расійскай Акадэміі геапалітычных даследаванняў, якую ўзначальвае генерал-палкоўнік Леанід Івашоў.

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Каб любілі кнігу з дзяцінства

Вопыт суседзяў

Сярод замежных стэндаў на XV Мінскім міжнародным кніжным кірмашы каляровымі, дыхтоўнымі выданнямі выдзялялася экспазіцыя нямецкіх выдаўцоў. Пра поспехі свайго прадпрыемства і пра кніжную справу ў Германіі карэспандэнт "ЛіМа" распавёў дырэктар замежнага выдавецкага прадпрыемства "Васамедыя" Вернэр Ціле.

кнігі па дызайне, архітэктурцы, модзе...

— У нас тут толькі найноўшыя кнігі, 2006 — 2007 гадоў выпуску. Гэтая частка экспазіцыі, вядома, вузкасפעцыялізаваная — але мы вырашылі, што нават няшмат хто з беларускіх спецыялістаў у адпаведных галінах ведае, чым жывуць мода, архітэктурца і дызайн Германіі сёння.

На невяліччай частцы стэнда прадстаўлены кнігі, адзначаныя ўзнагародамі, літаратурнымі прэміямі Германіі, найлепшыя кнігі краіны.

— **Чога чакаеце вы як прадстаўнік беларуска-нямецкага выдавецтва ад удзелу ў мінскім кніжным форуме?**

— Мы рады, што маем магчымасць быць прадстаўленымі тут. Дзякуючы Міністэрству інфармацыі мы ўжо ў другі раз на гэтым стэндзе маем магчымасць прадставіць беларускай публіцы хоць бы павярхоўны агляд развіцця асноўных накірункаў візуальнай культуры і літаратуры Германіі.

Мікалай АНІШЧАНКА

Фота аўтара

Мы ж, выдаўцы — дбаем, каб кнігі выглядалі больш прывабнымі.

Мы з задавальненнем назіраем, што федэральныя, мясцовыя ўлады, а таксама шматлікія грамадскія арганізацыі ладзяць вельмі шмат мерапрыемстваў для падтрымкі менавіта друкаванай кнігі.

Прагу да чытання і яго тэхніку развіваюць таксама "спарборніцтвы чытачоў", у якіх удзельнічаюць усе школы Германіі. На гэтых спарборніцтвах дзеці проста чытаюць кнігі ўслых, і тое чытанне ацэньваецца. Арганізацыяй конкурсу займаецца так званы Фонд чытання. Яго падтрымліваюць вельмі шмат іншых фундацый, а таксама нямецкі ўрад. Падобныя конкурсы праходзяць па ўсёй Германіі — спачатку на лакальным, потым на рэгіянальным, міжрэгіянальным і, у рэшце рэшт, на федэральным узроўні. Напрыканцы 8 — 10 найлепшых чытачоў узнагароджвае прэзідэнт ФРГ.

Ёсць яшчэ адна, таксама новая, ініцыятыва — г. з.в. "клуб чытачоў", які ўжо складаецца з дарослых людзей, што вельмі добра ведаюць літаратуру і вельмі добра чытаюць услях. Яны адмыслова прыходзяць у навучальную ўстанову і займаюцца тым, што зачытваюць кнігі.

Вельмі вялікая праца праводзіцца праз нямецкія бібліятэкі. На лакальным узроўні яны займаюцца з навучэнцамі дзіцячых садкоў і школьнікамі, арганізуюць для іх экскурсіі і г.д.

— **Вы таксама прадставілі**

— **З чым прыехала ваша выдавецтва на беларускі кірмаш, якія выданні прадстаўлены?**

— Па-першае, мы прывезлі дзіцячыя кнігі — выданні, адзначаныя вышэйшымі прэміямі Германіі. Таксама — літаратуру па мастацтве, модзе і дызайне. У апошніх кнігах прадстаўлена эвалюцыя нямецкага дызайну з 1995 па 2007 год.

— **А ўвогуле, у якім стане знаходзіцца дзіцячая кніга ў Германіі, і як адбываецца яе папулярызацыя?**

— Цяпер у Германіі дзеці ў дужа раннім узросце бяруць кнігу ў рукі. І мы, зразумела, мусім прыстасоўвацца да гэтай сітуацыі — прынамсі, выдаваць больш кніг для самага малодшага ўзросту. Дадам, што дзіцячыя кнігі складаюць прыкладна 12 працэнтаў ад агульнай колькасці кніг, якія выдаюцца ў Германіі. Вельмі вялікая частка — кнігі-падарункі, якія, вядома, і каштуюць адпаведна. Таму выпуск дзіцячай літаратуры ў нашай краіне здольны прынесці неабліга прыбытак.

— **Вялікая праблема для сучаснай Еўропы і не толькі — канкурэнцыя дзіцячай кнігі і Інтэрнета. Як вырашаецца яна ў Германіі і якім чынам кнігі ўсё-ткі трапляюць у рукі да малодшага пакалення?**

— У нас шмат намаганняў прыкладаецца, каб як мага раней развіць у дзецях культуру чытання, любоў да друкаванай кнігі. Дзяржава, педагогі клопацца пра тое, каб у дзяцей у раннім узросце выпрацоўвалася грунтоўная тэхніка чытання.

«Мы не перахварэлі на маскультуру»

Старшыня Брэсцкага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Анатоль Крэйдзіч дзеліцца думкамі з чытачамі "ЛіМа" наконт развіцця літаратурнага працэсу ў Беларусі...

— Наша літаратура так і не перахварэла на поўніцу масавай культуры. Зрэшты, маскультура ў хваробі не назавеш. Гэта адна з якасцей, станаў літаратуры. У нас літаратурнага маскультура няма. Абсалютная большасць таго, што выдаецца, асабліва ў прозе, цяжкаватае па сённяшнім часе. Бо занадта прыземленае, прывязанае да нечага ці нечага, і не здольна сягнуць за межы Беларусі.

Мы прывыклі ганіць маскультуру, а яна, між іншым, вельмі каштоўная з'ява. Перш за ўсё тым, што скіравана на спахыўца, чытача. Пісьменнік павінен пісаць не тое, што яго хочацца сказаць, а тое, што хочаць прачытаць тысячы людзей. Якраз гэтай якасці большасці нашых пісьменнікаў і не хапае. Кожны выяўляе сябе, а ты, чытач, узнімайся да нашага ўзроўню. Дык далейшае паспяховае развіццё беларускай літаратуры яе асабіста бачу ў вырашэнні дваўдзінай праблемы: каб аўтар і сябе напоўніцу выявіў, і чытачу дагадзіў, гэта значыць улічваў яго чытацкія запатрабаванні; ды яшчэ пры ўсім гэтым не споўз да маніпулявання самымі нізкімі чала-

вечымі інстынктамі, чым не-не дый грашыць так званая "прасунутая творчая моладзь". Гэта шлях у нікуды.

Трэба раўняцца на класікаў. Змагі ж Васіль Быкаў ды Уладзімір Караткевіч узяць планку майстэрства да сусветных вышынь. Яны знайшлі, чым заціпаць чытача. Адзін унутраным напружаннем твора, другі займаўся сюжэтам.

У новай беларускай літаратуры яшчэ больш складаная задача, бо новыя творы павінны быць яшчэ лягчэйшымі для ўспрымання, але пры гэтым не менш праблемнымі і не менш насычанымі нашымі болям і трывогай.

Сённяшнія кнігі не могуць пакінуць мяне абьякавым. Адна з іх — "Палеская элегія" Міколы Купрэва. Хоць аповесці, што ўвайшлі ў яе, чытаў яшчэ ў часопісах "Крыніца" і "Малодосць". Таксама хачу адзначыць аповесць "Ведзьміна тоня" Валерыя Гапеева, апублікаваную ў двух апошніх леташніх нумарах "Малодосці". Яе параўноўвай хоць з лепшымі ўзорамі расійскай літаратуры, хоць якой іншай краіны — узровень ёсць узровень.

Натуральна, да такога спалучэння глыбіні, лёгкасці і навізны, якога дасягнулі ў сваёй творчасці серб Міларад Павіч альбо японец Харукі Муракамі (масавай культурай у іх і не пахне, як некаму здаецца), нам яшчэ далекавата.

Дарчы, якраз паміж традыцыяй і мадэрнам (балазе, зараз у айчыннай літаратуры якраз удосталь і першага, і другога) здоляе з'явіцца тое недасягальнае, што адразу ж стане ў адзін шэраг з шэдэўрамі сучаснай сусветнай літаратуры.

"Ведзьміну тоню" Гапеева, лічу, трэба без прамаруджвання ўключаць у школьны падручнікі. Як і аповесці "Шчарбаты талер" Андрэя Федарэнкі, "Гарэза" Васіля Жушмы. У згаданых творах не меншы выхаваўчы зарад, у тым ліку эстэтычны, чым у творах Янкі Маўра альбо любога іншага класіка — хоць айчыннага, хоць замежнага.

Працэс развіцця якаснай літаратуры не затармазіўся. На мой погляд, сапраўдныя шэдэўры выходзяць у часопісах. Напэўна, нямала іх у рабочых сталах пісьменнікаў і ў шафах рэдакцый часопісаў ды выдавецтваў. Але грамадства іх не бачыць. Можна, убачыць, калі ў выдавецтвах пачнецца не толькі строга адбор рукапісаў для працы з імі, але і калі сама гэтая праца ўнімецца на якасна новы ўзровень. Адным словам, калі ўвесь кнігавыдавецкі і кнігандлёвы механізм запрадуе як гадзіннік. Без значнай фінансавай падтрымкі дзяржавы тое наўрад ці магчыма. Як кажуць: які заробак, такі й наробак.

Запісаў Сяргей ДУБОВІК

Слуцкі краязнаўчы музей — адна з багачэйшых скарбонак гістарычнай памяці на Міншчыне. Безумоўна, гэта выклікана адметнасцю падзей, якія адбываліся ў горадзе і краі, насычаным грамадскім і культурна-асветніцкім жыццём рэгіёне. Але ж далёка не апошняю ролю ва ўсе гады другой паловы ХХ — пачатку ХХІ стагоддзя адыгрывае ў насычэнні музея, ды і ўвогуле ў зберажэнні гісторыі Слуцкчыны руплівая праца яго супрацоўнікаў, сапраўдных энтузіястаў гісторыка-краязнаўчай работы.

Слуцк: падарожжа ў часе

Нядаўна ў музеі адкрылася выстава старых паштовак, якія расказваюць пра Слуцк і знаходзяцца ў фондах. А следам за гэтай прыкметнай падзеяй ва ўстанове правялі прэзентацыю кнігі "У пошуках страчанага: Гісторыя Беларусі ў старых паштоўках", якая выдадзена ў РВУ "Літаратура і Мастацтва". На сустрэчу з аматарамі даўніны прыехаў аўтар тэксту да кнігі Аляксей Карлюкевіч.

Адкрыла імпрэзу дырэктар музея Наталля Серык. Знаёмству з выданнем папярэднічалі грунтоўныя выступленні супрацоўнікаў музея Святланы Жукоўскай і Васіля Цішкевіча. З надзвычайнай дасведчанасцю яны расказалі пра гісторыю паштоўкі ўвогуле, пра фатаграфічную справу ў Слуцку ў даўно мінулыя часы. Да месца будзе згадаць, што яшчэ шмат гадоў таму ў горадзе быў выдадзены буклет "Слуцк на старых паштоўках". Падрыхтавала яго Валянціна Сцяпанавна Відлога. У досыць лаканічным і разам з тым інфармацыйна насычаным тэксце перададзены многія цікавыя гістарычныя дэталі. Вось што, у прыватнасці, піша краязнаўца: "У пачатку ХХ стагоддзя былі выдадзены дзве серыі паштовак з відарысамі Слуцка. Нумары на адной з іх сведчаць, што ў серыю ўваходзіла больш як 20 паштовак. Выдаўцамі іх былі слукцкія фатографы С. Юхнін і Ф. Вэрлаг. На жаль, пра апошняга нічога не вядома, апрача таго, што месцам выдання яго паштовак быў горад Брэсла. Юхнін у той час быў адным з лепшых фатографуў не толькі ў Слуцку. Ён неаднаразова прымаў удзел у міжнародных выставах. У 1907 годзе за ўдзел у выставах у Антверпене (Бельгія) быў адзначаны залатым медалём, а ў Слуцку — адзначаны пахвальным водгукам. Фатаграфія Юхніна знаходзілася на вуліцы Садовай. С. Юхнін і Ф. Вэрлаг здолелі на паштоўках яскрава адлюстраваць не толькі архітэктурну, але і паўсядзённае жыццё случчан, этнаграфічнае аблічча горада".

Дзевяць паштовак было прадстаўлена ў буклеце, які быў выдадзены ў Слуцкай друкарні накладам 4 000 асобнікаў. Валянціна Сцяпанавна слушна заўважыла напрыканцы буклета: "Каштоўнымі дакументамі па гісторыі горада сталі сёння слукцкія паштоўкі, асабліва калі ўлічыць тую акалічнасць, што іншага тагачаснага ілюстрацыйнага матэрыялу няма. Паштоўкі, якія колісь былі і сучасна, і сродкамі сувязі, траплялі не толькі ў розныя куткі Беларусі, але далёка за яе межы. Дзякуючы гэтаму яны захаваліся ў сямейных альбомах, фондах музеяў, зборах калекцыянераў і змагі дайсці да нашага часу".

Цяпер у фондах Слуцкага краязнаўчага музея знаходзіцца 41 паштоўка з выявамі горада. 26 з іх — у экспазіцыі згаданай выставы. Старыя паштоўкі, як, між іншым, і здымкі пачатку ХХ стагоддзя, паступалі да нас самымі рознымі шляхамі. Часта гараджане дарылі іх музею, — расказвае старшы навуковы супрацоўнік музея Святлана Жукоўская. — З апошніх паступленняў набылі ў вядомага віцебскага калекцыянера 10 паштовак, якія расказваюць пра Слуцк. Нам вядома, што існуюць яшчэ іншыя

філакартычныя багацці, якія маюць дачыненне да нашага горада. Што ж, будзем шукаць і іх".

...На прэзентацыі філакартычнай кнігі, у якой Слуцку, праўда, адведзена не надта многа месца, шмат цёплых слоў стваральнікам кніжнай версіі праекта "У пошуках страчанага" выказалі дырэктар музея Наталля Серык, рэдактар слукцкай раённай газеты "Слуцкі край", вядомы краязнаўца Анатоль Жуц, загадчыца раённай дзіцячай бібліятэкі Галіна Шахлевіч, начальнік аддзела культуры Слуцкага райвыканкама Галіна Шахновіч. Шла размова пра неабходнасць выдання адмысловага альбома "У пошуках страчанага: Міншчына на старых паштоўках", дзе, безумоўна, і шмат шырэй будзе прадстаўлены Слуцк. Канструктыўным, багатым на прапавы аказалася выступленне выкладчыка Слуцкай мастацкай школы, дасведчанага знаўцы гісторыі краю Ігара Ціткоўскага. Дарэчы, напярэдадні ён выступіў у друку з грунтоўнай рэцэнзіяй на альбом, дзе, у прыватнасці, напісаў: "Асабліва ўвага складальнікамі надаецца гарадам, якія цяпер з'яўляюцца абласнымі цэнтрамі. Пасля матэрыялаў пра іх ідуць раздзелы, прысвечаныя адпаведным абласцям. Для раздзела "Мінская вобласць" застаўкай з'яўляецца слукцкі краевід з добра знаёмым будынкам духоўнага вучылішча, у якім цяпер размяшчаецца медыцынскі каледж, і з манастырскай брамай за ім.

Слуцк, акрамя таго, прадстаўлены яшчэ чатырма паштоўкамі, на якіх можна ўбачыць паўнаводную Случ з забудовай яе берагоў і цэнтр горада з Мікалаеўскім саборам удалечыні; вуліцу Шырокую з будынкамі мужчынскай гімназіі і рэфармацкім храмам; каталіцкі (былы бернардынскі) касцёл; перспектыву вуліцы Шасейнай. Вядома, што насампраўдзе слукцкія паштоўка існуе значна больш, таму хацелася б і ў згаданым выданні іх убачыць большую колькасць. Аднак падобныя пажаданні аўтара кнігі, несумненна, маглі б пацуць не толькі ў Слуцку..."

Увага да кнігі "У пошуках страчанага" відавочная. Выдадзены накладам 3000 асобнікаў (выпуск ажыццёўлены па заказе і пры фінансавай падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь), альбом досыць хутка разыходзіцца і з выдавецтва, і з кнігарняў Мінска і іншых гарадоў краіны. Падсумоўваючы кнігаў працу, распачатую газетай "Советская Белоруссия" па ініцыятыве яе галоўнага рэдактара Паўла Якубовіча і калекцыянера Уладзіміра Ліхадзеда, выдаўцы мелі на ўвазе і цэлы шэраг важкіх клопатаў. Найперш — абудзіць увагу да гістарычнай памяці. А таксама — падказаць магчымыя шляхі ўшанавання помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Стан цэлага шэрага архітэктурных збудаванняў, якія выразна сведчаць пра багатую культурную спадчыну Беларусі, патрабуе рашучых крокаў па іх зберажэнні, захаванні і рэканструкцыі. Акрамя матэрыяльных выдаткаў, рэалізацыя гэтых клопатаў патрабуе яшчэ і змен у псіхалогіі і мысленні нашых сучаснікаў.

Кастусь ЛАДУЦКА

ПАЛЕМІКА

Нясі свой крыж

У апошні час у беларускай крытыцы робяцца спробы высьвятліць сутнасць узаемаадносін дзвюх суседніх культур — беларускай і рускай — як у гістарычным, так і ў сучасным аспекце. А паколькі мова з'яўляецца найважнейшым элементам культуры, то ў цэнтры ўвагі крытыкаў хутчэй за ўсё апынаецца менавіта праблема мовы, ці трэба гаварыць, што пісьмовай. Не так даўно ў "ЛіМ" я рэцензаваў кнігу Ігара Бабкова "Каралеўства Беларусь. Выгумачэнні руінаў". У ёй ёсць раздзел, прысвечаны сучаснай стадыі развіцця беларускай самасвядомасці. Бабкоў называе яе адраджэнскай. На яго думку, сёння значэнне літаратуры на беларускай мове настолькі вялікае, што яна "замыняе сабой нацыю". Але гэтае меркаванне раптам прыводзіць аўтара да сцвярджэння, што ўсякая культура ў адносінах з іншымі, сумежнымі культурамі па сваёй ужо прыродзе не можа не быць агрэсіўнай. У тым ліку (і перш за ўсё) ён называе рускую, якая на працягу двух стагоддзяў альбо знішчала, альбо асімілявала культуру беларускую. Пры гэтым філосаф не задае сабе пытанне: ці можа асіміліраваць або знішчаць культура Пушкіна, Талстога, Чэхава, Да-стаеўскага, Тургенева, Шолахава, Рэпіна, Іванова, Саўрасава, Чайкоўскага, Штакавіча, Вярдэскага, Вавілава...? Такі востры крэн у разумнай, падкрэслівае, кнізе.

Не, знішчае і асіміліруе бескультур'е. Не думаю, што спадчына рускіх духоўных настаўнікаў занадта пашкодзіла беларускую культуру. Не чытаў аб гэтым ні ў Багдановіча, ні ў Коласа, ні ў Купалы. Ды і як можа знішчаць тое, што ўзвышае? Чаму класікі беларускай літаратуры не баяліся рускай культуры? Таму што самі былі моцнымі пісьменнікамі.

Калі ад Ігара Бабкова да-сталася рускай культуры таго часу (таму і загадаў яго кнігу), то другі крытык, Леанід Галубовіч, нечакана звярнуў сваю ўвагу на тое, што сённяшняя руская пісьмовая культура ў Беларусі ў параўнанні з беларускай, на яго погляд, другасная. А ўсё другаснае, дадам ад сябе, наогул не мае да культуры ніякіх адносін. Усё другаснае роўна нулю. Цытую Галубовіча ("ЛіМ", 1.02.08):

«Парадаксальна, што руская мова, якая цяпер праз збег розных акалічнасцей, з'яўляецца ў Беларусі першаснай і асноўнай мовай зносін у грамадстве, да гэтай пары так і застаецца другаснай мовай у беларускай літаратуры... Таму нацыянальная літаратура (традыцыя, культура, творчасць агулам) мела, мае і будзе мець прыярытэт у народзе». Далей ён яшчэ больш жорстка, быццам пакрыўдзіўшыся на гэтую самую «першасную і асноўную», звяртаецца да пісьменніка і крытыка, прафесара А. М. Андрэева: «І як вы, спадар Андрэеў, не назавіцеся — беларускім рускамоўным літаратарам ці рускім літаратарам Беларусі — вы ўсё адно будзеце ў гэтай дзяржаве і ў гэтай чытацкай другаснай літаратуры... (Не таму, што вы пішаце з мастацкага погляду горш ці лепш, і нават не таму, што вы пішаце на тэму беларушчыны, Браншчыны ці славянафільшчыны, а — чамусьці гэтая фраза з цытаты Ю. Сапажковым апушчана. — Рэд.) ўсяго толькі таму, што ў Беларусі вы пішаце па-руску». Такі прысуд.

Я не ведаю, чаму рускі пісьменнік у Беларусі не можа напісаць таленавіты твор. А калі ён здольны гэта зрабіць, ён што, Леанід Міхайлавіч, усё роўна апынецца ў шэрагу другасных? Як жа так — талент заўсёды першасны, на якой бы мове не праяўляўся. Няўжо за апошняе, скажам, дзесяцігоддзе сярод рускіх пісьменнікаў і паэтаў у Беларусі не з'явілася, на ваш погляд, прыкметных імёнаў? Я не адзін год раблю агляды паэзіі часопіса "Нёман", ды і кніжныя крамы не абмянаю, і мог бы назваць дзесятка паўтара вельмі добрых, цікавых паэтаў. Сярод якіх той жа Ізяслаў Катляроў. І мне абсалютна ўсё роўна, ці ёсць сярод іх, ці іншых, знакавыя фігуры, аб якіх вы клапоціцеся ў сваім артыкуле. Была б сапраўдная, моцная паэзія. Добра, калі вы ўжо настойваеце на тым, што няма салістаў, але, спадзяюся, не будзеце запярэчваць супраць хору. Альбо харавое мастацтва таксама другаснае? А назавіце мне, дарэчы, знакавыя фігуры ў расійскай паэзіі з маскоўскай прапіскай — я ўжо не гавару аб перыферыі.

Не ведаю, як вы, а вось, скажам, даследчык літаратуры Ігар Шайтанаў, які ўсё жыццё сочыць за расійскімі паэтычнымі талентамі, пакуль што гэтага не змог зрабіць (чытайце яго "Книгу о современной поэзии", Масква, 2007). Усё ж Мартынаў, Рубцоў, Самойлаў уразбіўку з Юрыем Кузняцовым і некалькімі імёнамі навейшай генерацыі (некалькім з іх пад пяцьдзесят). Чаму так здарылася, чаму няма змены? Вось дзе праблема. І яна караніцца, як бачым, не ў беларускай глебе і нічога агульнага з мовай не мае. Можна быць, вы, Леанід Міхайлавіч, ведаеце знакавыя фігуры ў іншых суседніх літаратурах — сярод тых, хто піша па-руску? У тым востры і справа. Значыць, і ў тых дзяржавах, і для тых чытачоў рускія літаратары назаўсёды застануцца другаснымі? І яшчэ: ці мала ў гісторыі літаратур прыкладаў, калі з учорашніх мэтраў сёння мы не набірэм вершаў і на адзін, хача б маленькі зборнічак? Некаторыя мэтры ператварыліся ў сантыметры. А другасныя ў свой час, амаль што падпольныя паэты нечакана станавіліся вядомымі ўсяго па некалькіх вершах. Васіль Гадулька — ці не гэты выпадак?

Пра чытача. Хіба вы будзеце сцвярджаць, што руская літаратура, якая ствараецца ў Беларусі, купляецца горш, чым беларуская? Хто праводзіў такія даследаванні? Не, парадокс, пра які вы пішаце, насамрэч няма. Прыярытэт у народзе мела, мае і будзе мець адзіна тое, што таленавіта. Чытача, як таго старога вераб'я, на мякіне не ашукаш. Таму да вашых слоў "нацыянальная літаратура будзе мець прыярытэт у народзе" я дадаў бы ўсяго толькі адно слова — таленавіта! А руская мова можа застацца "другаснай" не ў беларускай літаратуры, як вы пішаце, а, на жаль, у некаторых яе паспешлівых на вывады і занадта эмацыянальных апекуноў (не хачу выкарыстоўваць эпітэт "агрэсіўных", тады б яны нагадвалі Бабкова наадварот).

Калі разглядаць гэтае пытанне з другога боку, з пункта гледжання рускага літаратара, які працуе ў Беларусі, то мы не знойдзем нікога, хто ў ця-

розым розуме сказаў бы, што прыярытэт нацыянальнай літаратуры нанясе яму нейкую шкоду. Ізноў жа таму, што, калі ён напіша выдатны твор, яго надрукуюць, прачытаюць і ацэняць. Ды яшчэ перакладуць на "асноўную мову". Як перакладаюць з французскай на чэшскую чэха Кундэру, альбо на румынскую румына Сіарана, ці на рускую рускага Макіна. Чамусьці я нідзе не чытаў пра тое, што арабы пагардліва ставяцца да іх суайчынніка Халіла Джэбрана за тое, што ён свайго геніяльнага "Прарока" напісаў на англійскай, а не на арабскай мове. Наадварот, яны ганарацца ім. На рускай пісаў Аляксей Адамовіч. А як быць з Айтматавым? Олжасам Сулейманавым? Іскандэрам? І яны, закінь іх лёс у Беларусь, аўтаматычна зрабіліся б "другаснымі"?

Мяркую, што стрэлы Л. Галубовіча ляцяць у першую чаргу на этнічных беларускіх літаратараў, якія пішуць па-руску. І разуменне яго. У цяжкіх умовах выжывання беларускай мовы грэх аддаваць перавагу іншай мове. Грэх не кінуць свайму, роднаму, хоць бы саломінку таленту, калі ён ёсць. Але што рабіць тым, хто вырас не ў вёсцы, а ў гарадскім асяроддзі, па сутнасці ў ізаляцыі ад роднай, крынічнай мовы свайго народа? З тых, каго ведаю, пісаць па-руску пачыналі Віктар Казько, Леанід Левановіч, Леанід Дайнека, Вячаслаў Дашкевіч і многія іншыя, якія потым перайшлі на беларускую. Але ж не ўсе здолелі перавучыцца. Няварта глядзець на людзей зверху ўніз. Часцей бы ўспамінаць урок, дадзены вялікім Маркесам, які сказаў, што "чалавек мае права глядзець на іншага зверху толькі тады, калі хоча яму дапамагчы падняцца".

А што рабіць нашаму брату, рускамоўнаму пісьменніку ці паэту, які жыве ў Беларусі? Трэба працаваць. У мяне, напрыклад, сваё крэда, сфармуляванае даўно:

*Неси свой крест,
как горб таскают,
И наплевать на то сто крат,
Что нынче нас еще не знают,
А завтра знать не захотят.*

Юрый САПАЖКОЎ

Кніжная паліца

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў арыгінальнай серыі "Залатое пяро" пабачыла свет кніжка паэзіі і прозы **Віктара ШНПА** "Страла каханья, любові крыж". Як напісана ў анатацыі — "гэта працяг роздуму паэта пра свет, у якім мы ўсе жывём і ў якім ёсць месца для шчырай любові і вялікага каханья". Прадмову да кніжкі напісаў доктар філалагічных навук, акадэмік Уладзімір Гніламёдаў.

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў серыі "Скарбы роднай прыроды" выйшла зборнік "Дзе жыве зубраня", які складаецца з твораў беларускіх паэтаў: **Сяргея Панізіка, Міколы Чарняўскага, Аляся Каско, Міколы Бусько, Уладзіміра Магзо, Васіля Вікі** і нарыса кандыдата біялагічных навук **Вячаслава Семакова**. Гэта своеасабліва патрыятычная сага пра магчымасць Прыроды і нашага беларускага нацыянальнага характару.

У рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва" выйшла арыгінальная кніжка гістарычных партрэтаў "Сто асоб беларускай гісторыі" **Анатоля Місцікова**. Гэта першая кніга нарысаў, дзе пад адной вокладкай аўтар сабраў найбольш вядомыя біяграфічныя партрэты неардынарных людзей Бацькаўшчыны.

У выдавецтве "Беларуская навука" выйшла ў свет кніжка **Анатоля БУТЭВІЧА** "Паг небам беларускага слова". У ёй аўтарам сабраны літаратурныя эсы, замалёўкі, крытычныя артыкулы пра ролю і значнасць роднага слова, а таксама цікавыя ўспаміны пра вядомых пісьменнікаў (Я. Брыля, А. Пысіна, І. Пташнікава, Я. Янішчыц).

У выдавецтве "Кнігазбор" пабачыла свет кніга **Марыны НАТАЛІЧ** (Наталі Давыдзенкі) "Фрагменты жыцця развесёлой". "У гэтай кніжцы няма нічога прыдуманнага, няма падробак пад жыццё. Усё так і было. Я дзякую вам — уздайце, як гэта здарылася са мною і іншымі, пазнайдзе ўва мне сябе", — гаворыць пісьменніца на зачыне сваёй арыгінальнай кніжкі.

У выдавецтве "Про Хрысто" выйшла зборнік паэзіі **Аляся ЧОБАТА** "Край мой шчаслівы" (кніга тысячы радкоў для дзяцей і для бацькоў). Як гаворыцца ў анатацыі, "у раскаваных, шчырых, шматфарбных вершах аўтара б'ецца чулівая і трапяткая душа, перапоўненая болем і трывогаю за гэты свет і кожную істоту ў ім".

Код прысутнасці

Тое, што з-за аднаго абзаца Галубовіча (ці з-за аднаго артыкула Андрэева), усчалася шырокая дыскусія, гаворыць пра выспяванне ў беларускім літаратурным дыскурсе сур'ёзнага пытання; дакладней, новай хвалі старой праблемы. Што за яна? Перачытайце Абдзіраловіча.

Я не згодны з Галубовічам. Канечне, не згодны. Але звернемся да цытат.

"Руская мова <...> застаецца другаснай мовай у беларускай літаратуры". Гэта не так, калі ўлічыць колькі чалавек цяпер піша на рускай мове ў Беларусі, друкуюцца і выдае кнігі. Як пастаянны наведнік аддзела новых паступленняў Нацыянальнай бібліятэкі магу засведчыць: рускамоўных мастацкіх кніг выпускаецца ў 3-5 разоў болей, як выданняў на беларускай мове. Тлумачыцца гэта тым, што кнігі сёння выходзіць не толькі ў Мінску, але і ў абласных і гарадскіх друкарнях. Знайдзі грошы — будзе кніга. Такая антыманапольная выдавецкая палітыка цудоўна адлюстроўвае сапраўдную карціну. Такім чынам, "пераважная большасць" сёння піша па-руску.

"Нацыянальны код у падсвядомасці пераважнай большасці народа захоўваецца". Не. Як вядома, асноўная частка нацыянальнага кода рэалізуецца праз мову. Яшчэ 200 гадоў таму пра тое пісаў Гумбальт, а цяпер гэта проста аксіёма, якую ведаюць усе філолагі. Выходзім на вуліцу і слухаем, на якой мове гавораць людзі.

Уключаем радыё і тэлевізар у "праймайт". Падыходзім да "Белсаюздруку". Аналізуем сітуацыю: у горадзе (культураўтваральным цэнтры) беларускі нацыянальны код сцёрты яшчэ некалькі пакаленняў таму. Як вядома, ён будзецца на хрысціянскай маралі, на пайданасці з прыродай, на далучанасці да каляндарнага тыпу мыслення, на "ўкарэненасці" (паводзе М. Хайдэгера) і шмат чым яшчэ. Усяму гэтаму сёння даводзіцца ВУЧЫЦЦА, бо падсвядомае якраз напоўнена зусім іншым. Нацыянальны код яшчэ трывалы ў вясковага і месцічковага чалавека, але чакаць ад яго сур'ёзных літаратурных твораў ці хача б цікавасці да іх — не выпадае.

"Нацыянальная літаратура <...> мела, мае і будзе мець прыярытэт у народзе". Таксама няпраўда. Зноў жа, вельмі часта заходжу ў раённую бібліятэку. Міжволі чую просьбы: "Пожалуйста, Дашкову, Устинуву, Батракову, Лисицкую" — гэта жанчыны (іх большасць сярод чытачоў). Мужчыны: "Детективчик новый есть? Или что-нибудь про Сталина?" Моладзь з літаратуры ў асноўным чытае "кумарную" або "фэнтэзіную" рускую і замежную

прозу. Пераважная большасць моладзі не чытае кніг увогуле, а беларускіх — у прыватнасці. Тыя ж, хто ўсё-такі чытаюць, у пераважнай большасці ставяцца да беларускамоўнай літаратуры абьякаваці грэбліва. У лепшым выпадку беларускія пісьменнікі для школьнікаў — дзівакі, якія невядома для каго пішуць. Сам праводзіў анкетаванне сярод старшых класаў. Нічога не дамешваю, кажу, як ёсць.

Наконт знававых постацей. Асабіста я ўпэўнены, што ў выдавецкіх планах "Бібліятэкі Саюза пісьменнікаў Беларусі" ўжо стаіць аднатомнік Веняміна Блажэннага (Айзенштата). Гэты чалавек — паэт усходнеславянскага маштабу. Ён варты ўшанавання, а яго творчасць — актуалізацыя.

І апошняе — пра "першаснасць" — "другаснасць". Я цудоўна разуменне Андрэева, які выдаў свае раманы па-руску. Кожны пісьменнік хоча, каб яго чыталі. У народна яма выбару: масавая літаратура існуе толькі на рускай мове. Але я таксама разуменне і Галубовіча, чалавека, які вырваўся з вясковага ўгарнага туману, стаў выдатным паэтам, усё жыццё паклаў на алтар беларускай мовы. Ён летуценнік, апошні талстовец, напэўна. І яму зусім не культуралагічна баліць гэта ўсё, таму і вырваліся такія жорсткія словы. І такіх, каму баліць, не надта многа, але менавіта яны ўжо сто гадоў ствараюць ех піліло беларускі дыкурс, нягледзячы ні на што. І толькі дзякуючы ім на вуліцы ўжо можна часам пачуць беларускую мову. Я вельмі цешуся і радуюся, калі чую ЯЕ. Спадар Андрэеў, ці радуецца вы, калі чуеце рускую?

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Затрыманыя імгненні кахання

Выход у свет зборніка Алеся Гібок-Гібоўскага "Насамрэч" — падзея знакавая. У беларускую літаратуру прыйшоў паэт, якога чакалі доўга.

Няўвага да таленту ёсць яго знявага. Незаўважанне — значна больш небяспечнае, таму што праз гэта выказваецца знявага і да сябе, і да народа, голасам якога стаў талент, і да чалавецтва, часткай якога з'яўляецца твой народ. І тут мала цаніць уласнае, важней не стаць ахвярай прынцыпу: "Лепшае — таму што сваё", каб распазнаць сапраўднае і не падманяць яго эрзацамі.

Майстроў слова хапае, у тым ліку і ў беларускай літаратуры. Але далёка не кожны з мастакоў валодае талентам, які вызначаецца пільнай увагай да супярэчлівасці быцця, да наяўнасці ў ім мімалётнага і вечнага, зямнога і касмічнага, жаночага і мужчынскага. У Гібок-Гібоўскага такі талент ёсць. Ён узбагаціўся беларускай і сусветнай культурай, але адначасова захавалі і ўдасканалілі сваю арганічнасць. Гэтую каштоўную ўласцівасць дару нашага паэта падкрэслівае нязвычайная кампазіцыя кніжкі "Насамрэч". У ёй пяць частак, і першая ("Неразгаданая краіна") займае больш як палову зборніка. Тут адразу і светапоглядны выклік, і той самы доўгачаканы прарыў у беларускай літаратуры. Справа ў тым, што першая частка зборніка прысвечана інтымнай лірыцы, паўнавартаснай, заўважу, інтымнай лірыцы — эксклюзіўнай рэчы для любой літаратуры. І для нашай таксама.

Вершаў пра каханне ў беларускай літаратуры шмат. Але гэта яшчэ не інтымная лірыка ў дакладным сэнсе слова. Бо інтымная лірыка пачынаецца з усведамлення яе першаснасці ў лірыцы наогул і сцвярджае гэтую першаснасць. Чаму так? Таму што лірыка выказвае пачуцці, а каханне — чэмпіён сярод адносін. Вышэй толькі ідэі філасофскага ўзроўню, аднак яны знаходзяцца за межамі родавых магчымасцей лірыкі і трапляюць у эпас і далей — у філасофію. Пушкін неадарма адзначыў: "Поэзия должна быть глуповата". Можна, праўда, зарыфмаваць і нешта па-філасофску змястоўнае, але яно паўстане хутчэй нудотным, чым паэтычным. Таму сярод відаў лірыкі менавіта інтымная мае найвякшы патэнцыял мастацкасці і філасафічнасці.

У аўтараў на сённяшні дзень знакавых для беларускай паэзіі інтымная лірыка альбо адсутнічае, альбо не знаходзіцца на першым плане, і гэта натуральны этап станаўлення кожнай літаратуры. Тыя ж нашы паэты, якія пішуць пераважна пра каханне, пакуль што трапляюць у фармат правінцыйнага гламуру, выкарыстання літаратурных шаблонаў пад знакам дачынення да тра-

дыцы і яе працягу. Такое адбываецца, калі для мастака сацыяльны рэзананс яго працы важнейшы за творчы. Аднак інтымная лірыка патрабуе асаблівай самаадданасці і глыбіні (айчынныя класікі адчувалі гэта і не фарсіравалі далікатную тэму, а плённа апрацоўвалі глебу для яе).

Беларуская інтымная лірыка вызвалена таксама ад заляцанняў той айчыннай літаратуры, якая ляжыць у гальванізаванай постмадэрнісцкай непрытомнасці. Там, быццам на дзіцячай пляцоўцы, — усё гульня: і жыццё, і яго сэнс.

Дарэчы, надзвычайная каштоўнасць інтымнай лірыкі вызначаецца тым, што каханне — магістральная частка сэнсу чалавечага жыцця. А чым бліжэй з'ява да сэнсу жыцця, тым яна складаней і тым, адпаведна, складаней яе зафіксаваць у культуры. Падманлівая лёгкасць, з якой пішуцца многія творы пра каханне і якая стварае ілюзію завершанасці гэтай тэмы, абумоўлена няздоль-

Магутны патэнцыял абранай тэмы часам падштурхоўвае мастака да пошукаў таямніц там, дзе іх няма, дакладней, там, дзе яны выдуманыя. Я маю на ўвазе містычны ўхіл у творчасці Гібок-Гібоўскага. Безумоўна, паэты не могуць не быць містыкамі, але ўся справа ў меры. У вершах аўтара "Насамрэч" містыцызм месцамі выглядае залішне шчодрай данінай калектыўнаму несвядомаму і штучным мастацкім сродкам (той выпадак, калі перакананні чалавека замяняюць творчы). Аднак гэты недахоп не перакрэслівае значнасць адкрыццяў Гібок-Гібоўскага.

Лірычны герой паэта перажывае страту кахання як распад уласнай суцэльнасці: чалавек ёсць — і разам з тым яго няма (існаванне на памежжы быцця і небыцця), бо няма кахання. Скажыце шчыра: ці сустракалі вы такую глыбіню ў кагосьці з беларускіх аўтараў? Адна рэч — проста перажываць, таму што без кахання кепска, і зусім іншая — разабрацца,

У аўтараў на сённяшні дзень знакавых для беларускай паэзіі інтымная лірыка альбо адсутнічае, альбо не знаходзіцца на першым плане, і гэта натуральны этап станаўлення кожнай літаратуры. Тыя ж нашы паэты, якія пішуць пераважна пра каханне, пакуль што трапляюць у фармат правінцыйнага гламуру, выкарыстання літаратурных шаблонаў пад знакам дачынення да традыцыі і яе працягу. Такое адбываецца, калі для мастака сацыяльны рэзананс яго працы важнейшы за творчы. Аднак інтымная лірыка патрабуе асаблівай самаадданасці і глыбіні

насцю да ўспрымання сэнсажыццёвай сутнасці "пачуцця нумар адзін" і таму — яго нюансаў.

Гібок-Гібоўскі сыходзіць з таго, што менавіта каханне робіць кожнага з нас чалавекам. У вершы "Самота" ён піша: "У бярозе сваёй на мяжы неба краю // я самотным ваўком па табе паміраю...". Няма кахання — няма паўнавартаснага чалавека, ёсць нейкая антрапалагізаваная істота з воўчымі рысамі, існуючая ў чужынскім, таксама антрапалагізаваным, але яшчэ больш грубым, аддаленым ад кахання "мядзведжым" асяроддзі. Паэт працягвае: "...у знямозе душа у нябыт адлятае, // і нішто без цябе я ўжо не ўтрымае...". Тут перададзены пакуты душы, захаваныя якую ў адзіноце немагчыма. Выбудоўваецца адмысловы вобразны рад, пры дапамозе якога аўтар пераконвае: без кахання мы значалавечныя і бяздушныя. Гэтая думка ўпісваецца ў кантэкст космасу і вечнасці, які для творчасці Гібок-Гібоўскага з'яўляецца лейтматыўным і сведчыць аб адчуванні паэтам універсальнасці кахання не толькі як тыпу адносін, але і як вяршыні рэчаіснасці.

чаму менавіта без яго немагчыма жыць. Гібок-Гібоўскі тлумачыць таямніцы "неразгаданай краіны", і ў яго многае атрымліваецца, бо ён адстойвае прырытэт кахання ў чалавечым жыцці, лічыць, што мы "...напэўна і не жылі, // пакуль насамрэч не кахалі" ("Насамрэч").

Гібок-Гібоўскі — беларускі паэт, які ўмее быць патрыётам, таму што ведае: навучыцца любіць радзіму можна толькі тады, калі навучыўся кахаць жанчыну. А ці многія мастакі і звычайныя людзі трымаюцца такога прынцыпу? Пэўна, адзінкі.

Аб неразрыўнасці інтымна-лірычнага і нацыянальнага ў паэзіі Гібок-Гібоўскага яскрава сведчыць верш "Развітанне па-беларуску", які заслужоўвае статусу хрэстаматычнага. Наяўнасць у ім пушкінскай рэмінісцэнцы ("Дай Бог, каб хто цябе, як я, // яшчэ хоць раз кахаў!..") уяўляецца слушным і нават неабходным: беларуская душа няпоўная без Пушкіна. Ён — акно ў сусвет і пуцяводная зорка для нашай рэчаіснасці і літаратуры, і па-сальерыеўску маладушна было б выкрэсліваць яго імя з нашай духоўнай спадчыны. Заўважым,

аднак, што Гібок-Гібоўскі не ідзе па слядах рускага генія, а заканчвае свой верш на трагічна-балючай і разам з тым светлай ночы, у якой выказаўся наш менталітэт: "Бывай, адзіная мая, // што можна тут зрабіць?..".

Прыярытэтнае месца кахання ў светапоглядзе Гібок-Гібоўскага аплачана яго жыццёвым выбарам, які надзяліў паэта унікальным вопытам стасункаў і перажыванняў, — тым, без чаго інтымная лірыка нават не пачынаецца. Прызнаўшы прыярытэт асабістага жыцця, паэт не ўцякае ад соцыуму і адначасова свядома пазбягае яго ўчэпстых спакусаў, афіцыйных і андэграўндных. Гэтая светапоглядная і экзістэнцыйная пазіцыя ўвасобілася ў творчасці і прынесла надзвычайны плён. Трэба быць духоўна адоранай і вытанчанай асобай, каб перажыць і апісаць такое: "О як шкада растрачаных хвілінаў // і летніх ранкаў з водарам палынным!.. // Тых цёплых ранкаў з чыстаю пяшчотай, // з трызненнем шчасця, лёгкага, як дым, // з непераможнай ранішняй дрымотай // і позіракам разгубленым тваім!.." ("Арэлі часу").

Ці ўзяць такія радкі: "Я гартаю мінулага дні і хвіліны, // там шукаю сляды твае ў кроплях расінак, // у маланках заранак, у квецені траўня // ўсё спрабую знайсці след былога кахання. // Зноў шукаю цябе я ў імгненнях застыглых, // так, як птушка шукае апошні свой вырай, // выбіраю з мінулага тыя ж хвілі, // што кранаю цябе і твой водар лавілі" ("Самота").

А вось сутыкненне мужчынскага і жаночага сусветаў: "І ад цябе не меў я асірогі, // даверыўшы ўсім сэрцам сваім шчыра // маіх радкоў шчымыласць і трывогу, // маёй душы таемныя памкненні, // а ты мяне на брудную падлогу // імкнулася паставіць на калені" ("Паром"). І, нарэшце, апошнія імгненні кахання: "На зямлі вельмі холадна, пуста, // нават словы ільдом замярзаюць, // і твае пабялелья вусны // іх мне проста у сэрца кідаюць" ("Развітанне зімой").

У працывастаных вершах, як і ў многіх іншых, паэт апавядае пра непаўторнае і знаёмае амаль кожнаму, але пры гэтым фіксуе няўлоўныя, найтанчэйшыя станы душы, калізіі стасункаў і робіць іх "раскадроўку". Тое, што большасці ўяўляецца суцэльным і незразумелым, у Гібок-Гібоўскага разбіваецца на фрагменты, дэталізуецца, звязваецца з універсальным кантэкстам, і ў выніку вобраз кахання паўстае ў сваёй крышталнай празрыстасці. Ён вырастае з індывідуальнага ўспрымання і паступова шырыцца да маштабаў нацыянальнага, агульначалавечага і касмічнага, каб потым, узбагаціўшыся, зноў вярнуцца на індывідуальны ўзровень.

А гэта ўжо сведчыць пра тое, што інтымная лірыка гэтага творцы — унікальны культурны прадукт і сапраўдная паэзія. Калі пісьменнік здольны выявіць тое, што выяўляе ў сваёй кніжцы Гібок-Гібоўскі, значыцца, у яго арсенале ёсць і большае, пакуль не ўвасобленае ў словах. І ў гэтым бачыцца перспектыва яго ўласнай інтымнай лірыкі. Яго паэзія — тая кропка адліку, ад якой можна рухацца наперад. Беларуская літаратура жыве і прагрэсіруе, а чуткі аб яе цяжкім стане і хуткай смерці распаўсюджваюць тэма, каму ў ёй няма чаго сказаць.

Аляксандр ГАРБАЧОЎ

Пасябраваць з Якубам Коласам

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла апавяданне пра Якуба Коласа — першая кніга з серыі "Славутыя імёны" для дзяцей малодшага школьнага ўзроста.

Згадваю свае школьныя гады, калі нас толькі пачалі знаёміць з беларускай літаратурай. Усе пісьменнікі, і асабліва тыя, чые імёны суправаджаліся азначэннямі "слынны", "вядомы", "пясняр беларускага народа" — падаваліся тады не людзьмі, а багамі; нават немагчыма было ўявіць, што яны ходзяць на працу, ядуць, размаўляюць з іншымі людзьмі... А кніжкі, якая зрабіла б іх больш "чалавечымі", зразумелымі, не было. Цікава, ці ёсць яна ў сучасных школьнікаў малодшых класаў? Паспрабую пераўвасобіцца ў маленькую дзяўчынку з банцікамі і знайсці сябра ў асобе Якуба Коласа, што падаецца са старонак апавядання.

Малыўнічая вокладка, якасная папера, дастаткова буйны шрыфт, прыгожыя, сонечныя малюнкi на кожнай старонцы — усё гэта здатна спадабацца дзіцяці, выклікаць у яго цікавасць. Ідзем далей. Пачынаецца кніга апісаннем лесу. Менавіта ён з дзяцінства атуляў хлопчыка Костуся (сапраўднае імя Якуба Коласа), які нарадзіўся ў засценку Акінчыцы. На жаль, не тлумачыцца, што засценка — гэта невялікае паселішча, падобнае на малую вёску. Я ў дзяцінстве гэтага не ведала. Як не тлумачыцца і тое, навошта Канстанціну Міхайлавічу Міцкевічу спатрэбілася падпісаць свае творы іншым імем. Таксама застаецца незразумелым, чаму лесніку, бацьку пісьменніка, даводзілася выконваць даручэнні ляснічага, бо не высвятляецца іерархія ўзаемаадносін ляснік — ляснічы.

Што тычыцца расповеда пра дзіцячыя гады Костуся, мне падалося, што вобраз хлопчыка паўстаў бы больш жывым і запамінальным, калі б на старонках кнігі змясціць адзін-два цікавыя выпадкі з яго маленства. Не згадваецца і той факт, што менавіта свае дзіцячыя гады пісьменнік адлюстравалі ў паэме "Новая зямля", дзе ў якасці герояў выступаюць і яго бацька, і дзядзька Антось, і "дарэктар". На гэтым прыкладзе дзеці зразумелі б, што творы не "выдумляюць з галавы", а "бярэць" з жыцця.

Не тлумачыцца, хто такі Янка Купала і чаму ў Смольнінскім музеі цэлая экспазіцыя прысвечана яго сустрэчы з Якубам Коласам. Лёс пісьменніка закранула Першая сусветная вайна: ён быў адпраўлены на фронт, але цяжка захварэў, і, мажліва, хвароба выратавала яго ад гібелі. І пра гэта ў кнізе ні слова.

Згадваецца, што калісьці Стаўбцоўшчына ўваходзіла ў склад Польшчы, але не напісана, чаму так склаліся абставіны, а між тым, на маю думку, гэта стымулявала б цікаўнасць дзіцяці да вывучэння гісторыі або лішні раз нагадвала б ужо вывучанае, і дзіця бачыла б, як гістарычны падзеі адбываюцца на лёсах канкрэтных людзей.

А найбольш мне спадабалася тое, што можна лічыць *дэманстрацыйнай жывых момантаў гісторыі*. Так, згадваецца, што турма, у якой Колас правёў тры гады, — гэта Пінчалеўскі замак на сучаснай вуліцы Валадарскага, а дом, дзе жыў пісьменнік, — цяперашні мемарыяльна-літаратурны музей, які носіць яго імя.

Але ў цэлым, кніжка вельмі патрэбная для сучасных школьнікаў, і, нягледзячы на некаторыя недахопы, мне застаецца толькі пашкадаваць, што ў маім дзяцінстве такой не было.

Таццяна БУДОВІЧ

Віктар
ЯРАЦ

Азбука вясны

— Жыць, — праклюнуўся ліст
на галіне.
— Жыць, — прачнуліся травы
ў лугах.
Журавы — клін за клінам імклівым —
не забылі дадому шлях.
Сыплюць гукі — вякоў зарняты —
жаўрукі (кожны — шчодры сьвеец).
Нават клён ледзь жывы, сухаваты,
прагне зноў гаманіць-зелянец.
Жыць!

Чыстазвон

Званы, над светам разгайданыя, —
зварот жывых да ўсіх, да ўсіх,
каму наканавана зданямі
дарог зямных трывожыць слых.
Гудуць званы,
і высь прыветная
дыханнем свежым лашчыць скрозь
світанак — як шынель абветраны,
і дзень — як белы бінт бяроз.

Палёт свінца

Калі гучаць салюты пераможцу —
які лясок, якая з перапраў
адтуль гучаюць, дзе асколкі хвошчуць
і дзе на мушку сэрца снайпер браў?

І часта ў сне,
хоць мірнай ноччу веце
гайдаецца пад ласкай бліскавіц,
агнём плячэ і джаліць каля сэрца —
свінец праз май,
праз свет густы ляціць.

Адлегласці

Міргаюць і маўчаць аб нечым зоры.
Нячутна ападае з дрэў лісьце.
Між гукамі — касмічныя прасторы.
Як іх адолець — дай адказ, жыццё.

* * *

Згасе язмін. Замаўкае паводка
надзеі чыёй — маладой ці старой?
І слухае досвітак метэазводку:
на хвалі будзённай —
турботны настрой.
Згасе язмін і пялёсткі маўкліва
кладуцца на дол — адсвятлілі для ўсіх
святлом чысціні,
самым светлым прылівам
лагодна абмылі і позірк, і слых.
Згасе язмін. А пчале — не журботна:
вітае на золку ўсе зёлкі ў расе
на строме дняпроўскай.
І гук самалётны
высокім прыветам над светам расце.

* * *

Калі цябе сустрэну нечакана —
пра што скажу? Не ведаю зусім,
хоць сэрца страпянецца,
як падранак,
пад небам снежавым ці дажджавым.

Калі цябе сустрэну — не знямею.
А што скажу — не варажу аб тым.
Перад табой — вясновай ці ў завею
з вачэй сплыве ўчарашні
даўкі дым.

Душа нібы ў пялёсткі акулнеца,
удзячная сустрэчы, як вясне.
І хай там снег
ці дождж густы снуецца —
без гаркаты цвісіці і сівізне.

Вочы маўчання

Вачамі маўчання
сустрэла бяздонне нябёсаў
над кладкай вячэрняй
праз чуйны ручай у яры,
над вецецм ляшчыны,
што небу і долу падносіць
яшчэ не сарваныя дзецьмі і ветрам,
і птушкай дары.

Вачамі маўчання
аб нечым пытаецца вечар.
Вачамі маўчання
пыталеца далеч аб чым?
І чуеш на кладцы,
як зоры ўздыхаюць аб нечым,
і чуеш, як звонаць
гаючых глыбіняў ключы.

Русалчын ранак

Слялілі вёрсты, пыл завейваў скроні
на трасах, што далёка ад Дняпра,
ад Рэчыцы — там парк гайдае кроны,
а ў дрэў жывых — мембранаю кара.

Там губ маіх кранецца нечакана
чмяліным мёдам лугавы настой,
і на гары святой прачнецца камень,
аднойчы паланёны нематой.

І песняй веснавой у спелым леце
згадае сэрца той прачысты міг,
дзе моляцца бярозы і кроны вецецм
на подых маладых грудзей тваіх.

Там праплывае без дакору хмарка,
на плёсах мые цень сваёй хады.
Канвертам сінім —
(сонца — яркай маркай)
каго гучае ранак праз гады?

Струной не абарванай залатою
жыццё абудзіць неспакой і мне
світальны свет над кожнаю вярстою
русалкай светлакосай падміргне.

* * *

Бетонны твой дом,
твой высокі паверх
у свеце асфальту, у свеце металу
разбудзіць пасланне, якому павер,
як вераць прызнаннем шляхі
і вакзалы.

І хто вандраваў
між лясных таямніц —
падкажа дыханне світаньня
на вокнах.

Спяшаецца сонца цяплом атуліць
далёкай і блізкай бяссонніцы цёхкат.

Спяшаецца сонца сягоння раней
на вокнах тваіх напісаць тыя словы,
якія праз ноч насылаў салавей —
слуга і дарадца любві адмысловы.

* * *

Досвітак вітаю, як раней,
некранутаю свежасцю імгненняў.
Светлынёю вышыня крапе —
даўнія асвеціць змрок і цені.
І галін падкажуць галасы
і карэнне яблынь і акацый,
што нікому ўсё ж не аддасі
ні гадоў сваіх, ні берагоў,
ні станцый.

І працягам стане новы дзень,
распачаты сонечным прызнаннем,
дзе не тонуць воблакі ў вадзе,
дзе вясна ў гняздзе —
жыцця пытаннем.
...Кружыцца абмытая зямля
з ручаямі і рачною поймай.
І мураш спяшае да камля
той сасны, што гней маланак помніць.

* * *

Шлях усцелены зноўку ў пасёлку
развітальнай дняпроўскай сасной.
Пазіраюць маўкліва зялёныя голькі
невymoўнай віной.
Для жывых успамінам стаў нехта.
І баішся заўсёды ступіць
на маўчанне галін
з векавечных нетраў —
ім усім таксама баліць.

Баяніст

Між гандлёвых радоў, павільёнаў
вальс плыве пра амурскія хвалі
музыканта, які нахнёна
на баяне душу вылівае.

У апратцы, даўно не святочнай
дорыць людзям ці небу ў дзень летні
гукі смутку, якія ці хоча
слых лавіць — не пытае аб гэтым.

Пальцы плаваюць, пальцы скачуць,
выкрасаюць агню жарыны,
то ўзлятаюць яны — і плачуць,
то ныраюць, як рыбы ў глыбіні.

У чахле інструмента — рэхам
нечай шчодрасці дробныя знакі.
Вальс плыве і за юным смехам
і за ўсмешкай дзядка-выпівакі.

Вальс плыве ў мітусні прагрэсу
ні чым ні таварам, ні брэндам —
ні ўладаўнікаў "Мерсэдэсаў",
ні ўладаўнікаў торбы з паветрам.

Вальс плыве пра амурскія хвалі
між гандлёвых радоў, павільёнаў,
нібы нехта з далёкай далі
звоніць, звоніць палубным звонам.

Вальс плыве — ён не ведае межай
(лёгка гукам ці гукам важка?)
і яму цэлы свет належыць —
паласаты, нібы цяльняшка.

* * *

Ажываю з травой,
напоенай спорным дажджом —
лугавой, палявой,
прыдарожнай.

Ажываю табою,
усмешкай тваёй і святлом,
і дыханнем гаючым тваім,
як дыханнем крынічных глыбінь
над світальным Дняпром,
вечароваю Прыпяццю
і стрыножаным месяцам
Сожам.

Ажываю з блакітнай,
чырвонаю, белаю кветкай,
ажываю тваёй
незямною салодкай спакусай,
Жанчына,
без якой цэлы свет —
сумны-сумны,
нібы ў запарку леў,
паланёны сталёваю клеткай.

Ярына
ДАШЫНА

Вечар на Вісла

Вісла нависла над Віслай—
сублімацыя неба.

Выйсце
недзе за небакраем.
Цячэннем майго дыхання
зносіць аблокі-крыгі
ў горад зімовай адлігі.

Мой горад не мае логікі,
проста падобны да могілак
на Радаўніцу — мёртвы,
святочныя нацюрморты
і вуліцы-небыліцы...
Мой горад —

мая бальніца
псіхічнахворых.

Я німфа,
і не хачу ў рыфму
ці ў рытм,
заўжды асцярожна
на ноч замыкаю кожны
пражыты дзень...
зрэшты
ўсе мы — маленькія рэшткі
багоў.

Касцельныя фрэскі
замуравалі палескіх
німф, адчуваю нібы,
у форме сваіх выгібаў,
крыжы распінаюць іх душы...
млява і раўнадушна.

* * *

Прарастае зернейка пяшчоты.
Выпраменьвае бутоны-пупышкі.
Скручвае пальцы ў экстазе.
Выхоплівае зоркі з неба.
Пакідае млечныя сцежкі
на жываце-небасхіле.

* * *

Я тваёй паэзіі жрыца,
усіх нязбыўных мар і надзей.

Мне прасцей на сябе забыцца,
і не помніць сябе прасцей,
і паверыць у словаў россып,
і ступаць на небе,

ў хадзе
гэтай лёгкай —
цярновы поступ.

Я іду, куды рыфма вядзе.

* * *

У краіне злых духаў
і шэрых дахаў
ля кожнай піўнухі
забітыя птахі
шчасця...
Ля кожнай піўнушкі
забітыя птушкі
волі...

Пустэча
сакраментальная...

Банальны вершык.
Радзіма банальная.

* * *

Не ў сваёй прасторы.
Не ў сваім фармаце.
Адкаркоўваеш норы.
Акультураеш маты —
мыльняы бурбалкі слоў...

Горла балючыя рэзі —
не па раскладзе штатным.
Зыходныя кропкі паэзіі
вывальваюцца з фарматаў,
выломліваюць душу...

* * *

Мне балюча, як ты сыходзіш за мой
парог, пераступаеш парог сьвядомасці
светавы. Мне рэжа вочы тваё святло...
Крок — і ты знікаеш. А я вачыма савы
на сонца мружуся, углядаюся да слёз
у гэтыя чорныя плямы... Здала здаецца
каханнем крыльцаў лёгкіх нейроз, а
пыл — пылком на лапках мляўкага
матыля.

Мітусня

Два дублі дома.
Чатыры на працы.
Адзін у трамвай.
Змена дэкарацыі.
Сон...

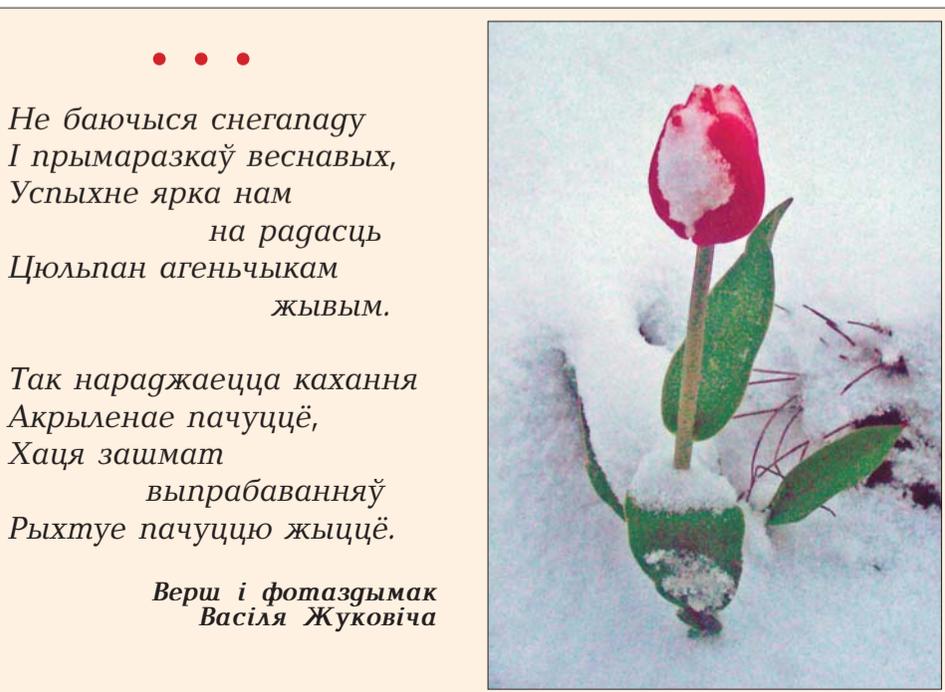
* * *

Гэта ўсё ты—
файна-флора,
на манер беларускага
фальклора
песні твае...

Гэта ўсё ты—
навыварат сэрца,
пачуццяў каляровыя
шкельцы—
душы вітражы...

Гэта ўсё ты —
мільёны "кахаю",
а жыццё у агульнай
чалавечай зграі...

Гэта не я...

Не баючыся снегападу
І прымаразкаў веснавых,
Успыхне ярка нам
на радасць
Цюльпан агеньчыкам
ЖЫВЫМ.

Так нараджаецца каханьня
Акрыленае пачуццё,
Хаця зашмат
выпрабаванняў
Рыхтуе пачуццю жыццё.

Верш і фотаздымак
Васіля Жуковіча

Гаспадар двара

Ён жыў на першым паверсе, у 241-ай кватэры. З сівой віхрастай чупрынай, якую ўжо далей ад ілба адцяснілі добра прыкметныя залысіны, сутулавата-хударлявы. На выгляд яму было пяцьдзсят, ад сілы — з невялікім хвосцікам. А колькі дакладна, таго ніхто не ведаў. Як ніхто, прынамсі, не ведаў ні яго прозвішча, ні імя па бацьку. Вядома было хіба што адно імя — Міша. Ды і тое дарослыя пачулі ад дзяцей. Безумоўна, у спалучэнні са словам "дзядзька". Аднак у размовах паміж сабой дарослыя часцей называлі яго "Гаспадар двара" — прытым вымаўлялі гэта, як правіла, з непрыхаванай іроніяй. Сустрэкаючыся з ім, на хаду кідалі звычайнае "дабрыдзень" — і спыталіся па сваіх справах.

Адзінымі ягонымі субсяедамі ў двары былі дзеці. Бывае, не паспее на золку выйсці з мятлой з пад'езда, а малеча ўжо тут як тут. Абступяць і круцяцца вакол, як галубы ў парку ля лавачак, дзе лядашчыя бабулькі, пасеўшы, семкі лускаюць ды пачутымі навінамі дзеліцца. Асаблівы гармідар стаяў летам, калі ў школе пачыналіся канікулы і да вольнай раніцаю ад заняткаў другой змены далучаліся нешанцукі-першазменнікі. Толькі і чулася: "Дзядзька Міша, дайце я падмяту!", "Дзядзька Міша, я першы!", "Дзядзька Міша, вы мне ўчора яшчэ абяцалі!".

Дзядзька Міша нейкую хвіліну слухаў увесь гэты дзіцячы шчэбет, а потым узнімаў угору руку:

— Ну, супакойся? — і акідваў позіракам неўтаймоўную малечу. — А цяпер слухайце мяне, — ён выстаўляў мятлу перад сабой і, як правіла, ківаючы самаму ціхмянцу з усіх — часцей гэта былі Віталік з 75-ай ці Дзяніска з 236-ай кватэры, — гаварыў: — Сёння мяцеш ты. Вунь да таго пад'езда. А потым цябе замяніць ... — на момант рабіў паўзу — у чаканні пачуць сваё імя ці ўбачыць скіраваны ў свой бок дзядзькаў палец прыціхалі нават самыя гарэзы — і паказваў на наступнага ў прыціхлай чарадцы дзяцей. — А астатнія ўсе за мной — на лоўлю матылькоў.

Лоўля матылькоў дзядзька Міша называў збор паперак, якія былі то там, то сям параскіданыя па двары. У траве гэтыя паперкі і сапраўды нагадвалі рознакаляровых матылькоў, у пераважнай большасці белакрылых. Пад павевамі лёгкага ветрыку здавалася нават, што яны трапечуць крыльцамі.

Атрымаўшы заданне, ці на рад, як казаў дзядзька Міша, дзятва рассыпалася па ўсёй тэрыторыі двара: ад школы, што з таго канца дома-падковы, да дзіцячага садка, які прытуліўся ў супрацьлеглым кутку, і рупна шнырыла па траве, зносячы "злоўленых" матылькоў у вялізныя жалезныя скрынкі. Скрынкі тыя стаялі ля кожнага пад'езда. Раз у тыдзень — было гэта звычайна ў панядзелак — у двор прыязджаў адзін і той жа цёмна-сіні кран-самазвал, з якога выходзіў вусаты Мітрафанчыч (так звяртаўся да яго дзядзька Міша), і, падчапіўшы самазвалавымі крукамі скрыню за вушкі, што тырчалі з двух бакоў, махаў рукой шафёру. Высыпаўшы змесціва скрыні ў кузаў самазвала, кран апускае я на месца. Потым пад'язджаў да наступнага пад'езда — і ўсё паўтаралася спачатку.

Дзядзька Міша рэгулярна аглядаў скрыні. Калі ў іх трапляліся выкінутыя некім прачытаная газеты ці часцей — картон ад распакава-

Два апавяданні

Анатоль ЗЭКАЎ

най мэблі (яго звычайна клалі збоку скрыні ці наверх), гэтыя адходы вытворчасці, роўнянка склаўшы і перавязаўшы стужкай, ён нёс да вагончыка, дзе прымалі макулатуру. Затое як зайздросцілі астатнія, калі аднаму са сваіх юных памочнікаў дзядзька Міша ўручаў набытую на грошы ад здадзенай макулатуры новенькую кніжку. Ніхто не ведаў, па якіх крытэрыях ён вызначаў лепшага, аднак заўсёды атрымлівалася, што двойчы запар пераможцам амаль ніхто не становіўся. Прытым, уручаючы кніжку ўзнагароду, дзядзька Міша абавязкова падкрэсліваў, за што прэміруецца пераможца, і ўсе з дваровай каманды не сумняваліся, што менавіта так яно і ёсць.

Марожанае ж у канцы мясяца, калі ў дзядзькі Мішы была зарплата, атрымлівалі ўсе. У той дзень з раніцы ён збіраў сваю дваровую каманду і вёў да універсама, што праз дарогу, да шклянога акенца, дзе прадавалі пламбір і эскімо. Дзядзька Міша, пералічыўшы сваіх юных памочнікаў, падаваў у акенца грошы, называючы перад гэтым адпаведную лічбу. А пался, сказаўшы ўжо завучанае дзятвой: "Налятай на каравай!", — адыходзіў убок. Малеча наперабой выхоплівала загорнутае ў паперкі марожанае і, дзюкаючы дзядзьку Мішу, цугам цягнулася за ім у двор.

У 241-ю кватэру дзядзька Міша засяліўся адначасова з усімі жыхарамі новага дома, здадзенага пад ключ напярэдні Новага года. А неўзабаве, калі сціхлі першыя страці навасёлаў, вылікіаня пераездом з былых кватэр ці ўсяленнем у новыя, яго ўжо ўбачылі ў двары з мятлой. "Шарк-шарк", — перагаворвалася яна з тратуарам, ачышчаючы яго ад перавезенага навасёламі друку. І вось ужо другі год, як па гэтым шарканні хоць ты гадзіннік звярай. Прытым, калі ў нашых дварах дворнікі толькі і з'яўляліся пасля выпадання снегу, ці ўвосень, калі ў паветры закружыць лістота, то дзядзька Міша службу сваю нёс штодзённа — здавалася, калі ў адпачынак хадзіў чалавек.

Кім ён быў дагэтуль, перад тым, як з'явіцца ў нашым двары, ніхто не ведаў. Казалі, праўда, рознае. Адны сцвярджалі, што служыў у войску, а, пайшоўшы на пенсію, у адстаўку, падаўся ў дворнікі; другія даказвалі, што ні ў якой ён ні ў адстаўцы, а проста турнулі па палітычных матывах; трэція пераконвалі, што за мятлу дзядзька Міша ўзяўся, каб набыць свой кут, бо з жонкай жыццё не складалася, і ён, кінуўшы кватэру, нейкі час перабіваўся ў чужых людзей.

Яно б, вядома, можна было і больш дакладна даведацца, як там на самай справе, — не за трыдзевяць зямель жыве ж чалавек, а ў адным

доме, аднак ці да яго, калі сваіх турбот поўны рот. Жыве і няхай сабе жыве, што ад таго зменіцца, калі будзеш ведаць, хто ён і адкуль. Ды і не прынята гэта ў горадзе, дзе часам пра суседа па пляцоўцы нічога не ведаюць, не тое, што пра некага з суседняга пад'езда.

Аляксандр Пятровіч Пазняеў з сынам Віталікам, тым самым, да якога асабліва ставіўся дзядзька Міша, сыхлі з цягніка і праз падземны пераход накіраваліся да тралейбуснага прыпынку. Амаль месяц правялі ў вёсцы, дзе жывуць бацькі Пазняева-старэйшага, а вось вярнуліся — і лічы, нічога ў горадзе не змянілася. Тыя ж выбоіны на асфальце, тыя ж цыгарэтныя недакуркі на тратуары, асабліва шмат якіх на прыпынках.

Аляксандр Пятровіч, убачыўшы, што з-за павароткі вынырнуў патрэбны ім тралейбус, азірнуўся, шукаючы вачыма Віталіка: і дзе гэта жэўжык малы соўгаецца?

Віталік стаяў крыху водаль ля бетоннай сцяны і пільна ўчытваўся ў нейкую лістоўку. Спачатку хацеў было пагукаць, але, каб даведацца, што там так прывабіла сына, махнуў рукой на падыходзячы тралейбус — не апошні ж, ды і людзей шмат, з аднаго толькі цягніка вунь колькі вываліла! — скіраваўся да сцяны і сам.

З партрэта на лістоўцы, аддрукаванай на добрай бляскатай паперы, глядзеў са знаёмым прышчурам гаспадар іх двара, а зверху вялікімі літарамі было напісана: "Злотнікаў Міхаіл Васільевіч, кандыдат у дэпутаты..."

— Тат, а тат, — шмаргнуў бацьку за руку Віталік, — бачыш, гэта ж наш дзядзька Міша ...

— Бачу, бачу, — адгукнуўся Аляксандр Пятровіч, тым часам прабягаючы вачыма па радках біяграфіі кандыдата. "Іш ты, замахануўся, — падумаў Пазняеў-старэйшы. — А ўсё бедным дворнікам прыкідаўся..."

Пазняеў-малодшы не думаў нічога. Яму хацелася, каб хутчэй наступіла раніца — і адразу ў двор, да дзядзькі Мішы.

Дачка

Пастух сёння штосьці запаніўся, і каровы, што тыя беспрытульныя, разбрыліся па вуліцы. Хвядосава Лысуха забралася ў Ганнін двор і накінулася на ссыпаную пасрод яго, ды так і не прыбраную бульбу.

— Чэмер бы цябе пабраў, — абурылася Ганна, заўважыўшы праз акно карову, і выбегла ў двор, замахаўшы рукамі. — Пайшла, акаяная, пайшла, — прыгаворвала яна, шукаючы паблізу якую-небудзь хварасціну. — Пайшла, каб цябе самую ваўкі з'елі!

І ўжо выганяючы карову за браму, наўмысна, каб, пэўна, чулі суседкі, дадала:

— Вечна спакою няма. Сваю збыла, думала, палягчэе. Ды дзе там! Суседскія надакучаюць. І калі толькі дыхнуць дадуць, Бог ведае.

Потым, перавёўшы позірк на жанчын, якія стаялі непадалёк прывіталася:

— Добрай раніцы, жанкі! — Добрай раніцы! Добрай раніцы! — наперабой адгукнуліся суседкі. Яны, як звычайна, дзядзіліся ранішнімі

навінамі. Калі падышла Ганна, змоўклі. На нейкі момант усталявалася гнятлівая цішыня. Яе парушыла Марыля:

— Ці праўду кажучь, што твая Люда ўчора позна з Сібіры прыехала?

— Праўда, жанкі, праўда, — уздыхнула Ганна. — Прыехала, дзядкуй Богу, матку адведаць.

— Ага, дзеці хіба і знаюць матку, пакуль малыя. А крыху падняліся ды набраліся сілы, то яна ўжо ім і не патрэбна, — паспачувала бабуля Настуля. — Вунь мой Змітрок, як ажаніўся, то ні слыху, ні дыху. Жонка даражэй, чым матка, — і яна цяжка ўздыхнула.

— Ды і твая Люда, мабыць, замуж выйшла? — усё лезла ў роспытты Марыля, хоць амаль заўсёды ўсё ведала сама. Невыпадкава пра яе казалі, што ведае пра чалавека ўсё наперад і нават больш, чым ён пра сябе сам.

— Ага, выйшла, — уздыхнула Ганна і, каб не залазіць далёка ў размову, ціха пасунулася да веснічак. Хацела ўжо адчыніць іх, як пачула Марылін голас:

— Быў у яе той муж, як у Цітавага бобіка хата.

Словы балюча разанулі па сэрцы, і Ганна адчула, як кроў хлынула ў скроні, у грудзях нібыта што абарвалася.

Але яна не магла пайсці ў хату, не даслухаўшы пачатую суседкамі размову да канца. Ганна прыхінулася да вугла хаты, каб з вуліцы яе не заўважылі, і слухала.

— Дзіця, кажаш, прывезла? — перапытала глухаватая яшчэ з вайны Хвядосіха.

— Ай, не кажы суседка, цяперашнія дзеўкі шустрыя. Не паспее з хлопцамі якіх два разы прайсці, а ўжо — на табе — маці. Во як яно цяпер. Не тое, што ў наш час. За дзве сустрэчы, бывала, і на размову не ўзбіваліся, не тое, што... кхекхе, — і ці то засмяялася, ці закашлялася.

— Навошта ты так, Марыля, — умяшалася ў размову Цімошыха, якая дагэтуль моўчкі стаяла ўзбоч. — У цябе ж самой не за гарамі нявеста будзе. І хто яго ведае, што пра яе яшчэ скажучь.

— А што пра яе скажучь? — ускіпела Марыля. — Яна ў мяне не такая, як Ганніна. Яна ў мяне граматная, выдатніцай у школе лічыцца. А граматная — яна, ведаеш, разумее, што да чаго.

— Глупства вярзеш, суседка. У гэтым дзеле ўсе граматныя. Ды толькі не ва ўсіх граматна выходзіць. Тут каму талан.

— Завяла: талан, талан. А я сваёй так і сказала: "Прынясеш у падоле — галаву адсяку".

— Ну і напужала. А Ганна, думаеш, так сваёй не казала?

"Казала, казала", — падумала Ганна і патупала ў хату. Аднак пачатая размова з галавы не выходзіла.

А ў печы, як на тое гора, не хацела гарэць. Штосьці доўга смуродзіла і дымам выядала вочы. І Ганна ў каторы раз дзьмула на агеньчык, дакладней, на тое месца, дзе ён павінен быць.

— Дайце, мама, я паспрабую, — выйшла са спальні дачка.

Ганна моўчкі адступілася ад печы. Дачка злёгка паварушыла паленцы, падклала пад іх газету і чыркнула запалкай. Газета ўспыхнула, і спачатку нясмела, а потым хутчэй па асінавых дровах заскакаў жвавы агеньчык.

— Хопіць, дачушка, хай разгараецца. А мы пагамомім з табою. Не хацела ўчора з дарогі ў роспытты лезці, а сама ты не сказала, як усё атрымалася.

— Эх, мама, мама, — уздыхнула дачка і нізка апустыла галаву, нібы ў маленстве, калі адчувала сябе вінаватай і стаяла, чакаючы пакарання.

— А ты ўсё выкладвай, не саромейся. Можна, на душы ў мяне паспакійней, а то вунь чаго толькі людзі не нагаварылі.

— Людзі, людзі, вечна вы ... — перабіла яе дачка.

— Не кіпяціся. Бач, усхадзілася. Сама вінаватая, — і пранізлівым позіракам утаропілася ў дачку. — Ну?

— Гэта, мама, Мішава дачка. Памятаеш, я ў лістах пісала пра яго? Добры хлопец.

— Усе яны добрыя, — загарэлася Ганна, — пакуль сама не раздабрэеш.

— Ну як ты так можаш, мама? Ён не такі, як усе. Разумееш, не такі!

— Не такі, не такі, а вось зманіў.

— І зусім не зманіў. Я ва ўсім вінаватая. Колькі разоў Міша казаў мне: "Пойдзем, Люда, распішамся". А я яму: "А куды спяшачца? Вось вярнешся з камадзіроўкі — тады і распішамся. Яшчэ і выселле закоцім". Ажно ... — і залілася слязамі.

— А ты не вый, не вый. Слязамі гора не змыеш. Дык што ж такое здарылася?

Дачка з хвіліну памаўчала, потым, нібы задыхаючыся, пачала:

— Міша пісаў мне лісты. Кожны дзень. Часам скупыя: усяго некалькі слоў, часам — доўгія. Я і па сёння іх хаваю. А потым — тэлеграма: "Прыязджай. Дрэнна з Мішам". Чытала гэтыя словы і вачам не верыла. Літары скакалі, зліваліся, разбягаліся. Схапіла сумку — і на вакзал. Пасла ўжо ўспомніла, што нават кватэру забылася на другі ключ замкнуць. Добра, што суседку на вакзале сустрэла ды папрасіла прыгледзець там. А тут яшчэ білетаў у касе, як на тое ліха, не было. Хлопец адзін выручыў. Едзь, кажа, я не спяшаюся.

Люда ўтаропіла позірк у кут, задумалася. Здаецца, у гэты час для яе не існавала нічога. У вялікім свеце была толькі яна і яе памяць.

— Прыехала. А яго... няма. Сябры потым расказалі пра ўсё. Міша з рыштаванняў зваліўся... Калі падбеглі да яго, толькі і паспее сказаць: "Людзе перадайце... хай даруе..." Вылікалі хуткую дапамогу, але тая ўжо не спатрэбілася...

Люда, паклаўшы галаву на калені, цяжка ўскліпвала, раз-пораз уздрыгвала яе худзенькія плечы, і здавалася, што разам з ёй уздрыгвала ўсё: і абвешаныя рамкі з фотаздымкамі сцены, і нізкая стół, і пракураная печ, і няроўная падлога.

Ганна змахнула ражком хусткі няпрошаную слязу, моўчкі сачыла за дачкой, баючыся перашкодзіць ёй.

— У мяне магло і не быць дзіцяці. Але я не магла паступіць іначай, разумееш, мама, не магла. Я хацела пакінуць памяць пра Мішу. А дачка — гэта адзінае, што засталася ў мяне ад яго. І самае дарагое. Адно даруй, што не адразу напісала табе пра ўсё. Баялася ...

У спальні запалакала дзядзька. Люда падахапілася з канапы і пабегла да дачкі. А Ганна сядзела і ўспамінала сваю маладосць, свайго Івана, які, адыходзячы на вайну, прасіў яе зберагчы дзіця. Дзіця, якога ён так і не пачуў...

Арт-пацэркі

Даўно і плёна супрацоўнічае Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы з драматургам Аляксеем Дударавым. Сёлета гэты тандэм пшчыруе над новым сцэнічным творам — "Плач Любаславы", які разам з ранейшымі сумеснымі работамі "Князь Вітаўт" і "Чорная панна Нясвіжа" складзе своеасаблівы гістарычны трыпціх. Над спектаклем працуюць мастацкі кіраўнік тэатра імя Янкі Купалы, рэжысёр Валерыя Рэўскі, мастак-пастаноўшчык Барыс Герлаван, кампазітар Віктар Капышчык, рэжысёр па пластыцы Яўген Карняк. Жанр новага сцэнічнага твора можна вызначыць як гістарычны дэтэктыў, падзеі яго разгортваюцца ў Вялікім княстве Літоўскім у XVI стагоддзі. У гэтым шматнаселеным спектаклі занятыя ці не палова актёрскага складу: Генадзь Гарбук, Мікалай Кірычэнка, Арнольд Памазан, Георгій Маляўскі, Святлана Зелянкуўская, Ганна Хітрык, Вікторыя Чаўльцка, Сяргей Чуб, Дзмітрый Есяневіч, многія іншыя майстры-купалаўцы і творчая моладзь. Прэм'ера пастаноўкі "Плач Любаславы" мае адбыцца пры канцы ліпеня.

З 21 па 27 сакавіка ў Магілёве пройдзе ўжо традыцыйны Міжнародны маладзёжны тэатральны форум "М. @RT Контакт". У яго праграме замоўлены паказ 13 спектакляў з удзелам больш як трохсот артыстаў, у пастаноўцы 12 калектываў. Апроч прадстаўнікоў Беларусі, на форуме чакаюцца госці з Балгарыі, Літвы, Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны. У Магілёўскім абласным тэатры сярод іншых адбудуцца спектаклі "Pro Турандот" Дзяржаўнага драматычнага тэатра "Прыют комедіянта" з Пецярбурга, "Стратэгія для двух кумпякоў" тэатра "Stara prohoffnja" з Варшавы, "Божыя кароўкі вяртаюцца на зямлю" муніцыпальнага маладзёжнага тэатра з Кішынёва. Плануюцца майстар-класы для маладой рэжысуры, прэс-канферэнцыі з абмеркаваннем кожнага спектакля.

На фотаздымак Анатоля Касцецкага сёння са смуткам гляне кожны, хто ведаў гэтага артыста... Ён памёр імгненна, у нахнінім творчым стане, на рэпетыцыі чарговага спектакля, які ставіў са школьнікамі спецыялізаванага тэатральнага класа... Зусім жа нядаўна, леташняй восенню, у Беларускім дзяржаўным музычным

тэатры ладзіўся бенефісны паказ мюзікла "Шклянкі вады", прымаркаваны да 55-годдзя А. Касцецкага. Улюблёнец тэатра, ён самахвора любіў тэатр, імкнуўся да яго з першых крокаў, зробленых яшчэ ў студэнцкія гады на самадзейнай сцэне — у тэатры БДУ. Многія памятаюць пастаноўку "Рамэо і Джульета", дзе неўтаймоўны Касцецкі, узяўшы на сябе дзве ролі, пераўвасабліўся ў Меркуцыю і ў патэра Ларэнца... Тэатрыялы запамінаць яго бліскучыя камедыі, гратэскавая і глыбока псіхалагічная вобразы ў спектаклях "Даратэя", "Дзіцячы альбом", "Шклянкі вады", "Цалуй мяне, Кэт!", "Бураціна. ВУ", у многіх іншых пастаноўках ды вясельных актёрскіх капусніках. Памяць пра Анатоля Касцецкага захавано і яго вучні, сярод якіх ёсць ужо і артысты Беларускага дзяржаўнага музычнага тэатра.

С. ВЕТКА

Маляваць Ала Каласенцава пачала з дзяцінства: бацька, лётчык, добра маляваў. Але першыя навыкі малюнка даў ёй прафесіянал — сусед М. Даўгяла. Пасля школы паступіла ў Мінскае мастацкае вучылішча, скончыла яго на "выдатна". Затым вучылася ў Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкі інстытуце. З 1981 года пачала выкладаць сама: спачатку ў родным вучылішчы, затым — у Беларускай політэхнічнай акадэміі (цяперашні БНТУ), дзе і сёння працуе на кафедры "Малюнак, акварэль, скульптура". Яна заўсёды ўдасканальвалася ў сваім майстэрстве, вучылася ў тых, з кім працавала, адначасова назапашвала і ўзбагачала ўласны педагагічны вопыт, шмат чытала, займалася самаадукацыяй. А творчасць яе прываблівае непаўторнасцю...

Такі колер толькі ў Алы!

Мастаку быць выкладчыкам, вядома ж, няпроста. Калі малюеш сваё, мала ведаць, як гэта рабіць, — трэба яшчэ і ўмець навучыць гэтаму сваіх студэнтаў.

"Як мастачка я практычна займаюся тэмай колеру васьм ужо 27 гадоў. Шмат да чаго, што цяпер магу растлумачыць, я прыйшла чыста інтуітыўна. І ўсе ж многае застаецца для мяне загадкай. Часам думаю, што каб у студэнцкія гады мне давалося прачытаць больш кніг па гэтай тэматыцы, якія я прачытала цяпер, займаючыся выкладаннем, дык, можа, па-іншаму склалася б маё творчае жыццё, — разважае А. Каласенцава. — Безумоўна, нічым не замяніш асабісты досвед, але выкарыстанне чужога вопыту робіць твой шлях да майстэрства намнога карацей, дазваляе не марнаваць час на адкрыццё ісцін, вядомых ужо тваім папярэднікам. Жывапіс — гэта не толькі талент мастака, гэта яшчэ і веды. Я атрымала цудоўную мастацкую адукацыю, вучылася ў М. Данцыга, Л. Дубара, В. Грамыкі, А. Малішэўскага, які гаварыў мне: "Малой як малюецца ў колеры, ты яго адчуваеш знутры"... Сёння ўжо ў мяне самой назапашаны вялікі творчы і педагагічны досвед. І я хачу напісаць і выдаць сваю другую кнігу для студэнтаў-архітэктараў і для ўсіх, хто любіць і хоча маляваць колерам. Пазнаёміць з тэарэтычнымі і метадычнымі асновамі акварэльнага жывапісу. Прасцей кажучы — падымаюць ведамі, вопытам, назапашанымі за гады маёй творчай працы ў майстэрні і за гады педагагічнай дзейнасці. Матэрыял для кнігі ўжо сабраны. Там будзе шмат каларовых ілюстрацый, малюнкаў, серыя ў колеры "Помнікі архітэктуры Беларусі". На працягу сямі гадоў адбірала для гэтага выдання лепшыя работы студэнтаў 2-га курсу..."

Кожны мастак валодае свабодай і смеласцю, без якіх талент не ўывіш. Ала Каласенцава піша ў свабоднай манеры. Усе, хто бачыў яе работы, прыйшлі да высновы: толькі жанчына магла напісаць такія непаўторныя вобразы.

На кожнай выставе: ці то ў маленькай зале, ці то ў Палацы мастацтва — творы Алы Каласенцавай заўсёды выхопліваеш позіркам і падыходзіш, каб разгледзець зблізу, пастаяць, паразважаць.

прысутных на яе адкрыцці ды і турыстаў з блізкага і далёкага замежжа, якія штодня прыязджалі сюды з экскурсіямі. Пакінулі ў кнізе водгукаў свае ўсхваляваныя словы наведвальнікі з Германіі, Сербіі, Балгарыі, Украіны, Літвы, з розных куткоў Расіі.

Ва ўсе часы мастакі паказвалі на сваіх палотнах прыгажосць жанчын, і ў кожным стагоддзі ўяўленне пра яе было рознае, адпаведнае сваім меркам. Адмысловае ўяўленне і ў нашай сучаснасці А. Каласенцавай. Яе карціна партрэт "Муза" ўражае прыгажосцю і вытанчанай грацыёзнасцю, шчырай пачуццёвасцю. Яснасць контураў цела і меладыйная выразнасць іх дзякуючы празрыстай светлацені ствараюць уражанне зліцця жаночай постаці з пра-

сторай. Надаючы цеплыню і свежасць гучанню галоўнага залаціста-карычневага колеру, мастачка спалучае мноства ўзаемазвязаных адценняў з градацыямі асвятлення.

"Якая танцуе ў начы" — аблічча ўсё той жа дзяўчыны, але пададзенае зусім па-іншаму. І вобраз на палатне іншы, і эмацыйны стан. Святлана (так насамрэч завуць гераіню карціны) працуе за мяжой у начных клубах стрыптызёркай, а калі прыязджае дадому, расказвае пра тамтэйшае жыццё. На аснове яе ўражанняў і будзе вобраз у карціне А. Каласенцава. Дэманічная жарсць, раскіданыя па плячах чорныя валасы, вялізныя чорныя вочы, доўгія рукі... Цёмны фон і колеравая гама, якая падпарадкоўваецца карычневаму і чорнаму колерам, з найтан-

чэйшымі адценнямі ружова-чырвонага...

Сюжэтна-тэматычнае вялізнае — 2 x 4 метры — палатно "Дабравесце" зачароўвае сюжэтам і майстэрствам выканання. (Дарэчы, мастачка завяршыла карціну да свята Дабравешчання). "Спачатку я не думала пра фармат карціны, — кажа Ала. — А затым уявіла, што гэта работа для храма і мне захацелася напісаць яе вялікай. Перш за ўсё я ўывіла ў храме сябе".

Архангел Гаўрыіл з німбама, з чырвонымі крыламі і крыжам; Святы Дух (голуб); добрая вестка Марыі, якая чытае Святое пісанне і яшчэ нічога не ведае пра свой лёс... Два гады працавала мастачка над гэтым палатном. Сама стварыла гістарычны інтэр'ер, падлогу выклала кафляй, сачыла за тым, каб былі вытрыманыя каноны. Марыя з німбама святой апранутая ў блакітнае. Букет лілей у вазе — сімвал чысціні і нявіннасці 15-гадовай Марыі. Яе трохгадовую прывезлі ў храм на выхаванне, яна тут жыла і вучылася. І зараз даведаецца, што ў яе народзіцца сын — выратавальнік Свету і назавуць яго Ісусам. Праз адчыненыя дзверы відаць вуліцу Санта-Роз, якая і сёння ёсць у Іерусаліме. Па ёй вялі на крыж Ісуса. Паводле сімволікі карціны, сына Богага яшчэ няма, а дарога яму ўжо накіраваная... Усе, хто прыходзіць у яе майстэрню, просяць паказаць гэтую карціну, бо Ала закрывае яе спецыяльнай заслонай ад пылу і сонейка.

Нацюрморты яе асабліва. У іх адчуваецца цяга да імпрэсіянізму. Як сапраўдны творца Ала больш за ўсё любіць мастацтва, ніколі не задаволеная сабою і стараецца ісці ўсё далей. Спецыяльна ездзіла ў Пецярбург паглядзець у Эрмітажы творы французскіх мастакоў Э.Манэ і К.Манэ, вучылася пісаць паветра, святло, колер, глыбей вивучала, як акцэнтуюцца выпадкова перахоплены поглядам вокамгненны момант несупыннай плыні жыцця. Аб'ёмныя кветкі на яе палотнах нібы раствараюцца ў святлопаветранай абалонцы, бываючы няпэўнасцю контураў... Шчырыя, светлыя творы — лютэрка душы мастачкі, у якое глядзімся і мы.

Ала шмат падарожнічае, вяджае на пленэры ў Польшчу, Германію, Расію. Марыць наведваць Парыж, а таму карціну да выставы мастакоў-жанчын, што праходзіла летась у нашым Палацы мастацтва, назвала "Вокны ў Парыж". Мара, як кажуць, увасобілася ў жывапісе. Сіні, блакітны — колеры мары — на палатне асноўныя. Мастачка не столькі адлюстроўвае рэальны свет, колькі перастварае, пераасэнсоўвае асабісты. Вось і на яе новым палатне — адмысловы вобраз, які з часам убачыць глядач. Як заўсёды, арыгінальна і прафесійна. І ў колеры — толькі як у Алы!

Галія ФАТЫХАВА

Толькі лепшая МУЗЫКА

Гэтыя сакавіцкія дні ўвойдуць у летапіс культурнага жыцця нашай краіны двума адметнымі музычнымі святамі, якія ладзіць Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам маэстра Міхаіла Фінберга.

ДРУГІ ГОД ЗАПАР на зямлі, пацярпелай ад чарнобыльскай бяды, адбываюцца "Чачэрскія сустрэчы". У ліку арганізатараў — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Гомельскі аблвыканкам, Чачэрскае райвыканкам, Гомельская абласная філармонія і, вядома ж, Нацыянальны канцэртны аркестр.

Свята беларускай музыкі пройдзе сёння, 21 сакавіка, і распачнецца, як і летась, незвычайнай асамблеяй: дыялогам парламентарыяў Беларусі з актывам Чачэрскага раёна. У такім дыялогу прадстаўнікоў заканадаўчай улады і шырокай грамадскасці вызначаюцца перспектывы на працягу сацыяльнага і духоўнага жыцця рэгіёна. Развіццё ж яго будзе перспектывным і плённым толькі ў суладдзі з культурай і мастацкай творчасцю. І акордам такога суладдзя прагучыць разнажанравы праект, падрыхтаваны музыкантамі.

Канцэрт-пралог Струннага квартэта; імпрэза "Беларуская інструментальная музыка. Лепшае" з удзелам усіх камерных калектываў, што працуюць у складзе вялікага аркестра; выступленне яго салістаў-спевакоў у праграме "Табе, Чачэрскае, нашы песні"... Будуць прадстаўлены творы беларускіх кампазітараў розных часоў, жанраў і стыляў — ад Напалеона Орды і Станіслава Манюшкі да Мікалая Аладава і Дзмітрыя Смольскага... А яшчэ мае адбыцца адкрыццё выстаўкі "Творчасць моладзі — табе, родны Чачэрскае", дзе выступіць ансамбль народнай песні і музыкі "Жывіца" Палаца культуры Мазырскага нафтапрапрацоўчага завода.

24 САКАВІКА ў Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі Нацыянальны канцэртны аркестр на чале з Міхаілам Фінбергам прэзентуе новы праект "Шлягер на ўсе часы", які складаецца з чатырох адметных праграм. Назва першага вечара кажа сама за сябе: "Джаз і класіка". Удзел у ім возьмуць усе музыканты, што працуюць у складзе аркестра — арганізатар свята: Біг-бэнд, камерныя калектывы, якія пакажуць найвышэйшы клас

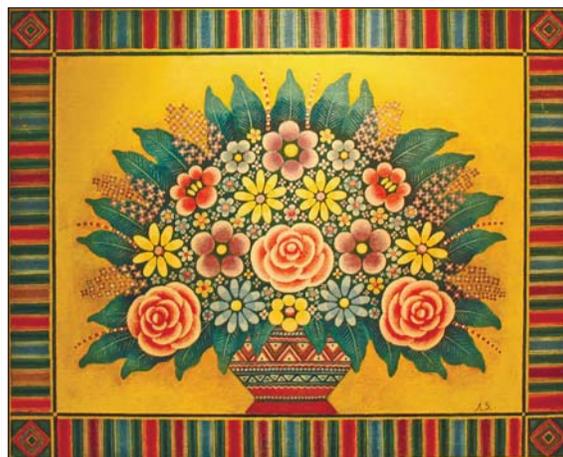
Рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва" і Нацыянальны канцэртны аркестр Рэспублікі Беларусь падпісалі пагадненне аб супрацоўніцтве. У адпаведнасці з гэтым дакументам "ЛіМ" забяспечвае інфармацыйную падтрымку творчай дзейнасці аркестра, які ў сваю чаргу будзе размяшчаць лагатып нашага выдання на сваіх канцэртных праграмах, афішах ды іншай друкаванай і рэкламнай прадукцыі.

выканальніцтва ў розных жанрах. Наступны канцэрт — 25 сакавіка — прысвечаны творчасці незабыўнага кампазітара Мікаэла Тарывердзіева, аўтара музыкі да соцець папулярных фільмаў савецкага часу, інструментальных эстрадных п'ес і песень, твораў акадэмічных жанраў. На 26-га замоўлены аўтарскі вечар легендарнага ўжо сёння савецкага песенніка Аскара Фельцмана, з якім Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі раней не супрацоўнічаў, хаця правёў ужо без малага чатыры дзесяткі манграфічных праграм у Маскве, прысвечаных творчасці расійскіх кампазітараў, музыкантаў. Маэстра М. Фінберга, нядаўні лаўрэат прэміі Саюзнай Дзяржавы, трактуе канцэрт з твораў народнага артыста Расіі А. Фельцмана (плануецца і прыезд кампазітара ў Мінск) менавіта як расійска-беларускую акцыю на ніве культурнага супрацоўніцтва дзвюх краін.

Заклучны вечар названы сугучна новаму праекту: "Шлягер на ўсе часы". Разам са знакамітым аркестрам і яго салістамі публіка зможа паспяваць усе тыя знаёмыя ёй, некалі асабліва папулярныя творы, што не забытыя і сёння.

Усе чатыры канцэрты правядзе народны артыст Расіі Святаслаў Бэлза.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Скарбы рукатворныя

Да 23 сакавіка ў сталічнай мастацкай галерэі "Універсітэт культуры" працуе выстаўка "Вясна-красна!"

Вясну гукалі ўсёй грамадой: пачынаў спеўны гурт пад кіраўніцтвам Наталі Матыліцкай, а падхоплівалі зычны вокліч шматлікія госці галерэі. Зноў, як і год таму, прыйшлі яны сюды падзівіцца на скарбы... ад "Скарбіцы". Вядомае навукова-вытворчае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства беларускіх народных рамёстваў ужо больш як трыццаць гадоў стварае вырабы, што лічацца візітоўкай нашай краіны. Яны і сапраўды цешаць

вока, грэюць душу, выклікаюць захапленне. Наведайце выстаўку, паглядзіце, які гэта скарб: узоры тыпова беларускай "дробнай пластыкі" — саламяная "жыўнасць", кветкі, мялькі ды вяночкі; поспідкі ды абрусы, дываны ды ручнікі, вырабленыя з выкарыстаннем старадаўніх тэхнік ткацтва, каларытных дэкаратыўных пано для афармлення інт'ераў у нацыянальным стылі (павышы навага часу); роспісы па дрэве ды шкле; ужытковая і мастацкая кераміка;

рэканструяваныя рэгіянальныя святочныя строі...

Разам з Беларускім дзяржаўным універсітэтам культуры і мастацтваў "Скарбіца" робіць агульную справу: абое захоўваюць і развіваюць традыцыі народнай дэкаратыўна-прыкладной творчасці. Прадпрыемства — выдатная база для практыкі студэнтаў універсітэта, якія спецыялізуюцца ў гэтай галіне. Майстры маюць магчымасць падзяліцца ўласным досведам, перадаць сакрэты рамёстваў, а значыць — падтрымаць жыццё традыцый, знайсці ўдзячных пераемнікаў сваёй справы. Нездарма ж многія экспанаты — у літаральным сэнсе справа рук выпускнікоў БДУ культуры і мастацтваў. (Дарэчы, куратар выстаўкі — дацэнт кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва БДУКІМ Лідзія Малахава).

Сёлетняя экспазіцыя, прысвечаная надыходу вясны, нібы знітавала некалькі тэм. Бо вясна звязаная і з абуджэннем прыроды, з яркімі ўсплёскамі свежых фарбаў, якія чалавеку хацелася захаваць у адмысловых вышыўках, карунках, маляванках, вяночках. Вясна — гэта і час паказаць сваё майстэрства ў прыгожых рэчах, вырабленых за доўгія зімовыя дні. А яшчэ вясна — карміцелька, пачатак актыўнай земляробчай працы... У межах выстаўкі прайшлі майстар-класы па саломяпяццё і ды пяццёны паясоў, заўтра чакаецца дабрачынны канцэрт гурта "Rosy", а сёння — заключны паказ мадэляў адзення. Самы першы такі паказ народных, сціпных і сучасных убораў адбыўся на вернісажы.

Лён ды саломка жыгнёвая, дрэва ды гліна... Вось, бадай, і ўсе тыя сціплыя скарбы, што дае зямля наша, беларуская: але як пераўтварае іх багаты творчы дух, бязмежная і невычэрпная фантазія людзей!

Я. КАРАЇМА

Фота Віктара Кавалёва

Пры канцы года мінулага Беларускае дзяржаўнае маладзёжнае тэатр абвясціў, што выканаў творчы абавязак на 106 працэнтаў і паказаў вельмі істотныя вынікі сваёй працы. Адным з такіх вынікаў для мяне сталася "Кар'ера Чалесціна". У гэтай пастаноўцы я ўгледзеў не толькі сур'ёзны драматургічны падмурак, якога тэатр на працягу доўгага часу быў пазбаўлены, але і той яскравы і шчыры момант жыцця, што ратуе чалавецтва ад знішчэння на працягу тысячагоддзяў: смех ці жарт праз слёзы.

Дакладна не памятаю, але ўпэўнены, што кіраванне Мадэста Абрамава Беларускае дзяржаўнае маладзёжнае тэатрам пачыналася менавіта з такой пастаноўкі. "Акадэмія смеху" з яе мудрагелістымі ўсходнімі стасункамі знайшла свой водгук і ў нашых "заходніх шыротах". Цікава як мне падалося, тое што ўсё склалася тады найлепшым чынам. І агульна напрамак тэатра, і тандэм сталага актёра (Журавель) з

На кім доля жарту?

маладым (Шчатко), і сама сітуацыя нашай моладзі, калі яна насамрэч нікому не патрэбная ў росквіце сваёй моцы і адданасці ідэалам. Мабыць, самому Мадэсту Мадэставічу гэтая творчая знаходка не падалася яскравай і запатрабаванай, таму паступова ён пачаў ператвараць тэатр у нейкае падабенства да зборніка скаронных анекдотаў з паданняй сёвай даўніны да нашых дзён. Нібыта ён разважаў такім чынам: "Няхай моладзь адасобіцца ад сваіх праблем, і жыццё будзе лягчэйшае", а можа, галоўны рэжысёр разлічваў на больш шырокую аўдыторыю.

Са з'яўленнем Мадэста Абрамава Маладзёжнае тэатр трапіў, мякка кажучы, на несур'ёзную плынь мастацтва. Акцёрская трупа вельмі цяжка перанесла страту сапраўды моцнага і цікавага спектакля "Трамвай "Жаданне" ў пастаноўцы В. Тарнаўскайце.

Пасля няўдалай замены адной п'есы Т. Уільямса на яго ж "Шкляны звычай", якую ўвасобіў І. Малоў, мастацкі кіраўнік М. Абрамаў, напэўна, для сябе зразумеў, што ж насамрэч паказвае назва спектакля і пра што яна гаворыць у дачыненні да самога тэатра. Таму даў І. Малову яшчэ адну магчымасць сур'ёзнай пастаноўкі, і выбар тады трапіў на п'есу Г. Ібсена "Лялечны дом"...

Я прыгадваю гэтыя падзеі не толькі таму, што галоўнай дзейнай асобай абедзвюх пастановак была актрыса Святлана Гусарава, якая адыграла ў апошняй па часе пастаноўцы Мадэста Мадэставіча не апошняю ролю, але і таму, што патэтычныя спробы Ігара Малова хутка патанулі ў фарсавана-камедыйным бачанні навакольнага асяроддзя мастацкім кіраўніком Мадэстам Абрамавым. І вось — прэм'ера вядолае

п'есы А. Нікалаі "Кар'ера Чалесціна". На маю думку, вяртанне да таго прасветленага адчування маладосці, убачанае мною калісьці ў "Акадэміі смеху", — гэта не што іншае, як карміцелька, якое галоўны рэжысёр тэатра прайшоў за некалькі гадоў свайго кіравання і вярнуўся да першапачатковай кропкі.

Гэтым разам маладосць не захопіць сваёй марай і не здолее абараніць яе, а змірыцца з паглынальным кругабегам абставін. Камедыіны варыянт гэтай гісторыі напачатку мне падаўся зусім не да месца. Гэта не жарт, а сапраўдная рэчаіснасць, з якой мы вымушаныя не толькі змагацца, але і скарыцца перад ёй. На кім ці на чым у гэтым выпадку засталася доля жарту — меркаваць толькі самім глядачам.

Андрэй КЛЮЧНИКАЎ

Эрнест Хемінгуэй — эпік і публіцыст

Нарадзіўся Э. Хемінгуэй у грамадстве Оук Парк (штат Ілінойс, ЗША). Працяглы час жыў у паўночным Мічыгане. Юнаком адправіўся ў Еўропу, каб ўдзельнічаць у вайсковых дзеяннях. На італа-аўстрыйскім фронце Хемінгуэй быў цяжка паранены. Пасля вайны з 1921 года жыў у Парыжы, працаваў еўрапейскім карэспандэнтам канадскай газеты; пазней браў удзел у змаганні за Іспанскую Рэспубліку. Падчас Другой сусветнай вайны пісьменнік зноў бярэ ў рукі зброю. Са згоды амерыканскага ваенна-марскога камандавання, ён з камандай дабрахвотнікаў палое за нямецкімі падводнымі лодкамі каля Кубы на сваім кацеры "Пілар".

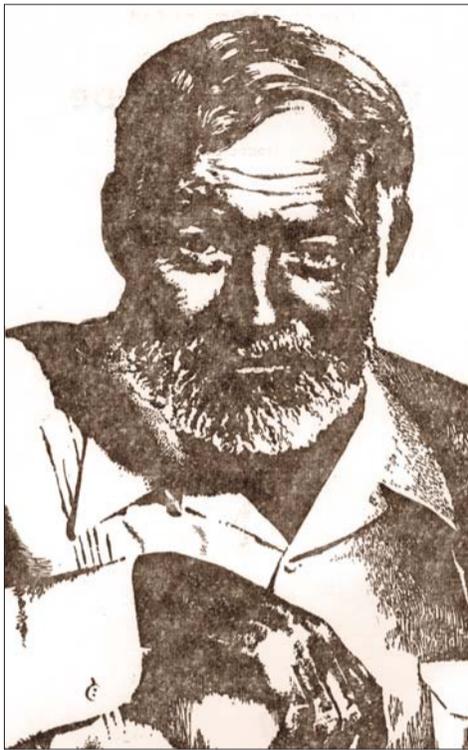
Набыты жыццёвы досвед і назіранні за рэаліямі тагачаснай Амерыкі і Еўропы адбіліся ў першым зборніку Э. Хемінгуэя "Тры навелы і дзесяць вершаў" (1923). Змешчаная там навела "У нас у Мічыгане" сведчыла пра яркі талент апавядальніка і адметныя літаратурныя здольнасці аўтара. Другі зборнік пад назвай "У наш час" (1925) уключаў мініяцюры і замалёўкі. Галоўны герой — юнак Нік Адамс — шукае маральнае апірышча ў жыцці, перажывае шматлікія стрэсы і, урэшце, знаходзіць супакоенне ў сузіранні вечнай прыгажосці прыроды.

У 1926 годзе Хемінгуэй піша раман "Фіеста (І ўзыходзіць сонца)" (апублікаваны толькі ў 1964-м). У творы паказаны трагічны лёс чалавека, які вярнуўся з вайны. Галоўны герой рамана — Джэйк Барнс — быў пакалечаны на вайне, ён не здольны да фізічных стасункаў з жанчынай, што сталася прычынай яго цяжкіх пакутаў. Але герой знаходзіць у сабе духоўныя сілы і мужнасць, каб супрацьстаяць усім выклікам і нягодам.

Значную ролю ў творчым сталецці пісьменніка адыграла праца над зборнікам апавяданняў "Мужчыны без жанчын" (1927), дзе ён вяртаецца да вобраза Ніка Адамса, які балюча рэагуе на несправядлівасць, грамадскія заганы, жорсткасць і абьякавасць.

Шырокую вядомасць Хемінгуэю прынес раман "Бывай, зброя!", апублікаваны ў 1929 годзе. Твор адлюстроўвае трагічны падзеі і каласальныя разбурэнні, якія прынесла Еўропе і яе народам Першая сусветная вайна. Аўтар успрымае і паказвае вайну як жахлівую, антычалавечую з'яву, што павялічвае зло, трушчыць чалавечыя лёсы, пашырае колькасць абнядоленых і няшчасных, прыносіць незваротныя страты і цяжкія пакуты. Э. Хемінгуэй малое рэалістычныя сцэны франтавога жыцця, паказвае, якая каласальная шкода наносіцца асяроддзю і прыродзе, як нішчацца цудоўныя ландшафты. Вельмі сімвалічным у рамана з'яўляецца апісанне велічнага дубовага гаю, ад якога пасля баявых дзеянняў засталася толькі растрэпанная ствала і вывернутыя пні.

Вынікам роздму Э. Хемінгуэя пра місію пісьменніка ў грамадстве сталася выдатнае апавяданне "Снягі Кіліманджара" (1936). Галоўны герой — пісьменнік Гары, надзелены бліскучым талентам апавядальніка. Рытууючыся да спаткання са смерцю, ён балюча перажывае пра растрэпанна дарэмна гады, шкадуе пра нерэалізаваны творчыя задумы. Герой прыходзіць да высновы, што пісьменнік перастае тварыць, пазбаўляецца таленту, калі ён губляе маральны стрыжань, здраджае свайму прызначэнню, замест прадуктыўнай, штодзённай і карпатлівай працы шукае асалоды ў ўцех. У апавяданні "Снягі Кіліманджара" праявіліся творчае эксперыментаванне і пошукі новых мастацкіх форм, аб чым яскрава

сведчыць уключэнне ў асноўную кампазіцыю невялікіх мініячюр і мікраанвел, што падаюцца як успаміны галоўнага героя.

Найбольш значным эпічным творам Хемінгуэя з'яўляецца раман "Аб кім звоніць звон" (1939), прысвечаны падзеям грамадзянскай вайны ў Іспаніі, трагедыі Іспанскай Рэспублікі. Дзеянне твора адбываецца ў 1937 годзе; апісваецца ласкавая сітуацыя — выкананне героем канкрэтнага баявога задання па знішчэнні моста. Пісьменніка не цікавяць стратэгія і штабныя камбінацыі вайсковых начальнікаў, ён прасочвае лёс радавога чалавека на вайне. Галоўны герой амерыканец Роберт Джордан добрахвотна прыехаў у Іспанію, каб дапамагчы іспанскаму народу ў змаганні з франкістамі. Джордан выконвае даручэнне яму баявое заданне, але ў выніку гіне. У гэтым рамана Хемінгуэй ярка выявіўся як выдатны майстар літаратурнага партрэта. З асаблівай сімпатый аўтар малое вобраз Марыі, апісвае яе прыгожыя смуглыя рукі, каштанавыя валасы, падобныя да спелай пшаніцы, вясёлыя і залацістыя вочы, прывабны твар і вусны. Найважнейшую мастацкую функцыю ў рамана "Аб кім звоніць звон" выконвае дыялог. Праз іх пісьменнік раскрывае логіку паводзінаў персанажаў, паказвае глыбінны матывы іх учынкаў, светаразуменне і маральныя арыенцыі. Апагейным з'яўляецца перадсмяротны маналог Роберта Джордана ў канцы рамана, дзе гучыць споведзь і роздум пра ягонае жыццё, місію чалавека на зямлі. Роберт прыходзіць да важнай высновы: чалавек павінен імкнуцца прыносіць як мага больш карысці, ніколі не страчаць веры ў справу, якую робіць, да апошняга адстойваць уласную годнасць. Вуснамі героя аўтар прамаўляе: "Свет — утульнае месца, і за яго варта змагацца".

У 1952 годзе Э. Хемінгуэй друкуе аповесць "Стары і мора" — найбольш дасканалы ў літаратурна-мастацкіх адносінах твор, напоўнены значным філасофскім сэнсам, што вынікае з каласальнага жыццёвага і інтэлектуальнага досведу аўтара. Галоўны герой аповесці "Стары і мора" — звычайны рыбак Сант'яга, чалавек працы, які жыве на ўзбярэжжы акіяна і з вялікай цяжкасцю здабывае сродкі на жыццё. Аднак, не зважаючы на свае амаль жабрацкае становішча, Сант'яга не губляе сацыяльнага аптымізму, прагі да жыцця, высока трымае сцяг чалавечай годнасці і ўнутранай народнай культуры, уласцівай сумлен-

**Эрнест Хемінгуэй
(1899—1961) —**

найбольш яркі амерыканскі пісьменнік XX стагоддзя, які аказаў велізарны ўплыў на грамадскую думку і развіццё рэалістычнага напрамку ў сусветнай мастацкай літаратуры. Багаты жыццёвы досвед, асабісты ўдзел у войнах і шматлікіх палітычных канферэнцыях спрыялі фармаванню адметнай сацыяльнай філасофіі Э. Хемінгуэя, паўплывалі на эстэтычныя густы майстра слова.

наму, працавітаму чалавеку. Пісьменнік з замілаванасцю і павагай малое партрэт старога рыбака: ён надта худы, патыліца скрозь парэзана глыбокімі зморшчынамі, твар загарэлы, на руках мноства зарубаваных шрамаў; але вочы яго — вясёлыя, іскрыстыя, падобныя да чароўнага мора. Менавіта вочы — люстра душы Сант'яга — красамоўна пацвярджаюць яго трыумф і здаровую ўпартасць. Сапраўднае суцяшэнне і нязменную радасць адзінокаму рыбаку прыносіць велічнае мора, пра якое ён думае ўвесь час, нібы пра жанчыну, якая вабіць і прыцягвае, чаруе і палоніць.

Культурныя аповесці "Стары і мора" — працяглае змаганне Сант'яга з агромністай рыбай, якая пасля многіх тыдняў рыбацкай няўдачы трапіла яму на кручок. Добра спрактыкаваны ў рыбацкай справе, маючы велізарны досвед рыбакай лоўлі, стары праз тры суткі перамагае рыбу. Сант'яга прымацоўвае рыбу да лодкі (бо яна важыла блізу паўтону) і накіроўваецца дадому. Але на зваротным шляху акулы напалі на злоўленую рыбу і, нягледзячы на неверагодныя высілікі старога рыбака, пакінулі ад яе толькі аголеныя шкілет.

Выдатна намаляваная сцэна працяглага змагання старога і рыбы — глыбока сімвалічная, несумненна мае філасофскі падтэкст. Э. Хемінгуэй праз мастацкія вобразы выказаў уласнае разуменне сэнсу жыцця, місіі чалавека на зямлі, логіку і глыбінны матывы яго паводзінаў. Сцэна змагання сімвалізуе барацьбу чалавека за жыццё, яго незвычайнае напружанне дзеля дасягнення пастаўленай мэты. На думку пісьменніка, чалавек абавязаны ісці да канца, не збочваць з абранага шляху і не здавацца ні пры якіх абставінах. У часе змагання належыць быць гатовым да розных нечаканасцяў, можна сустрэцца выклікі і энергічна пераадоўваць перашкоды. Асноўны лейтматыў твора — вера ў чалавека. Аўтар апявае духоўную веліч і маральнае высакародства сумленых і шчырых людзей. Сант'яга адзін са сваіх філасофскіх маналагаў завяршае вельмі паказальнай сентэнцыяй: "Чалавек не для таго створаны, каб цярапець паразы. Чалавека можна знішчыць, але яго нельга перамагчы". Кожны чалавек, пераконвае Э. Хемінгуэй, павінен верыць у свае сілы, быць валявым і трывалым. Докажам гэтай аўтарскай сентэнцыі становіцца ў аповесці своеасабліва мікраанвела — успамін Сант'яга пра

яго дужанне на руках і перамога над асілкам, неграм з С'енфуэгаса, які лічыўся ў порце неперажывальным.

Аўтар, магчыма, завастрае сітуацыю, калі сцвярджае, што чалавек у сваім змаганні заўсёды застаецца адзін, без падтрымкі, і мусіць разлічваць толькі на сябе, уласныя веды, здольнасці і талент. Цяжка пагадзіцца і з песімістычнай высновай, што чалавек, пераадоўшы шматлікія перашкоды і бар'еры, пасля неверагоднага фізічнага напружання, перамогі над унутранымі страхамі і сумненнямі застаецца ні з чым, яго набыткам і вынікамі працы карыстаюцца драпежнікі, а ён ціха засынае.

Э. Хемінгуэй бясспрэчна выступае як высокі інтэлектуал і філосаф, калі ў вобразнай форме ўздывае і адметна развівае фундаментальную праблему адносін чалавека і прыроды. Вуснамі Сант'яга пісьменнік выказвае ўласнае стаўленне да жывых істот: "Чалавек — гэта не бог ведама што побач з выдатнымі жывёламі і птушкамі". Такім чынам ён аспрэчвае і адкідае традыцыйную хрысціянскую антрапалагічную ідэю аб абсалютнай перавазе чалавека над усім жывым, не пагаджаецца з думкай пра выключнае права чалавека панаваць над прыродай, бязмежна карыстацца яе дарункамі.

Прырода і космас для пісьменніка — вечная і нязменная прыгажосць, крыніца эстэтычнага задавальнення. Э. Хемінгуэй захоплена апісвае непаўторную прыгажосць марской рыбіны, яе велічныя памеры, моц, гарманічны целасклад. Герой аповесці прыкладае ўсе намаганні, каб атрымаць перамогу над рыбінай, але ён пры гэтым жыве ў суладдзі з прыродай, акіянам і космасам. Назіраючы прыгажосць начнога неба, ён, моцна трымаючы леску, прамаўляе: "Рыба — яна таксама мне сябар. Я ніколі не бачыў такой рыбы і не чуў, што такія існуюць. Але я мушу яе забіць. Добра, што нам не даводзіцца забіваць зоркі!". Такім чынам, паводле справядлівай высновы аўтара, чалавек з мэтай выжывання вымушаны забіваць прыгожых жывых істотаў, але нельга пераходзіць межы разумнага, каб не вярнуцца ў варварскі стан.

У адносінах паміж рыбаком Сант'яга і хлопчыкам Маналінам праявіўся ўбачыў праяву сапраўднай чалавечнасці, непадробнай сяброўскасці, спрадвечнай народнай культуры, што выступае заручкай непазбежнай перамогі добра над злом, перамагасці пакаленняў і працягу жыцця.

Талент Э. Хемінгуэя як бліскучага пісьменніка-марыніста выдатна выявіўся ў сцэнах, дзе ён апісвае прыгажосць мора, складанасці марской рыбацкай, дэталёва распавядае пра розных рыб і марскіх жывёлаў, з біялагічнай дакладнасцю паказвае барацьбу шматгадных відаў, што жывуць у акіяне, за месца пад сонцам.

Апошні твор Хемінгуэя — мемуары, выдадзеныя пасля яго смерці ў 1964 годзе пад назвай "Свята, якое заўсёды з табой". У ім пісьменнік стварыў яркі і надзвычай каларытны вобраз свайго сучасніка — Скота Фіцджэральда.

Характэрныя рысы творчага почырку і стылю Э. Хемінгуэя — захопленасць і апантанасць, удумлівасць і пранікнёнасць, публіцыстычная страснасць і філасофская завостранасць. Мова пісьменніка — простая, выразная і надзвычай дакладная. Ён, як правіла, піша максімальна даступна, не ўжывае складаных сінтаксічных канструкцый, пазбягае семантычнай шматзначнасці, пураецца штучнай квяцістасці і стылёвых награвашчванняў.

Яркім мастацкім словам і выверанай думкай Эрнест Хемінгуэй імкнецца выканаць высакародную і гуманную місію — удасканаліць свет і грамадства, зменшыць колькасць зла на зямлі, абараніць канкрэтнага чалавека і яго законнае права на годнае жыццё, дапамагчы нацыям у змаганні за гістарычную перспектыву.

Іван САВЕРЧАНКА

Справа прарока — праўдзівае слова

Якучы боль і смутак наш (з прычыны таго, як трагічна склаўся лёс Янкі Купалы ў савецкі перыяд) не павінны зацьміць радасць асэнсавання творчага подзвігу геніяльнага песняра. Між іншым, у адным з вершаў ён называе Тараса Шаўчэнка праслаўным бацькам украінскай свабоды. Думаецца, што бацькам беларускай свабоды можна называць Купалу, хоць і папярэднічаў яму палымьяны, мужны і самаахвярны Кастусь Каліноўскі, з яго барацьбой і прагай перамогі, з яго выбітнай «Мужыцкай праўдай», «Гісьмамі з-пад шыбеніцы», а таксама не менш бліскучай польскамоўнай публіцыстыкай. Не малады Кастусь, а сталы і вопытны творца адпавядае найменню — бацька. Свабода, воля, незалежнасць — для Купалы паніяці — святля. Калі ў Каліноўскага адзіны вораг — маскала, то ў Купалы вораг той, хто нясе няволю іншаму народу, адкуль бы яна ні пагражала, з усходу ці з захаду. У 1926 годзе, азірнуўшыся на здзейсненае за 22 гады, Купала не спрабуе ўзвесці сабе нейкі помнік, пахваліць сябе за тое, што ён у стагоддзі крыві і слёз праславіў свабоду. У вершы «За ўсё...» гаворыцца проста і мудра пра самае істотнае:

*Я адлаціў народу,
Чым моц мая магла:
Зваў з пугаў на свабоду,
Зваў з цемры да святла.*

У адным з першых твораў Купалы «Чаго б я хацеў» (1905) прысутнічае ўжо матыў выбару, сумлення мастака, яго прыналежнасці, ролі:

*Не хачу весяліцца, гуляць,
Дзе бяда, слэзы,
скаргі ўвакруц;
Дзе другія ў няволі сядзяць,
Дзе замерлі і сіла і дух!..*

Як бачым, сваю місію будзіцеля і прарока творца адчуў рана. Невыпадкова ён, высковы хлопец Іван Луцэвіч, знайшоў сабе такое народна-паэтычнае імя — Янка Купала; ужо ведаў: будзе разам з усёй старонкай роднаго шукаць таямнічую кветку шчасця, будзе «з цэлым народам гутарку весці...». А гутарыць

з народам можна выключна моваю праўды, якая б горкая яна ні была. Дый гэтага мала; праўду нельга казаць млява. І тут паспрыяла сама прырода таленту Купалы: ён — бліскучы майстра лірыка-публіцыстычнага верша, у якім можна сканцэнтраваць магутную энергію думкі і пачуцця.

«А хто там ідзе?» (1905—1907) — вырвалася з глыбіні сэрца паэта. Пятнаццацігод радкамі Пясняр як бы засведчыў перад усім светам: была, ёсць, будзе нацыя, якая ў бядзе, горы, «на худых плячах, // На руках ў крыві, на нагах у лапцях» нясе сваю крывіду, прагнучы справядлівасці з неадольным жадааннем: «Людзьмі звацца». Далёка-далёка пайшло рэха дзейсных слоў. Нездарма кампазітар Рагоўскі стварыў да іх музыку — атрымаўся гімн. Крыву пазней, у 1911-м, з'явіўся ў паэта яшчэ адзін гімн — «Не загаснуць зоркі ў небе» (музыка Янчука) з такой надзеяй: «Не загіне край забраны, // Покі будуць людзі». Спадзяванні, выказаныя ў гімнах, падмацавала гаючая «Мая малітва» (1906):

*Я буду маліцца і сэрцам, і думамі,
Распетаю буду маліцца душой,
Каб чорныя голі з мяцеліцаў шумамі
Ужо больш не шалелі над роднай зямлёй.*

Па чысціні, красе і сіле пачуццяў з купалаўскаю малітваю можа параўнацца яго «Спадчына» (1918):

*І ў белы дзень, і ў чорну ноч
Я ўсяж раблю агледзіны,
Ці гэты скарб не збрыў дзе прач,
Ці трутнем ён не з'едзены.*

Зноў і зноў, з гранічнай шчырасцю і трывогаю звяртаўся паэт да свайго народа, заклаікаючы яго стаць гаспадаром сваёй долі на сваёй зямлі.

«Упаў народ, Змарнеў народ...» — з вострым болям заўважае пясняр і ўжо на мяжы з адчаем паўтарае: «Паўстань, народ!», «Паўстань, народ, прачніся, беларусе!». Падобнага хвалявання за лёс Бацькаўшчыны мы не знойдзем больш ні ў аднаго з самых слынных нашых творцаў. Шмат могуць сказаць чужым душам беларусаў нават найменні вершаў

славуэта песняра. Вось некаторыя з іх: «Ворагам Беларускашчыны», «Роднае слова», «Беларушчына», «Маладая Беларусь», «Беларусь», «Забраны край», «Свайму народу», «Беларускія сыны», «Паўстань», «Перад будучыняй», «Звяяваным».

Сярод вершаў 1918 года, моцных дваадзінствам заклікаў і веры «ў народ і край свой» (успомнім хоць бы ягоньня «Час!», «На сход!», «Мая вера»), ёсць і такія (як, напрыклад, «У вырай»), дзе дужа выразнае расчараванне і дзе тая самая вера ў народ падкошана пад корань:

*Вы не ўмецеце йшчэ, гусі,
Выракацца Беларусі,
Як умеюць людзі.*

У вершы «О так! Я — пралетар!..», датаваным 1924 годам, сэрца працінае горкая іронія апостала:

*Мне Бацькаўшчына цэлы свет,
Ад родных ніў я адвярнуўся.
Адно... не збыў яшчэ ўсіх бег:
Мне сняцца сны аб Беларусі!*

Але гэта ўжо фактычна было развітанне Купалы з Купалам-прарокам. Яшчэ толькі ў шэрагу вершаў 1926 года часова адрадыўся грамадзянскі бунт, каб замерці назавсёды...

Справа прарока — праўдзівае слова. Паэтычнаму слову Купалы, страснаму і праўдзіваму, не замінала яго публіцыстыка, адкрытая, вострая, часта дасціпная. Самыя надзённыя, актуальныя, лёсавызначальныя пытанні падймаў пясняр і ў гэтым жанры: «Ці маем мы права выракацца роднай мовы», «Вера і нацыянальнасць», «Аббудова Беларусі», «Незалежнасць», «Моладзь ідзе!», «Беларускае войска», «Зямельная спекуляцыя», «Справа беларускага нацыянальнага гімна»... Калі яшчэ ўзяць пад увагу паэмы і драматургію песняра, гэтыя скарбы мудрасці, гэтыя ўзоры любові да ўсяго святога і нянавісці да ўсяго здрадлівага і агіднага, то зусім відавочна, што Янка Купала — нашая агульнанацыянальная святлыня, наш сцяг свабоды.

Васіль ЖУКОВІЧ

«Чаму ж не ўсе людзі?»

Маральна-этычная праблематыка ў прозе Якуба Коласа і Тараса Шаўчэнка

Народнае жыццё, «народная думка» — галоўныя чынікі гістарычнага руху нацыі, больш за тое, яны вызначаюць кірунак гэтага руху, яго рытм, логіку і этапы.

Да ліку мастакоў слова, чыя літаратурная спадчына спрычынілася да выпрацоўкі такіх каштоўнасцей, як прыгажосць, ісціна, дабрыва, адносяцца Т. Шаўчэнка і Якуб Колас. Яны змаглі найлепш для свайго часу суаднесці вобраз свайго з вобразам чалавека. Вось як гэта адлюстравана ў Якуба Коласа ў сваім раннім апавяданні «Паўлоковы думкі» (1907): «Мой моцны божа! Чаму такая несправядлівасць і няпраўда на свеце? І чаму справядлівую кару тваю, якою караеш Адама за грэх яго, нясуць толькі бедныя людзі. Не было ж тады ні дваран, ні духоўных, ні мужыкоў. Усім ты даў запаведзь — вялікую запаведзь — у цяжкай працы, потым крывавым даставаць хлеб свой. Чаму ж не ўсе людзі? Чаму адны знялі ярмо з свае шыі і ўзлажылі яго на шыі другіх?.. Ходзіць мужык расхлістаны, у лапцях, чорны, як камінар, з мазалямі. Не знае ён ніколі спакою. Мокне ў дождж на полі, на лузе, прышчыцца на сонцы. Горкі пот залівае яму вочы. Мёрзне зімою ў хаце. Есць — як папала. У хлеб падсыпае мякіну, есць нішчымны квас і зацірку. Яго ўсякі гоніць, усякі ўшчувае. Забілі мужыка, скалечылі яго душу, адабралі ад яго вобраз твой, божа!»

У творчай манеры Якуба Коласа, пачынаючы з яго ранніх апавяданняў, выразна заўважаецца своеасаблівая логіка суіснавання добра і зла, дзе дабро (у з'явах, дзеяннях) знітавана са злом, а часам і ў зле творца знаходзіць промень добра. Але гэта зусім не дае падставы сцвярджаць, што пісьменнік бачыць у падобным суіснаванні арганічны парадак свету. Ён добра ўсведамляе, што гэта адзінства дыскрэтнае, часовае, неабходнае толькі на пэўным этапе. Вось чаму назвай аднаго з апавяданняў 20 гадоў мастак дакладна канстатуе сваё разуменне логікі развіцця свету, гісторыі, рэчаіснасці: «Зло не заўсёды ёсць зло». Пісьменнік арыентуецца не на утапічны стан грамадства, якое калі-небудзь будзе, а, найперш, абшараецца на ідэальныя, абсалютныя першаасновы, якія асвятляюць шлях і лёс чалавека ў гісторыі.

Падобныя погляды на развіццё гісторыі маюць глыбокую гуманістычна-мастацкую традыцыю ў сусветнай літаратуры. Так, Т. Шаўчэнка ў сваім вершы «Мені аднакова, чи буду» выказвае песімістычны погляд на сваю славу і вядомасць на Украіне:

*Малого сіду не покину
На нашай славній Украіні
На нашай, не свайой землі.*

Найперш Кабзара непакоіць тое,

*Як Украіну зліі люде
Присплять, лукаві,
і в огні
І, окраденую, збудзят...
Ох, не аднакова мені.*

«Злыя людзі» ва ўяўленні паэта — гэта, найперш, тыя, хто імкнецца навізаць народу ідэалы і каштоўнасці, пры якіх немагчыма судакрананне са светам абсалютных ісцін. «Прыспаны» народ заклапочаны патрэбамі хлеба надзённага. Сваім прызначэннем паэт лічыць не толькі эмацыйна суцяшаць ці весяліць людзей, а, найперш, вучыць дабрыві і свабодзе.

Варта адзначыць вялікі клопат Кабзара пра лёс свайго народа. Творца быў па сваёй сутнасці паэтам «абсалютна народным». Пры ўсім гэтым яго лірыка ўтрымлівала магутныя эзатэрычныя імпульсы — «звышсэнсу», «звыш музыкі». У дзёніку за 6 студзеня 1858 года Шаўчэнка зрабіў такі запіс:

«Ну вось што агідна. У зале інстытута [«благородных девиц»] акрамя лавак і пагрозлівага лубачнага партрэта самадэержца, няма ніводнай карціны, ніводнай гравюры. Чыста, гладка, як у кожным манежы. А дзе ж эстэтычнае выхаванне жанчыны?.. Душагубцы!»

Паэт выразна бачыў кантрасты зямнога існавання, таму ён так пафасна і заўзята імкнуўся ўскалыхнуць творчую

энергію адных і выкрыць напышлівую ганарлівасць іншых, бо верыў у патэнцыяльную сілу сваіх слоў і тых, да каго звяртаўся. Аналіз жыццёвых з'яў у аповесцях Т. Шаўчэнка не толькі адпавядае імкненню да самазахавання народа праз яго пазітыўна-стваральную жыццядзейнасць, але і перадае імкненне да самаствярджэння. Так, у аповесці «Варнак» празаік стварае цэльны вобраз чалавека, які прайшоў складаны шлях, зведаўшы хвіліны поўнай радасці і моманты расчаравання ў людзях і сабе. Агульны матыў і настраёваць аповесці мінорныя. Гэта аповесць-споведзь. Апавед былога варнака, цяпер чалавека глыбока рэлігійнага і прыстойнага, трымаецца на моцным душэўным напружанні, часта перабіваецца

лірычнымі спавядальнымі ўстаўкамі. Так, узгадваючы сваю выхавальную пані Магдалену, Кірыла гаворыць: «Мір душы твай, прыгожае і добрае стварэнне! Ніколі не забуду тваіх ласкавых, прыветных размоў! Твайго сардэчнага ўдзелу ў мамі гаротным лёсе».

Рамантызуючы, нават ідэалізуючы галоўнага героя, Т. Шаўчэнка свядома ідзе на парушэнне шмат у чым рэалістычнага паказу суровай праўды гайдамацкай вольніцы. Вось як апісваецца ім адзіны смаротны грэх Кірылы: «Я выскачыў з-пад лаўкі, дастаў пісталет і, ні ў каго не меціўшы, націснуў курок, граф паваліўся на падлогу. Прабач мне, міласэрны Божа, такі грэх нявольны. Я не жадаў яго смерці. Ён жа быў у мяне ў руках, і я зрабіўся міжвольным забойцам. Сам д'ябал накіраваў маю руку». Аднак яшчэ большую агіду і расчараванне ў разбойніцкім жыцці прыносіць атаману момант яго выратавання, калі рабуетца графскі маёнтак. «На двары, пры святле пажару мае саўдзельнікі рэжуць і забіваюць і жывых у польмыя кідаюць... Лепш не нараджацца, чым быць сведкам і прычынай такога жаху!» Пасля такога відовішча Кірыла доўга хварэе, затым ідзе да губернатара ў Жытомір і здаецца на міласць улад.

Засяроджанасць Т. Шаўчэнка менавіта на маральна-этычнай праблематыцы ў аповесцях можна інтэрпрэтаваць як чарговы віток мастацкай эвалюцыі пісьменніка. Варта падкрэсліць наяўнасць у прозе і Шаўчэнка, і Якуба Коласа агульначалавечага мастацка-эстэтычнага і ідэяна-маральнага кода ў поглядах на гістарычную перспектыву народа і Айчыны.

Ігар ШАЛАДОНАЎ

Адкрыццё талышскай паэтычнай культуры

Многае вартае ўвагі, на вялікі жал, і па сёння застаецца яшчэ не адкрытым, не ўбачаным. Не кожны, да прыкладу, ведае, што талышская культура — важкі складальнік культурнай, асветніцкай прасторы Азербайджана. Прыпануючы ўвазе беларускага чытача вершы талышскіх паэтаў у перакладзе на мову Купалы, нельга не падкрэсліць наступнае. Справа адраджэння культуры яркіх сыноў і дачок народа, які жыў на старажытнай зямлі Азербайджана, — выразны прыклад служэння роднаму, нацыянальнаму, блізкаму.

У Маскве групай інтэлігенцыі створаны Міжнародны фонд адраджэння талышскай культуры. Суполкі гэтага грамадскага аб'яднання працуюць па ўсёй Расіі, у Беларусі, самім Азербайджане, у шэрагу еўрапейскіх краін. У Мінску, у прыватнасці, быў выпушчаны дыск талышскай музыкі. Пабачыла свет і "Граматыка талышскай мовы". Выдадзены зборнік казак і газалаў на талышскай мове.

А сёння мы вітаем талышскіх паэтаў. Пачуем жа іх!

Джамал ЛАЛАЗОА

Талышы

Са скрыжалью спрадвечча й душы
Пачынаецца наш радавод.
Ты, гісторыя, так і пішы:
Талышы — значыць горды народ.

Персы, туркі, як хмары, ішлі,
Мы не змоўклі, як рэха ў былі,
Не пакінулі роднай зямлі.
Талышы — значыць вольны народ.

Мова наша — дачка вышынi.
На талышскія горы зірні —
Крэўных песняў не гаснуць агні.
Талышы — значыць вечны народ.

Мы — азёры, азёры прымот,
Дзеліць нас і калючыцца дрот.
Нас нічыі не расціснуў прыгнёт.
Талышы — значыць дужы народ.

У нашчадках не спыніцца час,
Розных нас ён расцудзіць якраз.
Мудрым думкам не трэба акрас.
Талышы — значыць мудры народ.

Кветак шмат, быццам зор уначы,
Цяжка мяккаму ліха змагчы.
Скажучь мяккаму: ты памаўчы.
Талышы — значыць цвёрды народ.

Птушак вольнымі робіць палёт.
Талышы — мройнакрылы народ.

Мая каханая

Слодыччу поўняцца словы твае,
Сэрца маё соладка растае.

Польмя жарсці цішэе тады,
Як мы ў гарах песцім страх малады.

З гоных сябровак найгожая ты,
Позіркам пішаш каханна лісты.

Мройныя вочы кунежыць журба,
Вейкі чароціць нябёс варажба.

Твар, як вясна, і, як ноч, валасы,
Звонкая постаць — вяршыня красы.

Зубы, як зерне, і губы, як мёд
Той, што пчалу акрыляе на ўзлёт.

Розум твой — светлае мудрасці сад.
Саманадзейных адпрэчыла шмат.

Радуйся шчасцю, Джамал, што цябе
Тая абрала, што ўся ў харашбе.

У талышскіх гарах

Падмаюся я на вяршыню вясёла.
Быццам на далані, мора й лес навакола.

Пад маімі нагамі рака не змаўкае,
І ў нябёсы глядзіцца душа трапяткая.

А вяршыня, як трон, ці, як лёсу карона,
І загаду майго свет чакае бяссонна.

З майго ўздыху ўраган, са слязы — навальніца,
Ад усмешкі мае сонца аж прамяніцца.

Тут вяршыня збірае старанна шторанна
Усе аблокi, каб свет меў святочнае ўбранне.

Тут Гасподзь і дазволіў жыццю нарадзіцца,
Дзе рунее трава, дзе бруіцца крыніца.

Дзе не трэба старэць, дзе хварэць немагчыма,
Дзе смяецца душа маладымі вачыма.

Круглы год тут вясна — салаўёва гаспода,
Тут і думка, і музыка, і асалода.

Я спускаюся долу смялец ва ўспаміне,
А душа застаецца сталец на вяршыні.

Мама

Дзеткі выраслі — расце трывога, мама,
Ты салодкае дзіцятка ў Бога, мама.

Над маёй калыскай ты стаяла,
Ты са мною песняй размаўляла, мама.

Смутак не прымала і нямала
Злыдню ў магілу закапала, мама.

З-за мяне ты смерцю пагарджала,
Смела йшла з атакай на Гаджара, мама.

Адгукніся. Слёзы, як аблокi,
Ацяняюць вобраз твой далёкі, мама.

Той, хто малако тваё забудзе,
Згіне. Ты нам хлеб і цуда ў пудзе, мама.

Годна круціць кола часу згода,
Ты — вяршыня гордых гор народа, мама.

Пераклад з талышскай мовы Андрэй ГАЙКО

Ханалі ТАЛЫШ

Вяршыня душы

За аблокамі неспакой
Маладыя вартуе зоры.
Вы вяршыня маёй душы,
Мудрыя талышскія горы.

Каспій, Вілаш і Вазару —
Усім хапае прасторы.
Вы мацуеце іхні дух,
Велічныя талышскія горы.

Б'ецца сэрца маё для вас
Поўнае непакоры.
Вам смяецца краскамі луг,
Гордыя талышскія горы.

Вы заступнікі, вы паўсюль
З намі ў радасці й горы.
Вы даеце народу хлеб,
Вечныя талышскія горы.

Губляюся

І ад слоў тваіх саладзеі журбе.
На згрызоты ўсе забываюся.
Толькі ўбачу ранішняю цябе,
Губляюся.

Бо мяне няма без цябе нідзе.
Я табой штومیг ачышчаюся.
Па жыцці твая ўсмяшка мяне вядзе,
Губляюся.

Асвяціла, як зорка, маю душу.
Думкамі да цябе вяртаюся.
Ты не йдзі з чужымі людзьмі, прашу,
Губляюся.

Кветкі вянуць перад тваёю красой.
Я табою вінося і каюся.
І калі я йду на сустрэчу з табой,
Губляюся.

Прыгажосць тваіх косаў заснуць не дае,
Я дагнаць рэха шчасця стараюся.
І калі ўспамінаю вочы твае,
Губляюся.

Ты мая, ты адзіная на зямлі.
На сляжыне мар спатыкаюся.
Дык скажы, што заўважыла Ханалі,
Губляюся.

Твае вочы

Як кветкі, што могуць вясне прысніцца,
Каб стала на сэрцы яшчэ святлей,
Празрыстыя, быццам вочы крыніцы,
Смяюцца дажджынкі тваіх вачэй.

Пачуў я веек спеў галубіны,
І сэрца забілася балючэй.
І ноч згубіла свае сляжыны
Ад чорнай ажыны тваіх вачэй.

Пад небасхіл тваіх броваў гатовы
Прынесці святочныя скарбы надзей.
Чаму ж для мяне ён такі суровы,
Прысуд спякотных тваіх вачэй?

Не бачачы іх, мне жыць немагчыма.
Убачу — у вышыні лячу хутчэй.
Хоць гэты свет багаты вачыма,
Ды ён сляпы без тваіх вачэй.

Дык адчыні позірк свой каханню,
Ханалі, як жабрак, стаіць ля дзвярэй.
І ценю майго на зямлі не стане
Без чарадзейных тваіх вачэй.

Шкада сірот

Прыйдзе день, каб забраць дзень апошні мой.
Смерць насунецца, як гара з варотамі.
Я пад дрэвам жывым зраблюся зямлэй,
Застануцца вершы мае сіротамі.

Салаўіная мроя — мае радкі.
Словы — голас сэрца майго ўтрапёнага.
Сорак год на талышскае, на туркі
Дагукацца хачу да спаконнага.

Не таму, каб каму спадабацца, пішу,
А таму, што ў самоце не выстаю.
Абпалілі маю трапяткую душу
Вочы чорныя, вейкі цяністыя.

Грошай вершам маім на пасаг не стае,
Дома будуць сядзець векавухамі.
Не хачу, як жабрак, лапіць вершы свае,
Каб і сам быў залаплены скрухаю.

Прыйдзе дзень, я навек адыду ў журбе,
Не кажыце: паэт закапаны клапотамі.
Змогуць дзеці мае пракарміць сябе,
Застануцца вершы мае сіротамі...

Покліч

Задыхаецца мой народ,
У вірах слёз не бачыць брод.
Мове нашай замкнулі рот.
І драбнеем, бяднеем штораз.
Прачынацца час! — клічу вас.

Песні нашых вяселляў дзе?
Мы свой смех прадалі нудзе,
Толькі стогн нам услед ідзе.
Карагод нашых сэрцаў згас.
Прачынацца час! — клічу вас.

Мовай рускай, турэцкай ты
Прамаўляеш, край залаты,
Вызвалі сваю з нематы.
Прачынацца час! — клічу вас.

Продкаў звычаі і спакой
Мы пакінулі за ракой,
Мы забыліся сорам свой,
Наш дакор панік галавой.
Прачынацца час! — клічу вас.

Даўняй веры пусцее храм.
Баіцца ўжо не хочучь нам
Казкі нашых бабуль і мам.
Кальханкі не носяць з крам.
Прачынацца час! — клічу вас.

Ахінуў нас чужы туман.
Звады нас хочучь звесці ў зман.
Толькі неба, што ные ад ран,
Наш талышскі тэлеэкран.
Прачынацца час! — клічу вас.

Мы дрыжым, як лаза ў мароз,
Цяжка цягнем з грахамі воз.
Звышні, ўбач знічкі нашых кроз,
Выведзі на дарогу наш лёс.
Прачынацца час! — клічу вас.

Свет

Каму ён добры, каму благі,
Каму ён цогны, каму няцогны.
Рацэ нагадвае пра берагі,
Дабельваючы туманоў палотны.
Такі наш свет.

Каму цямрэча, каму прамень.
Хто светлы шчасцем, а хто пануры.
Ў адзін і той жа чарговы дзень
Пяе вяселле й плачуць хаўтуры.
Такі наш свет.

Дзе злы ліхадзей, а дзе дабрадзей.
Каму гняздо, а каму магіла.
Згрызе, як семкі, усіх людзей
Непадуладная розуму сіла.
Такі наш свет.

Пялёсткі й калочкі — адна радня.
Бароніць сваіх арлянят арліца.
Да мудрага схіліцца вышыня,
Каб шчодро думкамі падзяліцца.
Такі наш свет.

Хто роўна да мэты сваёй дайшоў.
Хто не дачакаўся чароўнага чоўна.
Хто й сто пяцьдзесят адужаў гадоў,
Урэшце плакалі ўсе ўсё роўна.
Такі наш свет.

Свет гэты — адзін пярэсты базар.
Свет — жорны, а чалавек — зярнятка,
Малоціць час каласы хмарных мар,

А вочы ўсё роўна імжыць загадка.
Такі наш свет.

Мяняюць падковы вякам кавалі.
Стаяць у чарзе памінкі й вяселлі.
Самотна сумуюць радкі Ханалі —
Пра ўсё распавесці яшчэ не паспелі.
Такі наш свет.

Азербайджан

Азербайджан! Без красы тваёй
жыць немагчыма,
Статкі дастатку пасвяцца ў гор тваіх
за плячыма.

Я — адзін, ты — адзін,
мы адно самоцінкі-дзьмушкі.
Толькі разам мы — ўсё, і ўсё,
што навокал — Радзіма.

Азербайджан — тут цвітуць
небаўсмяшліва краскі,
Тут сябрам раскрываюцца сэрцы,
поўныя ласкі.
І зямля, і вада тут — цудадзейныя лекі.
Тут дужэюць нямоглыя, быццам волаты
з казкі.

Азербайджан — ты зямлі
шчодралайнай скарбніца.
Скарбы маеш,
якія і ўяве не могуць прысніцца.
Нафты, газу, жалеза і солі даволі..
Горы нашыя — збан,
дзе схавала свой клад таямніца.
Зерне цьмее, бавоўна цяплее, хмялее гарбата.
Бацька й сын прыходзь на абед —
адчынена хата.
Мудрыя гэтак нашчадкам сваім казалі:
Раздавайце дабро, ды не памнажайце страты.

Азербайджан! Ты — наш бацька, ты —
наша матуля.
Лезгін і талыш, турк і курд твой клопат
і ласку адчулі.
Сотні год мы сынамі жывём
тут і дзелімся снамі,
І хлебам будным, і просім,
каб нас нябёсы пачулі.

Ветла Вялікі Гафгаз прыгалубіў лезгінаў,
Курды ў Малым Гафгазе пялеглаюць
карані ўспамінаў.
А ў нашых Талышскіх гарах
гмах узвёўшы трывалы,
Талышы свае дні гадуюць —
каб лёс іх не пакінуў.

Туркі жывуць у Мугані, ў Карабаху,
ў Шырвані,
У Шэкі-Гянджа, ў стэпах Міла, ў Нахічавані,
На берагах Араза, Куры,
што лашчаць рог Апшэрона.
Над імі ясная кветка сонца цвіце й не вяне.

Азербайджан — ты прысцёнак
гэтага свету прарочы,
Талышстан — залатога прысцёнка сінія вочы.
Вочы сэрцу даюць святло, ўчынкам мужнасць.
І згарыць у агні той, хто гэта цаніць не хоча.

Азербайджан — дзяржава кветак
і салаўёў векавая,
Джайран непрыручаны з атавы расу абівае.
Выраі са свету ўсяго тут знаходзіць прыгулак,
Іхныя гнёзды Гыльгаджскі запаведнік люляе.

Да гэтых зямель любіць Каспій
прыходзіць у госці.
Можа, ў гэтых лясах рай у некранутай цалосці.
Азербайджан — з усіх бакоў —
верш Усятворцы.
Вочы анічыне не насыцяцца,
не стомяцца ад прыгажосці.

Азербайджан! Без красы тваёй
жыць немагчыма.
Статкі дастатку пасвяцца ў гор тваіх
за плячыма.

Я — адзін, ты — адзін,
мы адно самоцінкі-дзьмушкі,
Толькі разам мы — ўсё, і ўсё,
што навокал — Радзіма!

Папярэднік і паслядоўнік

Духоўным папярэднікам Францішка Багушэвіча быў, несумненна, В. І. Дунін-Марцінкевіч. Пра гэта ён і сам ускосна сведчыць. У «Прадмове» да «Смыка Беларускага» ён пісаў: «Здарылася і мне чытаць і ксёнджачкі, хоць не надта старыя, друкаваныя нават, якогась пана Марцінкевіча».

«Смык Беларускі», як вядома, выйшаў з друку ў 1894 годзе. Якія кніжкі на гэты час удалося выдаць Дуніну-Марцінкевічу? Гэта, найперш, — «Ідылія» («Sielanka», 1846), «Гапон» («Нарон», 1855), «Вечарніцы» («Wieczernice», 1855), «Цікавіцца? Прачытай!» («Cikawys? Prazaytaj!», 1856), «Дудар Беларускі» («Dudarz Bieloruski», 1857), «Люцінка, альбо Шведы на Літве» («Lucynka, czyli Szwedzi na Litwie», 1861).

Невядома, якія з іх надарылася чытаць Ф. Багушэвічу. Аднак, пра тых з іх, якія працягваюць яму выдаць, ён выказаўся скептычна: «Як бы смеючыся з нашага брата пісанья».

Чым жа не задавальнялі Ф. Багушэвіча Марцінкевічы кніжкі? Можа, так, не заўсёды і не ўсюды яна гладкая, менталітэтная беларуская. А можа, не задавальнялі яго сюжэтныя сітуацыі і дзейныя асобы ў іх? Усё магчыма. Ва ўсякім разе абавязак даследчыкаў даказаць расшыфраваць Багушэвічавы словы, каб яны надалей напаліся канкрэтным зместам тых хібаў, якія ўтледзеў у Марцінкевічавых творах Багушэвіч, пішучы гэтак.

Францішак Багушэвіч падчас напісання прадмовы да «Смыка Беларускага» не паспеў пазнаёміцца з найбольш таленавітымі творами бунтаўніка з Люцінкі — «Пінскай шляхтай», «Залётамі». Перакананы: калі б Багушэвічу ўдалося пазнаёміцца з «Пінскай шляхтаю», ён ніколі б не пісаў, што творы якогась пана Марцінкевіча напісаныя «як бы смеючыся з нашага брата». Наадварот, «Пінская шляхта», як мне думаецца, цалкам сугучная Мацею Бурачку — юрысту Ф. Багушэвічу. У «Пінскай шляхце» скрозь фігуруюць гратэскавыя калізіі са спасылкамі нават на «Статут літоўскі». А гэта гаворыць пра тое, што В. Дунін-Марцінкевіч і юрыдычна быў падрыхтаваны.

Не менш істотна для нас і іншае: хто ж пазнаёміў Ф. Багушэвіча з Марцінкевічавымі кніжкамі? А хіба не Ян Карловіч? Ён цікавіўся духоўным жыццём на Беларусі і быў дасведчаны ў творчасці Марцінкевіча. У яго архіве сярод самых розных папер нашы даследчыкі выявілі і рукапіс «Пінскай шляхты».

Мяркую, што своеасаблівым пасрэднікам між Дуніным-Марцінкевічам і Янам Карловічам быў Аляксандр Ельскі. А ўжо Карловіч падчас сваіх сустрэч з віленскім адвакатам не прапускаў нагоды пагаварыць з ім пра люцінкаўскага дудара, пра ягоную літаратурную і асветніцкую дзейнасць. Безумоўна, дзейнасць Дуніна-Марцінкевіча не магла не ўсцешыць аўтара «Дудкі Беларускай», але ён, як бачым, адгукнуўся на працягнуты ім некаторыя Марцінкевічавыя кнігі не зусім так, як тыя таго вартыя. А мо гэта такая аўтарская тактыка, каб не прыцягнуць да сябе ўвагі цэнзуры ці яшчэ якіх незвычайных бела-

рушчыны? Зрэшты, гуліваць, аўтарская хітрынка так і скача па ўсёй прадмове да «Смыка Беларускага». Прыгадаем хоць бы такую яе мясціну: «Не роўня я Бурачку, — ён лелей, можа, знае жыццё мужыцкае, больш, можа, відзеў; але так мне спадабаліся твора яго вершы, што і я здумаў папрабаваць штоколь-век напісаць». Інакш такую манеру пісьма не назавеш, як змятаннем аўтарскага следу.

Дык ці напраўду Дунін-Марцінкевіч пісаў свае творы, нібыта смеючыся з нашага брата? Давайце пра гэта спытаемся ў Янкі Купалы ды і ў іншых. Вось урывак з яго верша «Памяці Вінцука Марцінкевіча»:

*Шмат лет не ручыла нам доля,
Крывымі вяла нуцінамі.
Не маючы ласкі і жалю
Над нашай старонкай,
над намі.*

*Хто мы, адбірала нам памяць,
Чужынічынай ціснула грудзі,
Не раз падцікалася
з думкай,*

*Што мы ўжо —
не мы і не людзі.*

*З нас самых і з гутаркі нашай
І свой і чужынец стаў кніці.
Усё роднае стала няродным.
Проста хоць і на свеце не жыці.*

*Так ночка хацела быць паняй,
Так сівер нас зводзіў
і страшыў,
Ды вось, як на тое, судзіў бог
І нам на сваім быць кірмашы.*

*Нябожчык Вінуц Марцінкевіч
Не сцерпіў такой
нашай мукі —
Паслухаўшы сэра бярэ ён
Дуду беларускую ў рукі.*

*І Песню за песняй парадкам
Пуціў, як жывую крыніцу:
Пасыталісь проста як з неба,
«Дажынкi», «Гапон»,
«Вечарніцы».*

*Як стараж,
стаў смела на варце
Радзімых запушчаных гоняў,
Стаў селяць на-свойску усё тое,
Што мы далей сеем сягоння.*

Мяркую, гэтак жа думаў пра Дуніна-Марцінкевіча Ф. Багушэвіч, але выказацца тады з розных меркаванняў гэтак не мог. І найперш, дзеля сваёй бяспекі. Дзеля гэтай бяспекі ён мусіў хавацца за псеўданімамі, каб не выйшла чаго непрадба-

чанага. Між іншым, Дунін-Марцінкевіч праўду-матку рэзаў адкрыта, за сваім прозвішчам, хоць таксама меў псеўданімы. Адзін з іх — Навум Прагаворка — быў вельмі папулярны. Ён быў вядомы і ўладзе. І калі што пісалася ці друкавалася пад гэтым псеўданімам, улада ведала, што за ім — крамола В. Дуніна-Марцінкевіча і прымала да пісьменніка адпаведныя меры: віжавала за ім, трымала пад хатнім арыштам, пісала даносы. І ў гэтым нічога дзіўнага няма: Францішак Багушэвіч і В. Дунін-Марцінкевіч жылі ў розныя гістарычныя часы. І што аднаму сыходзіла з рук, другому пагражала грамадскім ганьбаваннем. Хаця чаго там! Грамадскае ганьбаванне чакала і аднаго, і другога. Абодва ж гарой стаялі за свой народ. Змагаліся за яго асвету, за яго мову. І гэта іх яднала. Невыпадкова новае пакаленне нашых мастакоў постаці двух прароцаў нашай нацыі падаюць побач, на адной плоскасці. Адным з першых падаў двух нашых волагаў на адным палатне разам мастак Эдуард Агуновіч. Свой твор ён назваў «Шануйце роднае слова». Дамінантай яго кампазіцыі стаўся раскручаны рулон паперы з агністымі словамі «Шануйце роднае слова». Якраз у гэтым асоба прароцы нашай нацыі былі аднадумцы. І гэта іх яднала. І гэтую аднасць вельмі яскрава перадаў Э. Агуновіч.

У 1983 годзе да вобразаў карыфееў нашай літаратуры звяртаецца Георгі Скрыпнічэнка. Свой твор ён назваў «Дыялог пра Беларусь». Пра што ж гэты дыялог? Пра адвечнае! Адзін з класікаў, Дунін-Марцінкевіч, разважае: «Наш народ мае права да навукі на роднай мове». Гэтыя Марцінкевічавы словы падзяляе і Ф. Багушэвіч.

Дунін-Марцінкевіч, паводле слоў Максіма Багдановіча, першы пачаў абуджаць вакол сваіх твораў развагі і палеміку пра існаванне беларускай мовы і зародкаў беларускай літаратуры. А паводле Рыгора Семашкевіча, Дунін-Марцінкевіч сваімі творамі і палемікай пракладаў дарогу Ф. Багушэвічу. І да гэтых слоў нічога ні дадаць, ні адняць. Яно і напраўду гэтак было.

Уладзімір СОДАЛЬ

На здымку: карціна Г. Скрыпнічэнка «Дыялог пра Беларусь», 1983 год.

Месяц люты для Горацкай раённай бібліятэкі тройчы сімвалічны. Сёлета мінула 15 гадоў, як ёй надалі імя класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага, 18 лютага споўнілася 115 год з дня нараджэння пісьменніка, а 10 лютага, 70 гадоў таму, ён быў расстраляны як «вораг народа». Вось так у адным зімовым месяцы перапляліся і сумныя, і ўрачыстыя даты.

Вялікі чалавек з Малой Багацькаўкі

Штогод наша бібліятэка святкуе дзень нараджэння славытага земляка. Праводзяцца сустрэчы з чытачамі, гутаркі за «круглым сталом», віктарыны. І гэты год не выключэнне. У чытальнай зале арганізавана фотавыстава «З сямейнага альбома», кніжная выстава «Максім Гарэцкі ў жыцці і творчасці». Адбылася літаратурна-музычная кампазіцыя «Вялікі чалавек з Малой Багацькаўкі». Заўсёды дапамагам сельскім бібліятэкам, школам у арганізацыі аналагічных мерапрыемстваў...

Так склаўся жыццёвы абставіны, што за 44 гады свайго жыцця Максім Гарэцкі жыў (на жаль, часта не па сваім жаданні) у шмат якіх кутках краіны. Аднак твора жыццёвыя адрэзкі, што звязаны з Магілёўшчынай, з вёскай, дзе ён нарадзіўся, з Горкамі, дзе атрымаў адукацыю ды працаваў і далучыўся да літаратуры, займаюць асаблівае месца ў лёсе пісьменніка. І таму ён бліжэй да нас, чым іншыя. Ды і мяркуюць: вуліца Максіма Гарэцкага, цэнтральная бібліятэка імя Гарэцкага, мемарыяльная дошка на доме ў акадэмагародку, музей-кабінет у Беларускай сельгасакадэміі...

Нарадзіўся Максім Іванавіч 6-га (18 па новым стылі) лютага 1893 года ў вёсцы Малая Багацькаўка Мсціслаўскага раёна ў сялянскай сям'і. Вёска хоць і называлася Багацькаўкай, але жыў ён бедна. Не зважаючы на нястачу, Іван Кузьміч і Афрасіня Міхайлаўна аддавалі ўсё, каб дзеці вучыліся. Напачатку Максім хадзіў у школу, якая знаходзілася ў суседняй Вялікай Багацькаўцы. Затым падаўся ў царкоўна-напрыходскую школу ў Вольшы Аршанскага павета, скончыўшы якую паступіў у Горы-Горацкае каморніцкае аgramамічнае вучылішча. Тут вучыўся толькі на «выдатна», меў каліграфічны почырк і рабіў дакладныя каморніцкія чарцяжы.

Максім зблізіўся з навучэнцамі, якія цікавіліся беларускай мовай, народнай

творчасцю, фальклорам. Стварылі свой гурток. Выпісалі адзіную па тым часе беларускую газету «Наша ніва», якая выходзіла ў Вільні. Неўзабаве Гарэцкі і сам друкуецца ў гэтым выданні. У 1913 годзе тут было змешчана першае яго апавяданне «У лазні». З таго часу і пачынаецца літаратурны шлях Максіма Гарэцкага.

Лёс маладога пісьменніка аж да 1926 года быў шмат у чым падобны на лёсы яго сучаснікаў, якім давялося адчуць усе перыпетыі грамадска-палітычнага жыцця краіны: імперыялістычная вайна, Кастрычніцкая рэвалюцыя.

У 1926 годзе Максім Гарэцкі ўжо вядомым пісьменнікам і вучоным, зноў вяртаецца ў Горкі, у сельгасакадэмію, дзе працуе на кафедры беларускай мовы, літаратуры і гісторыі. У той час пры акадэміі актыўна дзейнічаў літаратурны гурток — філіял «Аршанскага маладняка». Максім Іванавіч дапамагаў літаратурнай моладзі, асабліва ў выданні іх зборнікаў у акадэмічнай друкарні.

Горацкі перыяд жыцця быў плённы для Гарэцкага як для пісьменніка. Ён шмат працаваў над перакладамі, займаўся літаратурнай крытыкай. Выдаў зборнік «Народныя песні», якія запісаў ад сваёй маці. А ў 1928 годзе звольніўся з працы і пераехаў у Мінск. Тут выйшла яго апавесці «Ціхія песні» і «На імперыялістычнай вайне».

Трыццатыя гады. Круты пералом у жыцці і лёсе Максіма Гарэцкага. Арышт. Ссылка ў Вятку. Зноў арышт. Расстрэл. Забыццё... Толькі праз 20 год стала вядома, што справа супраць Максіма Гарэцкага была сфабракавана. Пісьменніка рэабілітавалі, і яго творы пачалі вяртацца да чытача.

Максім Гарэцкі — адзін з тых, хто свядома выбіраў свой цяжкі і заведана небяспечны шлях, шлях самаадданнага служэння народу.

Ірына ФІЛАПЕНКА,
супрацоўніца Горацкай бібліятэкі

Водгук

У кожнага свой спіс паэтаў

Віктар Ярац сваёй публікацыяй «Ці адбылася спрэчка?» («Маладосць», № 1, 2008г.) зноў ускальхнуў стаячую паэтычную затоку. Зноў пачаліся спрэчкі: а хто з сотні беларускіх паэтаў у якую дзесятку трапіў?

Мне здаецца, што гэтая спрэчка сэнсу не мае. Упэўнены, што Віктар Ярац гэтыя дзесяткі і сам усур'ез не прымае. Ён проста захацеў ускальхнуць спячых і паўсонных літаратараў, каб яны заварушыліся. Але ж, калі ўзяць прозвішчы ўсёй сотні паэтаў, то аўтар публікацыі назваў іх сумленна, не крывацьчы душой. Мяркую усё ж, што спіс суб'ектыўны, як і кожны літаратурны твор. Віктар Ярац, як і большасць беларускіх літаратараў, ставіць на першае месца Янку Купалу. А ў мяне на першым месцы Якуб Колас. Так сталася, што яшчэ са школы заслухаўся ягонымі вершамі, а пазней мяне заваражыла яго «Новая зямля». З гадамі прыйшоў і да Янкі Купалы. А за імі сёння ў мяне паэзія Аляксея Пысіна і Івана Пехцерава (ён рускамоўны, але беларускі паэт).

У хрэстаматых і падручніках для школьнікаў і студэнтаў, у паэтычных анталогіях каля сотні паэтаў, але ж ніхто і ніколі не спрачаўся ні з-за прозвішчаў, ні з-за таго, у якім парадку яны знаходзяцца.

Няма такіх вагаў, на якіх можна было б з пэўнай дакладнасцю вызначыць, хто з іх больш вялікі. Увогуле, небяспечна гэта рабіць. Калі гаварыць пра спіс Віктара Яраца, то з ім у асноўным згодзен. Хаця ўключыў бы яшчэ з нашых магілёўцаў Івана Пехцерава і Змітрака Марозава.

Калі ж гаварыць пра дзесяткі, то ў мяне няма ўпэўненасці, апроч першай і другой дзесятак. І я вельмі рады, што ў першую залічаны паэт Аляксей Пысін, мой сябар і зямляк. Паэтычнага ўзроўню яго першаў пра вайну не дасягнуў ніхто з беларускіх паэтаў. Пысін у паэзіі, як Быкаў у прозе.

На мой погляд, узровень паэзіі Алеся Письменкова, Раісы Баравіковай, Алега Салтука і Віктара Шніпа заслугоўвае, каб іх прозвішчы былі бліжэй да першай і другой дзесятак. Ёсць радасць, што мае землякі Анатоль Сербантовіч і Яўген Крупенка, незаслужана недаацэнены пры жыцці, увайшлі ў сёму і восьму дзесятку адпаведна. Толькі здзіўляе, што Анатоль Сербантовіч і Пятрыч Броўка трапілі ў адну дзесятку, бо яны ж пры жыцці не маглі трыццаць адзін аднаго.

Віктар Ярац задаў пытанне: «Ці будзе мацней станавіцца на крыло маладая паэтычная змена?» Адказваю на яго: пакуль што не, бо час сёння вельмі неспрыяльны, зменлівы, пераходны, а яшчэ таму, што маладыя стараюцца паабегнуць класічнага стылю і імкнучыся пісаць «гламурна», не заўжды зразумела для чытача. Хутчэй за ўсё, гэта часовае справа.

А што наконт спіса сотні паэтаў, то, як сказаў сам Віктар Ярац:

«А яго вялікасць Час яшчэ будзе і будзе ўносіць свае папраўкі ў нашы ацэнкі, меркаванні, высновы». Лічу, што не трэба спрачацца з аўтарам артыкула, з ягонай сотняй паэтаў. Няхай кожны з нас складзе свой уласны спіс для сябе.

Віктар АРЦЕМЕЎ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Святлана Берасцень
Віктар Гардзей
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Уладзімір Дуктаў
Анатоль Жук
Вольга Казлова
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш
Дзмітрый Лыбін
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
Юрый Цвяткоў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:
галoўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрэсы:
публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прызы і пазіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмляюць сваё
прозвішча, поўнасьцю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
работы, зваротны адрас.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтру
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва".

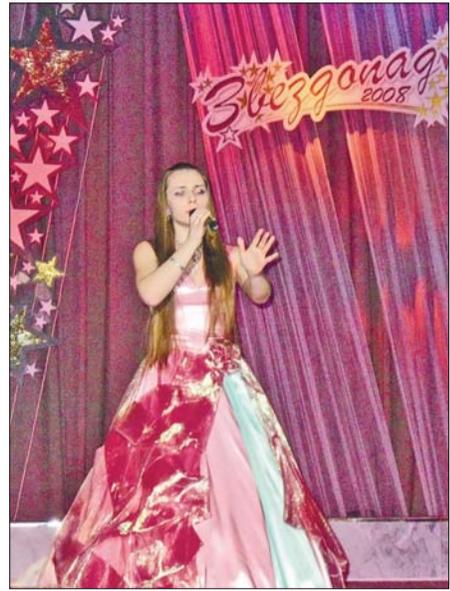
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3712
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
19.03.2008 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1426

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

Зорны марафон

Ужо ў шосты раз у Партызанскім раёне горада Мінска ладзіўся раённы фестываль-конкурс маладзёжнай эстраднай творчасці "Зорапад", які праходзіў у рамках фестывалю народнай творчасці "Сузор'е". Сярод асноўных мэт мерапрыемства — падтрымка, раскрыццё і выхад на эстраду маладых талентаў, пошук новых форм эстраднай творчасці, павышэнне ўзроўню выканальніцкага майстэрства і развіццё творчых і прафесійных здольнасцей юнацтва.

Арганізатарамі фестывалю-конкурсу выступілі аддзел культуры і аддзел па справах моладзі адміністрацыі Партызанскага раёна сталіцы, а старшынёй арганізацыйнага камітэта "Зорапада" з'яўлялася начальнік аддзела культуры адміністрацыі вышэй названага раёна Лілія СЕННІКАВА.

Адрознай рысай сёлетняга фестывалю стала тое, што ён быў адкрытым і ў ім бралі ўдзел прадстаўнікі розных раёнаў горада, найбольш з Партызанскага, Маскоўскага, Савецкага ды Заводскага. На базе рэспубліканскага Палаца культуры імя М. Шарко грамадскага аб'яднання "Беларускае таварыства глухих" адбыліся адборачныя туры, падчас якіх сваё майстэрства прадэманстравалі больш тысячы (!) канкурсантаў: прафесійныя і самадзейныя калектывы, а таксама асобныя выканаўцы. Гэта яскрава сведчыць пра тое,

імя Глінкі Марына Аксянцова, салістка ансамбля "Бяседа", заслужаная артыстка Беларусі Валынціна Карэлікава, навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Галіна Цыг, харэограф-пастаноўшчык, дырэктар УП "Танец-Про" Аляксандр Мяжэнны... А ўзначальваў журы кампазітар Уладзімір Карызна.

У адборачных турах вакальныя ансамблі і салісты выконвалі па дзве песні, прычым адна з іх — абавязкова з рэпертуару айчынных выканаўцаў. А ў эстрадным танцы групы і калектывы прадстаўлялі танцавальныя кампазіцыі, якія павінны былі адпавядаць аднаму з кірункаў сучаснай харэаграфіі: хіп-хопу, мадэрну, фольк-мадэрну, эстраднай харэаграфіі, усходняму танцу і г. д. Таксама вакалісты і танцоры падзяляліся

што да ўдзелу ў гала-прадстаўленні былі запрошаныя толькі тыя выканаўцы, якія атрымалі Гран-пры або занялі тое ці іншае месца.

Цяпер колькі слоў пра сам святочны канцэрт і яго ўдзельнікаў. І, перш-наперш, пра аздабленне залы. Тут трэба проста падзякаваць арганізатарам фестывалю-конкурсу за творчы падыход да гэтай справы, за іх фантазію і ўмельства. Наведаўшы шматлікія мерапрыемствы, магу толькі зазначыць, што арганізатары некаторых гарадскіх і нават рэспубліканскіх святочных дзей могуць звяртацца па дапамогу ці проста за перайманнем вопыту да арганізатараў "Зорапада" па дызайне, дэкоры і ўпрыгожванні сцэны.

У якасці ганаровых гасцей гала-канцэрта прысутнічалі начальнік упраўлення культуры Мінгарвыканкама Уладзімір Карачоўскі, кіраўнік адміністрацыі

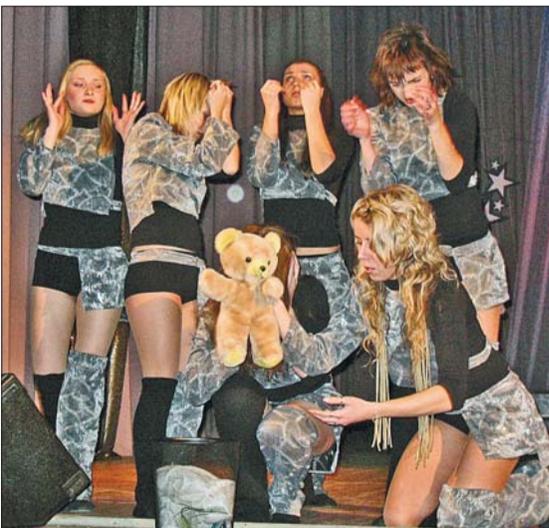
чароўвалі літаральна ўсе нумары: і вакальныя, і танцавальныя. Прысутнічалі разнастайныя, часам адмыслова спалучаныя, танцавальныя ды песенныя жанры: класічны, сучасны, фальклорны... Гучалі песні на роднай, рускай, англійскай і італьянскай мовах. І, безумоўна ж, ніякіх фанарам, усё ўжывую. У мяне нават з'явілася крамольная думка: некалькі разоў глядзеў выступленні прэзідэнтаў на прадстаўленне Беларусі на так званым прэстыжным (дасюль не ведаю, хто і чаму называе яго прэстыжным) конкурсе песні "Еўрабачанне". Найчасцей было такое адчуванне, што большасць канкурсантаў не толькі спяваць, а ўвогуле добра гаварыць навучыліся не так і даўно. Словам, "Еўрабачанне" і "Зорапад" Партызанскага раёна — гэта, як кажуць пра відавочнае, зямля і неба. Ва ўсякім разе, менавіта я аддаю перавагу "Зорападу".

Але вернемся да нашых намінантаў і лаўрэатаў. Па праве — маральным, тэрытарыяльным і арганізацыйным — першымі адзначым пераможцаў-прадстаўнікоў Партызанскага раёна, бо ўсё-ткі намаганні гэтай адміністрацыйнай адзінкі горада ладкаваўся фестываль-конкурс. Ды і фінансвае забеспячэнне мерапрыемства, — падрыхтоўка, падарункі і прызы — таксама цалкам легла на "плечы" дадзенага раёна.

Так, Гран-пры ў намінацыі "Эстрадная песня" атрымалі саліст Уладзіслаў Пятроўскі (прадстаўнік УП "Гарадскія паркі"), дуэт "Спагканне" (СШ № 133); прызавыя месцы занялі Дар'я Хмяльніцкая і вакальны ансамбль "Вясёлыя ноткі" (СШ № 22), студыя "Нюанс" (УП "Культсервіс МТЗ"), Таццяна Крэміс (МДЛУ)... "На танчылі" на пераможныя месцы танцавальныя калектывы "Лакмус" і "Знічка" (СШ № 22), ансамбль "Данс Авеню" (гімназія № 5)... Гран-пры за адмысловую кампазіцыю атрымаў танцавальны калектыў "Лица" (БДПУ, Маскоўскі раён), а сярод салістаў — Аляксандра Бараўцова (БНТУ, Савецкі раён). Некаторыя з месцаў дзялілі паміж сабой адразу некалькі выступоўцаў, прыкладам, танцавальныя калектывы "Alligator" (ЦПА "Маяк", Ленінскі раён) і Дзіцячай харэаграфічнай школы № 2 (Партызанскі раён). Як ужо гаварылася, выступоўцаў было больш як сто чалавек, таму хай не крыўдуюць тыя, чые прозвішчы тут не ўзгаданыя.

А яшчэ былі спецыяльныя прызы ў намінацыях "За прэм'еру айчыннай песні", "За сцэнічнае ўвасабленне", "За стылізацыю песні", "Дэбют"... Прычым, кампетэнтнае журы не проста слухала і глядзела, ацэньваліся не толькі вакальныя дадзеныя, але і сцэнічная выразнасць, узровень выканальніцкага майстэрства, здольнасць раскрыць змест музычнага твора і якасць мастацкай работы. Карацей, працавалі прафесіяналы. А як па мне, усе выступоўцы заслужылі Гран-пры.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

што мэты фестывалю — падтрымка маладых талентаў і развіццё іх творчых і прафесійных здольнасцей — сугучныя з імкненнем саміх канкурсантаў. Усе яны спаборнічалі ў дзвюх намінацыях: эстрадная песня і эстрадны танец.

Як зазначыла член арганізацыйнага камітэта фестывалю-конкурсу "Зорапад" Тамара Бахарэвіч, каб вызначыць з гэтай колькасці выступоўцаў лепшых, працавала прадстаўнічае журы. У яго склад сярод іншых уваходзілі салістка тэатра оперы, выкладчык музычнага вучылішча

на катэгорыі навучэнцаў і працоўнай моладзі, а катэгорыі, у сваю чаргу, — на ўзроставыя групы.

Пасля сапраўды цяжкай і адказнай працы па праглядзе велізарнай колькасці нумароў былі вызначаны найлепшыя выканаўцы, пераможцы фестывалю-конкурсу. Усе яны бралі ўдзел у святочным гала-канцэрте, які праходзіў там жа, у рэспубліканскім Палацы культуры БелТГ. Дарэчы, інтрыга наконце пераможных месцаў захоўвалася да заключнай часткі канцэрта. Маладыя артысты нават не ведалі,

Партызанскага раёна Леанід Голуб, прадстаўнікі іншых раёнаў сталіцы.

Прысутных чакаў сапраўдны "зорапад", у якім удзельнічалі больш як 100 выканаўцаў з 49 нумарамі. Працяглымі апладысмантамі віталі і падтрымлівалі артыстаў-прадстаўнікоў сваіх раёнаў, школ, вышэйшых навучальных устаноў і прадпрыемстваў шматлікія аматары іх творчасці. Амаль чатыры гадзіны танцавальна-песеннага марафона, прыкладна столькі часу доўжылася гэтае свята, прабеглі вокалгненна. Прываблівалі і за-